

האוניברסיטה העברית בירושלים

בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד

תפיסות אודות מיניות ופגיעות מיניות בקרב צעירות דתיות

עבודת גמר לתואר מוסמך בעבודה סוציאלית

מאת : מאור קפלן

ת.ז. 301614723

מנחה : ד"ר דפנה טנר

הוגש בתשרי תשע"ט, 10.18

תוכן העניינים

1. תקציר.....1

2. מבוא.....2

1. סקירת ספרות

1. א. מיניות בבגרות הצעירה.....3
1. ב. מיניות ודת בבגרות הצעירה.....3
1. ג. תאוריה מעוגנת הקשר.....5
1. ד. מיניות בחברה הדתית-לאומית.....5
1. ה. פגיעות מיניות בחברה הדתית-לאומית.....6
1. ו. סיכום ושאלות המחקר.....8

2. שיטה

2. א. עקרונות הגישה המחקרית.....8
2. ב. הפרספקטיבה של החוקר.....8
2. ג. אוכלוסיית המחקר ושיטת הדגימה.....9
2. ד. איסוף הנתונים וכלי המחקר.....9
2. ה. ניתוח הנתונים.....10
2. ו. אמינות ואותנטיות.....10
2. ז. היבטים אתיים.....10
2. ח. תרומת המחקר.....11

3. ממצאים

3. א. תמה 1: מיניות כמתעצבת במרחב הביתי.....11
3. א. 1. "כאילו רוח עוברת ביניהם" המרחב הביתי כמעצב תפיסת מיניות וגוף.....11
3. א. 2. "דובי מתחת לשמיכה" - קשר עם הורים כמעצב קשרים מיניים.....15
3. ב. תמה 2: "אלוהים יצר אותי גוף" מיניות כמתעצבת במרחב הדתי.....17
3. ב. 1. "לפעמים האיסור הופך להיות אופי": צניעות כמעצבת חויית גוף.....17
3. ב. 2. "מיניות לפני החתונה זה פשוט להיות נשית": המרחב הדתי כמעצב מיניות טרום חתונה.....19
3. ב. 3. "אומרים תשמיש או אומרים סקס?": המרחב הדתי כמעצב מיניות לאחר חתונה.....24
3. ב. 4. "אם לא הייתי דתיה פשוט הייתי לסבית": התנסויות מיניות בין בנות במרחב הדתי.....28
3. ג. תמה 3: "לפרוק חוויה משוגעת" מיניות כמתעצבת במרחב החברתי-תרבותי.....31
3. ג. 1. "לא דוברת חילונית שוטפת": מיניות כמתעצבת במפגש עם העולם החילוני.....31
3. ג. 2. "התכנים האלה יש בהם רוע": מיניות כמתעצבת דרך חשיפה למדיה.....33

ד.3. תמה 4: "אני רואה את השפתיים של סבא שלי" – מיניות כמתעצבת במרחב של

פגיעה מינית.....35

3.ה. החוקר בנוסע: החוקר האיכותני ככלי המחקר.....38

4. דיון.....40

נספחים

נספח 1: פרטים אודות משתתפות.....47

נספח 2: מדריך ראיון.....48

נספח 3: טופס הסכמה מדעת.....49

רשימת מקורות.....50

תודות

המחקר על תפיסות של צעירות דתיות על מיניות היה מסע שתחילתו ידועה, אך כל ההרפתקאות והמהמורות בדרך הפתיעו, נגעו וטלטלו.

כל אחת מהמשתתפות במחקר שיתפה אותי בסיפור המיני של חייה. סיפור זה הינו אישי, סודי, מורכב ורגיש. פעמים רבות נושא עימו זכרונות לא קלים ורגעי קושי, לצד רגעי קסם וחיבור. ההיפתחות והשיח על נושא זה כל כך לא מובנים מאליהם, ואני מלאת הכרת הטוב. משתתפות יקרות, העשרתן אותי, ריגשתן אותי, פיתחתן אותי. לימדתן אותי דברים ששום ספר לא יכל ללמד אותי. הפכתן אותי רגישה יותר, עשירה יותר, מבינה יותר ומודה יותר. תודה על כל המילים שלכן ועל כל מה שלא נאמר. תודה על כל המילים שכתבתי, וסליחה על כל אלפי המילים שלא הבאתי כאן. כל אחת מכן עשירה כל כך ורציתי להביא את סיפורה כלשונה, אך מפאת מבנה המחקר לא יכולתי לעשות זאת. הסיפור המלא ממשיך להימצא בתוכי ומשתלב בעבודה שלי.

ד"ר דפנה טנר היקרה, פתחת בפניי את עולם המחקר האיכותני ברגישות ומקצועיות עצומים. ההקשבה שלך, הליווי הרגשי וההכלה איפשרו לי לצלול לנושאים רגישים אלו ולהמשיך הלאה. היית עבורי עוגן רגשי ומקצועי, גרמת לי להעמיק יותר ולדייק יותר, ואני מודה לך על כך. את מודל לחוקרת אנושית מלאת לב.

לחממת נבט ולפרופ' דורית רואר-סטריאר, היוותם עבורי השראה, איפשרתם לי לפגוש מחקר רגיש יותר ושומע יותר. בניתם אצלי אמון באקדמיה רגישה.

למרכז לרווחה חברתית יהדות ואתיקה ע"ש רלף גולדמן מהאוניברסיטה העברית, על התמיכה במחקר וימי עיון מעשירים.

לבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית על המלגה והמרחב המלמד.

האיש של חיי ואהבתי הגדולה איפשר ודחף לצאת למסע הזה, להיסחף בו ולחזור תמיד אל החוף הביתי שלנו. כל ששלי שלך.

לילדי המתוקים, יאר, ניגון, פאר ומשוש, שמצמיחים ומלמדים אותי חיות מהי.

תקציר

מיניות הינה חלק מהותי מחייו של כל אדם ונוכחת כבר מלידתו. צעירות דתיות ישראליות חוות מיניות המושפעת מהיותן דתיות, כאשר הדת היהודית מניחה תפיסה ערכית והלכתית כלפי מיניות. במקביל מושפעת מיניותן מהקשרים שונים, בניהם היותן חיות בעולם מערבי רווי בגירויים מיניים, אשר מאתגר את התפיסה הדתית. הספרות, כמו השדה הטיפולי, חסרים את ההתייחסות הישירה לתחום המיניות כחוויה משמעותית בחייהן של צעירות דתיות. באופן דומה אין כמעט בנמצא מחקרים העוסקים בפגיעות מיניות בקרב אוכלוסיה זו. בהתאם, מבקש המחקר הנוכחי לתת במה לתפיסותיהן של צעירות מיניות בנוגע למיניותן ולפגיעות מיניות. המחקר נערך במתודולוגיה איכותנית ובמהלכו רואיינו 14 צעירות בגילאי 18-25 בראיונות עומק מובנים למחצה. מן הראיונות עלה כי מיניותן של המשתתפות עוצבה לתפיסתן במספר מרחבים שונים במקביל: המרחב הביתי, המרחב הדתי, המרחב החברתי-תרבותי, ומרחב של פגיעה מינית. כל אחד מהמרחבים השפיע על תפיסת המיניות באופן שונה, והמרחבים השונים מקיימים אינטראקציה ביניהם. תופעות יחודיות שעלו במחקר וטרם תועדו עד כה הן התנסויות מיניות בין בנות ומשמעותם של קשרים מיניים לפני חתונה עבור צעירות דתיות. המחקר הינו מחקר גישוש ומהווה קרקע למחקרי המשך בתחום.

מבוא

מיניות הינה חלק מחוויות החיים של האדם וכוללת מגוון של רגשות, ערכים, פנטזיות, מעשים ותפיסות. הדת מספקת הקשר מושגי, השקפתי ומעשי בהתנהלות המינית של כל אדם מאמין. עבור נערות דתיות חוויית המיניות קשורה באופן הדוק לחייהן הדתיים. על פי ההלכה היהודית, אסור כל מגע עם גבר לפני החתונה. בנוסף, הציפיה ההלכתית היא למעט בצפייה בסרטים מיניים, באוננות ובקשרים קרובים עם בנים. עם זאת, צעירות דתיות-לאומיות חיות בעולם מערבי אשר מייצר מרחב רווי מיניות. השטח הציבורי מלא גירויים מיניים, ציפיות גבוהות ממראה חיצוני ועיסוק אינטנסיבי בחיפוש אחר אהבה ומימוש מיני. כל אלה מייחדים את החוויות של צעירות דתיות-לאומיות בתחום המיני.

תפיסת המיניות נושקת גם לתחום הפגיעות המיניות. גוף הידע על פגיעות מיניות צובר תאוצה בשנים האחרונות. פגיעות מיניות נתפסות ומתבטאות באופן שונה בחברות ובתרבויות שונות. לחברה הדתית-לאומית אפיונים יחודיים אשר משפיעים על תפיסת הפגיעות המיניות כגון קהילתיות ודמויות סמכות חזקות. כל אלה משפיעים על האופן שבו נוצרת המודעות לפגיעות המיניות, על היכולת לחשוף פגיעה מינית, על החינוך למוגנות ועל דרכי הטיפול. בהקשר של מוסדות טיפוליים יש צורך בשפה רגישת תרבות אשר מחזיקה את הפערים התרבותיים ומודעת לתפיסות היחודיות.

הנחת המחקר הינה שההקשר התרבותי החברתי והדתי הרחב יוצר משמעויות שונות למושגים של מיניות ופגיעות מיניות. ראוי כי תהליכים טיפוליים עם צעירות דתיות יקחו בחשבון את השפעת הקשרים אלו על הצעירות ויעלו את מודעותם לתחום המיניות כתחום משמעותי בחוויותיהן. התפיסות של צעירות בתחום המיניות והפגיעות המיניות כמעט ולא נחקרו עד כה ויש חוסר משמעותי בגוף הידע.

המחקר נערך בגישה האיכותנית ומבוסס על איסוף נתונים מראיונות חצי מובנים. החוקרת ערכה ראיונות עם 14 צעירות בנות 18-25 בוגרות מוסדות חינוך דתיים. מתוך רצון ללמוד על האופן שבו הצעירות תופסות את תחום המיניות ואת תחום הפגיעות המיניות, וכן את האופן שבו הן תופסות את השפעת הדת על תפיסת המיניות שלהן.

תכליתו של המחקר הנוכחי לגשר על הפער בין השפה, הפרקטיקה והתרבות של אנשי חינוך וטיפול לבין צעירות דתיות בתחום המיניות והפגיעות המיניות. הוא מבקש להעשיר את גוף הידע על מיניות בקרב צעירות דתיות, לתאר את התפיסות ואת החוויות שלהן, ובכך להעשיר את השיח הטיפולי והחינוכי ולהגביר את המודעות אל תחום המיניות. המחקר מבקש להעשיר את גוף הידע על מיניות חיובית של צעירות בראייה מודעת הקשר, ואת התפיסות על פגיעות מיניות בקרב צעירות אלה. מחקר זה יוכל להוות בסיס למחקרי המשך בתחום המיניות הבריאה והפתולוגיה של המיניות בקרב דתיים. כמו כן, הוא נועד לתרום למדיניות ולפרקטיקה רגישת תרבות בתחום המיני ולקדם פיתוח של תוכניות הכשרה, חינוך והתערבות מודעת הקשר. בכך שואף המחקר לקדם שירותים איכותיים בתחום החינוך והטיפול עבור צעירות מהמגזר הדתי.

1. סקירת ספרות

1.1 מיניות בבגרות הצעירה

שלב הבגרות הצעירה (Emerging adulthood) הוא שלב התפתחותי שזכה להגדרה רק בעשורים האחרונים של המאה העשרים. זהו שלב של עצמאות יחסית מתפקידים חברתיים מה שמאפשר המשך התנסות ולמידה אך ממקום בוגר יותר. שלב הבגרות המתהווה הוא תלוי תרבות וקיים רק בתרבויות המאפשרות תקופה ממושכת של חיפוש עצמאי. אחד האפיונים של שלב זה הוא ההחלטה לעכב את שלב הנישואין וההורות (Arnett, 2000). להחלטה זו משמעויות רבות בתחום חוויות הגוף וההתנסויות המיניות.

בשלב הבגרות הצעירה נוצרה הבנה חברתית כלפי חופש מיני מוגבר והתנסויות מיניות. בחצי השני של המאה העשרים נוצרה לגיטימציה לקיום יחסי מין לפני החתונה, לייצר אינטימיות מינית בקשרים שונים ולחוות מגוון התנסויות מיניות נורמטיביות (Paat & Markham, 2016). גם בשדה המחקר, בעבר ההתייחסות המרכזית למיניות בבגרות הצעירה הייתה דרך פתולוגיה: הריונות לא רצויים, מחלות המועברות במגע מיני והתנהגויות סיכוניות, ורק לאחרונה המיניות החלה להיחקר כצד נורמטיבי בשותפות רומנטית (Boislard, Bongardt & Blais, 2016). מיניות כוללת מגוון של התנסויות, על אף שרובה של הספרות מתמקדת ביחסי מין וגינאליים. נראה כי רוב הצעירים בעולם המערבי עוברים מסלול מיני שבו הם עוסקים לראשונה בהתנהגויות מיניות רכות כגון חיבוקים ונשיקות, לאחר מכן במגע גניטלי ללא חדירה כגון מגע הדדי של איברי המין ומין אוראלי ורק בסופו של דבר מין וגינאלי (De Graaf, Vanwesenbeeck, Meijer, Woertman & Meeus, 2009). מין מזדמן נהיה מקובל יותר והוא כולל מגוון התנסויות מיניות שאינן חלק ממערכת יחסים מחייבת, באופן ממשי או בדרך וירטואלית (Claxton & Dulmen, 2013).

על אף השינויים בתפיסות המגדר בשנים האחרונות, נראה כי הפערים המיניים בין בנים ובנות בשנות הבגרות הצעירה עדיין נוכחים, והנורמות החברתיות מחמירות יותר עם נשים (Gelbal, Duyan & Öztürk 2008). נמצא כי בנים מדווחים בדרך כלל על שיעורים גבוהים יותר מבנות של אוננות, פעילות מינית עקבית וכן על מין מזדמן וצפיה בפורנוגרפיה, וכי הם מקבלים חופש מיני רחב יותר. בנים תומכים יותר בשילוב יחסי כפיה בתוך מיניות וכן בשימוש באיזמים והתעקשות. בנות חוות עידוד חברתי להימנע מקיום יחסי מין, הימנעות מהתנסויות מרובות והן חוות יותר תסכול והימנעות ממיניות (Sumer, 2014). כלפי הומוסקסואליות והפלורות העמדות של בנים ושל בנות דומות (Boislard, Bongardt & Blais, 2016 ; Petersen & Hyde, 2010). גם כהפנמה של מסרים חברתיים הראו הבנות עמדות שמרניות יותר כלפי מין ויחס שלילי כלפי ריבוי התנסויות וריבוי פרטנרים (Petersen & Hyde, 2010). מתוך מודעות לשלב הבגרות הצעירה ולהתנסויות המיניות בה, יש מקום לבחון את מקומם של צעירים דתיים בכלל ושל צעירות דתיות בפרט בתוך טווח התנסויות זה ואת השפעתה של הדת על ההתנהלות המינית בבגרות הצעירה.

1.1.2 מיניות ודת בבגרות הצעירה

התפיסה הדתית משפיעה באופן פוטנציאלי על מגוון של החלטות הנוגעות למין כגון התנזרות, אמצעי מניעה, הפלות וקיומם של קשרים מיניים בין ותוך מגדריים. מחקרים שעסקו בקשר בין דתיות לבין התנהגויות מיניות מצאו כי נשים דתיות עלולות לחוות רמות גבוהות יותר של אשמה

מינית (Woo et al., 2012) ואנשים דתיים עלולים לחוות בעיות מיניות רבות יותר בחיי היומיום (Wiebers & Garcia, 2013).

על פי ארנט (Arnett, 1995) הדת משפיעה על הסוציאליזציה של האדם גם ברמת האמונות הדתיות, אך גם דרך השפעה על סוכני חיברות נוספים כגון הורות, קבוצת השווים וקהילה. בהקשר המשפחתי, פעמים רבות הורים מושפעים ממערכת הערכים הדתית ויעבירו אותה הלאה לילדיהם. בנוסף בקרב הורים המשויכים לדת יש ייתכנות גבוהה שינכחו ערכים כגון ציות וקונפורמיות. בכך יוצאים הערכים הדתיים והופכים חלק ממערכת היחסים הורה-ילד. בהקשר של קבוצת השווים - הקהילה בה אדם חי מושפעת פעמים רבות מעולמו הדתי, ופעמים רבות היחיד לא יוכל לקבוע את החברים שאליהם הוא משויך. הנורמות הקבוצתיות ישפיעו על ההתנסויות המיניות שלו. ברמת החברה, חוסר סובלנות ברמת המאקרו כלפי ערכים דתיים משפיע על תפיסת האדם הפרטי את הדת ואת איסוריה – כך שחברה שמשדרת ערכים מיניים שונים מהדת מעמידה את האדם הפרטי בקונפליקט. גם המערכת המשפטית ומערכת התקשורת שותפות בתהליכי החיברות הדתיים והמיניים בקרב צעירים (Arnett, 1995; Nichols, 2011).

בשלב הבגרות הצעירה פעמים רבות הביטוי החיצוני של הדת יורד, שכן זו תקופה שבה האדם מתמקד בפיתוח עצמי ובעצמאות. עם זאת, נראה כי האמונות הדתיות הפנימיות הופכות להיות חשובות יותר. צעירים מעידים כי ערכה וחשיבותה של הדת בחייהם היא גדולה. חלקם עיצבו לעצמם מערכת ייחודית של אמונות דתיות המותאמות לצרכיהם האישיים, במקום לאמץ את המבנה הדתי המקובל (Arnett & Jensen, 2002; Gannon, Becker & Moreno, 2012). האופן בו מתעצב תהליך החיברות הדתי בשנות הבגרות המתהווה טרם נחקר דיו (Nichols, 2011). באופן מעשי, צעירים אשר נמנעים מפעילות מינית בשלב הבגרות הצעירה, מנמקים זאת פעמים רבות על ידי עקרונות דתיים, עקרונות מוסריים ועמדות שמרניות (Dahl & Galliher, 2012). חלקם יקיימו חוויות מיניות שונות כגון מין אוראלי, מין אנאלי, נגיעה הדדית באיברי המין, אך ימנעו ממין וגינאלי כדי לשמור על בתוליהם (Halpern-Felsher, Cornell, Kropp & Tschann, 2005). גם ברמה התפיסתית, צעירים דתיים מביעים עמדות שמרניות יותר כלפי מיניות טרום נישואין. בסקירה של 38 מחקרים כמותיים הבודקים קשר בין דת ומיניות מחוץ לנישואין, נמצא כי ב-90 אחוזים מהממצאים צעירים בעלי עמדות דתיות הביעו עמדות שליליות יותר כלפי מין טרום חתונה מאשר צעירים פחות דתיים (Koenig, 2001). במחקרו של סומר (Sumer, 2014), סטודנטים שהיו פחות מושפעים מעמדות דתיות נטו לתפוס עמדות ליברליות יותר כלפי היבטים שנויים במחלוקת של המיניות כגון הפלה, הומוסקסואליות ואוננות.

גרסיה ורוניס (Garceau & Ronis, 2017) ערכו מחקר איכותני וראיינו 50 סטודנטים קנדיים דתיים אשר ביצעו פעילות מינית לפני גיל 16. רבים מהם תיארו חוויה של דיסוננס בין תפיסת הדתיות שלהם, לבין ההתנסויות המיניות אותם חוו. הם ציינו שלוש דרכים בהם נקטו הצעירים כדי להפחית את הדיסוננס בין התפיסות הדתיות לבין מעשיהם המיניים. הדרך הראשונה היא עזיבת הדת כדי לא לשאת את הדיסוננס. הדרך השנייה היא הגמשת הדת, כלומר שמירה על הזהות הדתית תוך ויתור על המחויבות לחוקי הדת. הדרך השלישית היא חיפוש נחמה וקשר בדת, כלומר הבנה שאמנם לא עשיתי את רצונו של האל אך עדיין יש מקום לקשר, חיבור ותפילה בתוך מרחבי הדת. להבנת דרכי ההתמודדות יכולה להיות השפעה רבה בתחום החינוך המיני בצעירים דתיים ונתינת מענים טיפוליים. על פי סומר (Sumer, 2014) המחקרים שנעשו

עד כה על הקשר בין דת למיניות כללו בעיקר אוכלוסיות נוצריות. על אף שכל הדתות המונותאיסטיות חולקות אידאולוגיות דומות בנוגע למין לפני נישואין, עדיין הבדלים בעמדות עשויים להתגלות מתוך מסורות אמונה שונות. על כן יש צורך לחקור באופן ספציפי את השפעתה של הדת על צעירות דתיות בחברה יהודית, ובאופן ספציפי: על צעירות בחברה הדתית לאומית.

1.1 ג. תאוריה מעוגנת הקשר

תאוריה מעוגנת הקשר בוחנת את ההתרחשות של הפרט בהתאם למספר רחב של גורמים תרבותיים ואישיים. על פי תאוריות אקולוגיות, כל מערכת מכלילה חוקים, ניגודיות, נורמות ותקנים שמעצבים את ההתפתחות הפסיכולוגית. על פי נדן, ספילסבורי וקורבין (Nadan, Spilsbury & Korbin, 2015) ניתן לבדוק באופן סימולטני מספר זהויות, כדי להבין את המורכבות ורב המימדיות של גורמים תרבותיים. מחקר כזה מבוסס על תאוריות אקולוגיות אך בוחן אותו בהקשרים שונים במקביל. הוא מתייחס להקשר הרחב של תופעה קיימת ולא רק למערכת אחת הסובבת אותו.

בישראל, בעקבות הגירה מארצות רבות נוצרה מציאות מורכבת של אינטראקציות בין קבוצות אתניות מגוונות בעלות רקעים דתיים מגוונים. אלה יצרו מפגש בין סוכני חיברות שונים, תפיסות חינוכיות והעדפות שונות ביחס לטובת הילד. מפגשים כאלו יכולים ליצור שינויים תרבותיים, ומציאות בה שיטות סוציאליזציה חדלות להיות פונקציונליות. ידע תרבותי רב דורי עלול להתנגש עם מציאות חברתית מתחדשת. כיום ישנה לגיטימציה לשימור הזהות התרבותית, אך הזהות האישית תרבותית עודנה מושפעת מהקשרים רבים של מפגשי תרבויות (Roer-Strier, 2001). צעירות דתיות חיות בנקודות מפגש שבין מספר הקשרים: העולם המערבי והעולם הדתי, הזהות הישראלית והזהות היהודית ועוד. משום כך מחקר זה ייערך מתוך בחינה והתייחסות להקשר הרב מימדי בתוכו חיות צעירות דתיות.

רואר-סטריאר והברמן-פרידמן (2007) מצביעות על הופעתה של תאוריית המערכות האקולוגית כנקודת שינוי בכל הנוגע להתבוננות במשפחה מנקודת מבט רגישת תרבות. פונטס (Fontes, 1993) טוענת כי בעקבות תאוריית המערכות האקולוגית (Bronfenbrenner, 1977) ניתן לשער כי עמדות ביחס לפגיעות מיניות מובנות סביב הערכים התרבותיים של תת החברה אליה משתייך האדם. זהות אתנית ורקע תרבותי הם משתנים משמעותיים במחקרים על פגיעה מינית (Fontes, 1995). פונטס ופלמר (Fontes & Plummer, 2010) דנות בסוגיות תרבותיות הקשורות לחשיפת מקרי פגיעה בילדים. לדבריהן, יחס החברה לנושאים וערכים מסויימים קשור למידת ואופן החשיפה של מקרי פגיעה מינית. בושה, נושאים שבטאבו, צניעות, בתולין, מעמד האישה, כבוד, הערכה ופטריארכליות הן דוגמאות לנושאים אלה. על פי הנחת יסוד אשר דנה בסוגיות של מיניות ופגיעות מיניות באופן רחב ותלוי הקשר יש לבחון תחומים אלו בחברה הדתית-לאומית.

1.1 ד. מיניות בחברה הדתית-לאומית

"דתיים לאומיים" הוא שם כולל לקבוצה בחברה הישראלית, המהווה על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כ-11% מהאוכלוסיה היהודית (למ"ס, 2017). קבוצה זו רואה ערך מרכזי בשמירת ההלכה והמסורת היהודית. תכונה המבדילה בין החברה הדתית לאומית לחברה החרדית היא היותה תומכת בציונות ובהשתלבות בחברה הכללית במדינת ישראל (אזר, 2011). כיום, המגמה להיות בדיאלוג עם הציבור החילוני וכלל הישראליות נמצאת גם כמטרה רשמית של מוסדות

החינוך הדתיים, אשר מצהירים כי ראוי שהצעירים והצעירות יעצבו זהות שתיצור מיזוג בין השקפות ועולמות, אך עדיין יישארו נאמנים לאורח חיים אמוני (מזרחי-טרייסטמן, 2013). ניתן לשער כי לדיאלוג זה השפעה על הזירות בהן חיות הצעירות הדתיות ועל התפיסות המיניות שלהן. על פי ההלכה היהודית, אסור לאישה כל מגע עם גבר לפני החתונה. הציפיה ההלכתית היא למעט בצפייה בסרטים מיניים, באוננות ובקשרים קרובים עם בנים. בתפיסה הדתית היהודית המיניות הינה כוח חיובי מענג ומחבר בין בני זוג, אך רק לאחר חתונה (מלמד, 2016). צעירות דתיות חיות במשך התבגרותן בעולם מערבי אשר מייצר מרחב פורנוגרפי. רובן של הצעירות הדתיות יחשפו בפעם הראשונה לפורנוגרפיה עוד לפני כיתה ט' (הברון והברון, 2015) ורבות מהן יחפשו אתרים מיניים באינטרנט (אפרתי, 2011). האווירה רוויה גירויים מיניים, ציפיות גבוהות ממראה חיצוני ועיסוק אינטנסיבי בחיפוש אחר אהבה ומימוש מיני. האווירה המינית כפי שהיא מופיעה במרחב המערבי יכולה להשפיע ואף לייצר קונפליקט בין עולמן הדתי לבין עולמן המיני של צעירות דתיות ולהקשות על בניית זהות קוהרנטית (שכטר, 2000). משום כך יש צורך לפתח מודעות והכרות מעמיקה עם התפיסות, החוויות והקונפליקטים כפי שחוות אותן הצעירות.

מעטים המחקרים אשר עסקו בצעירות דתיות, תפיסות המיניות שלהן והתנהגותן המינית. המחקרים שכן נעשו בתחום התמקדו בנשים נשואות והשפעת הדת על חיי המין שלהן (רוזנבאום, 2013; פרינס, 2011). במחקרים אלו נמצא כי קונפליקטים בין דת ומיניות גורמים מתח רב בקרב נשים דתיות. המסרים החברתיים שנשים דתיות מקבלות הינם סותרים: מצד אחד להיות א-מינית טרום חתונה, ומצד שני לאחריה להיות מינית. מצד אחד להיות חלק מהעולם המערבי ומצד שני לשמור על מיניותן לחיי נישואיהן. סתירות אלו עלולות לייצר בלבול וקושי. במחקר שכן נעשה על צעירות טרום חתונה נמצא כי השיח המיני מודחק ומעורר מבוכה רבה, זאת בשונה משיח הצניעות ומשטור הגוף שהינו שיח לגיטימי (רוזנפלד ועוגיא, 2017). מטרת המחקר הנוכחי היא להשלים את החסר בספרות בתחום זה.

1.1 פגיעות מיניות בחברה הדתית-לאומית

על פי נתוני "מדד האלימות נגד נשים" של המשרד לביטחון פנים, אחת מכל שלוש נשים ישראליות הייתה קורבן של תקיפה מינית או ניסיון לתקיפה מינית במהלך חייה (רגב ושירי, 2012). מודעות לתופעה ברמה האישית, המשפחתית והציבורית חיונית על מנת למנוע פגיעות, ולעודד חשיפה וטיפול ראויים במקרה שהתרחשה פגיעה. עם זאת, המודעות לתופעה זו, דפוסי השיח הקהילתיים ולגיטימציה לפנייה לעזרה הם גורמים אשר משתנים מחברה לחברה (אזר, 2013). שיעור הפגיעות המיניות בחברה הדתית זהה לזה שנמצא באוכלוסיה הכללית, אך תפיסת הפגיעות המיניות שונה. במחקר שערכו יהודה ועמיתיה (Yehuda et al., 2007) בקרב 380 נשים דתיות וחרדיות, 26% מהנשים דווחו על פגיעות מיניות שעברו. מסקנתם היא, כי למרות החוקים הדתיים המגבילים יחסי מין רק למערכת יחסים שבתוך נישואין, עדיין שיעור הפגיעות המיניות באוכלוסייה הדתית דומה מאוד לזה שבאוכלוסייה הלא דתית, כאשר רוב הפוגעים הינם דמויות מוכרות.

אזר (2015) ערך מחקר איכותני ובו ראיין 15 הורים מהציבור הדתי. הוא מצא כי רוב המשתתפים סברו כי בחברה הדתית בכלל, ובחברה דתית ביישובים בפרט, יש פחות פגיעות מאשר בחברה הכללית. מספר מועט של הורים הראה מודעות גבוהה לתופעה. הוא מזהה כי ישנם

מאפיינים יחודיים של החברה הדתית בהתייחסותם כלפי פגיעות מיניות: סולידריות חברית, אמון בין חברי הקהילה, חשיפה נמוכה לתקשורת וקושי לשוחח על התופעה. על פי פרומן (2015) הציבור הדתי משתמש פעמים רבות בטכניקות הגנתיות כדי להכחיש את הפגיעות המיניות שמתרחשות בו. מחקרים מצאו כי בחברות מסורתיות קיימת רתיעה מלערב את הרשויות במקרי אלימות המתרחשים בתוך הקהילה, בין השאר בגלל המחירים הכלכליים והחברתיים הנלווים לחשיפת הבעיה כלפי חוץ (Menjivar & Salcido, 2002; Panchanadeswara et. al, 2004).

במקביל, ישנו תהליך פנימי של פמניסטיזם דתי אשר רואה מתפקידן להעלות למודעות ולטיפול את עבריינות המין במגזר הדתי, בדומה למה שנעשה על ידי התנועה הפמניסטית בחברה הכללית (פרומן, 2015; Finkelhor, 1982). קהת (2010) סוקרת את התהליך שעברה החברה הדתית בשנים האחרונות בנוגע לחשיפה של פגיעות מיניות המתרחשות בה. לדבריה, עד לתחילת שנות האלפיים ההשתקה שאפיינה את החברה הדתית הייתה בפקר גדול מהחברה הכללית. אך מאז שנות האלפיים נחשפו סיפורי פגיעות מיניות בחברה הדתית אשר עורר מודעות, תוכניות מניעה, כנסים ופורום רבנים ואנשי מקצוע העוסקים בתחום.

ניתן להבין את ההכחשה היחסית של פגיעות מיניות בחברה הדתית במספר דרכים. ראשית, אופי החברה. נהוג להגדיר את החברה הדתית כחברה קולקטיביסטית (חאג'י-יחיא וסדן, 2007; אזר, 2013). חברות קולקטיביסטיות הן חברות אשר מתלכדות סביב טריטוריה, תפיסה, פרשנות, הגדרת זהות ומשימות משותפות. קהילה זו מתקיימת תוך הבחנה תרבותית-חברתית בינה לבין סביבתה החברתית. אנשי הקהילה הקולקטיביסטית מאופיינים בתחושה של מחויבות כלפיה וברצון לספק את הצרכים של הקולקטיב (Hofstede, 1980). לכן פעמים רבות הם עשויים לראות את תועלת הקולקטיב שלהם כקודמת לטובתם האישית. הם חשים מחויבים אחד לשני, חושבים במונחים של "אנחנו" ורואים חשיבות בכך שחברי הקבוצה ישתפו פעולה עם כללי הקבוצה (שוהם, 2006; Georgas, 1989). בחברות קולקטיביסטיות ייתכנו תפיסות שונות מחברות פתוחות לגבי מהות הפגיעה המינית, האשמת הקורבן והלגיטימציה לתלונה (Newcomb, Munoz & Carmona, 2009). פרומן (2015) טוען כי החברה הדתית לאומית הינה חברה "חצי קולקטיביסטית", שכן היא מעורבת עם האוכלוסייה הכללית במידה רבה, וחסרה את הסגירות המאפיינת חברות קולקטיביסטיות.

דרך נוספת להבנה ההכחשה של תופעת הפגיעות קשורה לאמונה שבבסיס החברה הדתית. חשיפה לתופעת הפגיעות המינית מהווה איום על מקבץ אמונות בסיסיות, המכונות "אמונות בעולם צודק". אמונות אלו גורסות כי העולם שבו אנו חיים הוא עולם טוב, שבו אנשים על פי רוב מקבלים את מה שמגיע להם. האמונות בעולם צודק מאפשרות ליחיד לתפוס את סביבתו החברתית כיצבה ומסודרת, ומעניקה לו תחושת בטחון ושליטה. עם זאת, כאשר אנשים נתקלים במצבים בלתי צודקים, אמונות אלו נתונות בפני איום. חשיפה למציאות של פגיעה מינית עלולה להחוות כאירוע טראומטי עבור אדם אשר תפס את העולם כמקום צודק. זהו אחד ההסברים הפסיכולוגיים לכך שבחברות מסוימות תופעת הפגיעות המיניות זוכה להדחקה וחוסר התייחסות ציבורי, או להאשמת הקורבן (עינב 2014). ניתן לבחון הסבר זה כאשר אנו באים להתבונן בהכרה בתופעת הפגיעות המיניות בציבור דתי, אשר האמונות הן חלק משמעותי מזהותו. גם בתחום הפגיעות המיניות, צעירות דתיות מצויות על קו התפר. מצד אחד הן חלק מחברה דתית אשר נוטה להדחיק פגיעות אלו. מצד שני הן חלק מעולם מערבי אשר המודעות בו לתחום הפגיעות הולכת ועולה. אידיסיס ושחורי (2008) מצאו הבדלים מובהקים בין סטודנטיות

דתיות לחילוניות ביחס לתפיסות סטריאוטיפיות של תפקידי המין ושמרנות מינית. עוד הן מצאו כי ישנו קשר בין החזקה בעמדות סטריאוטיפיות להחזקה בעמדות ביחס למיתוסי אונס המייחסים אשמה לקורבן האונס. לפי ממצאי מחקרן, ניתן לשער כי ככל שהקבוצה הדתית תהיה בעלת עמדות דתיות שמרניות יותר, תפיסותיה הסטריאוטיפיות ביחס לתפקידי מין יהיו חזקות יותר וכך גם מיתוסי האונס יהיו חזקים יותר. לסיכום, ניתן לשער כי עובדת היותן דתיות תשפיע על האופן שבו הצעירות יתפסו את תחום הפגיעות המיניות.

1.1 סיכום ושאלות המחקר

על אף שתחום המיניות והפגיעות המיניות בחברה הדתית-לאומית עלה למודעות בשנים האחרונות, טרם נוצר גוף ידע לגבי האופן שבו תופסות צעירות נושאים אלו. הספרות חסרה ואינה מאפשרת הבנת התופעה לעומקה. למעט מחקרים בודדים (רוזנבאום, 2013; פרינס, 2011; רוזנפלד ועוגיא, 2017) הספרות, כמו השדה הטיפולי, חסרים את ההתייחסות הישירה לתחום המיניות כחוויה משמעותית בחייהן של הצעירות. הסתכלות זו אינה עולה בקנה אחד עם הבנת המיניות – על הבריאות והחולי שבה - כחלק מהמכלול הנפשי של האדם. באמצעות הקשבה והשמעתן קולן של הצעירות ביחס למיניות ולפגיעות מיניות, מנסה מחקר זה לתת במה ולבנות מודעות לתחום המיניות בעת עבודה טיפולית או חינוכית עם צעירות דתיות. המחקר נערך תוך התבוננות על המאפיינים התרבותיים היחודיים להן. המחקר התמקד בארבע שאלות מחקר:

1. מהן תפיסותיהן של צעירות דתיות ביחס לגופן ולמיניותן?
2. האם לתפיסתן היותן דתיות משפיעה על חווית המיניות שלהן? ואם כן, כיצד?
3. מהן תפיסותיהן של צעירות דתיות ביחס לפגיעות מיניות, וכיצד לתפיסתן משפיעה הדת על ההתייחסות לפגיעות המיניות?
4. מהן דרכי ההתמודדות של צעירות דתיות עם קונפליקטים אפשריים שבין דת ומין בגיל ההתבגרות?

2. שיטה

2.א. עקרונות הגישה המחקרית

מיניות, על פי אירגון הבריאות העולמי, אינה מתרכזת רק ביחסי מין אלא מתייחסת אל מגוון תפיסות, רגשות וחוויות של האדם (WHO, 2006). ככזו, מיניות הינה חוויה מורכבת באופן אוניברסלי, ובחוויתו של האדם הדתי בפרט. הדרך להבין תופעות חברתיות מורכבות שלא נחקרו לעומקם תוך הישענות על נקודת המבט של החווים אותם הינה באמצעות גישת המחקר האיכותנית (Marshall & Rossman, 1995). בבסיס המחקר האיכותני עומדת ההנחה כי המציאות אינה אובייקטיבית אלא תלויה הקשר ונבנית במציאות הסובייקטיבית של המשתתפים (Bogdan & Biklen, 1982). כמו כן, ייחודו של המחקר האיכותני הינו בהשמעת קולם הייחודי של מראיינים אשר קולותיהם לא נשמעים בדרך כלל בשיח האקדמי והציבורי (שקדי, 2003). בהתאם לכך, החוקרת בחרה לבצע את המחקר באמצעות מחקר תפיסות, והוא יבקש להשמיע באופן רב מימדי את קולן הייחודי ואת תפיסותיהן של צעירות דתיות בתחום המיניות.

2.ב. הפרספקטיבה של החוקר

למרות השאיפה של החוקר האיכותני להתחיל את המחקר כלוח חלק, לעולם ילוו רכיבים סובייקטיביים את כל שלבי המחקר. על החוקר להיות מודע לכך שהוא מגיע למחקר עם

"מסגרת מושגית" הכוללת ידע תיאורטי, ניסיון מקצועי ועמדות אישיות ואלו ישפיעו על הבחירות שיבצע במהלכו (שקדי, 2003). עיקרי המסגרת התיאורטית שמלווה את החוקרת עם ראשית מחקר זה מובאים בפרק הסקירה. ההנחה היא שידע זה הקרין על החוקרת במהלך הראיונות עם משתתפות המחקר, תוך ניסיון להיות מודעת אליו ולנסות להניחו בצד כדי להיות מסוגלת לשמוע את קולן של המשתתפות.

החוקרת הינה עובדת סוציאלית בהכשרתה, עובדת כיום בתחום החינוך המיני ומעבירה סדנאות מיניות בריאה לצעירות, אימהות ומחנכות דתיות. עבודתה של החוקרת בתחום המיניות יכלה להפחית חרדה ומבוכה סביב הנושא בעת הראיון. בנוסף, החוקרת מגיעה "מתוך" האוכלוסייה הנחקרת מבחינת רקע חברתי ותרבותי. עובדה זו יכולה להפחית חששות של המשתתפות בנוגע לאי הבנה של ניואנסים או תחושת שיפוטיות מצד החוקרת. עם זאת מעורבותה של החוקרת בתחום עלולה הייתה אף להקשות עליה בהאזנה נקיה לתפיסותיהן של הצעירות. תחום החינוך המיני הוא תחום בו יש נקודות מוצא ערכיות, והעולם הדתי גם הוא עולם בעל אמיתות מוגדרות מראש. החוקרת ביקשה להיות מודעת להנחות המוצא הערכיות והדתיות בהן היא מונחת, ולנסות להיות פנויה לחוויה של המשתתפות ללא ביקורתיות, כפי שהשתקפה בראיונות.

החוקרת הינה סטודנטית לתואר שני בעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, בוגרת קורסים מחקריים והשתתפה בקורסי מחקר מתקדמים למחקר איכותני בבית הספר לעבודה סוציאלית.

2.ג. אוכלוסיית המחקר ושיטת הדגימה

במחקר זה רואיינו 14 צעירות אשר נדגמו בדגימת קריטריון (Patton, 2002). במחקר זה הקריטריונים הם: מגדר – נקבה, גיל הצעירות 18-25, הגדרה עצמית כדתיה לאומית ולימודים במוסד דתי בשנות התיכון. במחקר זה החוקרת תשתמש במינוח "משתתפות המחקר", כפי שמציעות ליבליך, תובל משיח וזילבר (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber, 1998). החוקרת יצרה קשר טלפוני עם כל משתתפת לפני הראיון, הסבירה לה על המחקר, על האופן בו ייערך ועל אופי השאלות שישאלו בו. החוקרת הבהירה כי תחום המיניות הינו נושא אינטימי, השיח אודותיו עלול להיות מורכב, ונדרשת הסכמה בסיסית לשיח בתחום. רק לאחר שוודאה כי הן אכן מעוניינות להשתתף תיאמה עמן החוקרת פגישה במקום ובזמן הרצוי להם. בתחילת המפגש קיבלו המשתתפות הסבר מקיף על המחקר, והובטחה להן אנונימיות (מלבד במקרי חובת דיווח). טרם תחילת הראיון חתמו המשתתפות על טופס הסכמה מדעת.

2.ד. איסוף הנתונים וכלי המחקר

על מנת לספק מסגרת שבה המשתתפות יוכלו לספר את סיפורם במונחים שלהן ולהגיב באופן שייצג במדויק את תפיסותיהן, רגשותיהן, כוונותיהן והידע שלהם אודות התופעה הנחקרת, נעשה במחקר זה שימוש בראיון עומק איכותני מובנה למחצה (Patton, 1980; Spradley, 1982). השאלות בראיון העומק האיכותני הן פתוחות (open ended) כך שהמשתתף משיב במושגיו שלו, מבלי שיוכתבו לו מראש קטגוריות לתשובה שעליו להתבטא באמצעותן. שאלות אלו מממשות את מטרת הראיון האיכותני ללמוד על החוויה הייחודית של המשתתף (Patton, 1980).

בראיון עומק מובנה למחצה נדרש המראיין לשאול שאלות שיסייעו למשתתף לשתף אותו בתפיסותיו וזאת על מנת שהוא יוכל להבין את המשמעויות שהמשתתף עצמו מקנה להן ולא להסתמך על הנחותיו שלו כמראיין בנוגע למשמעויות אלו (Charmaz, 2000). בראיון חצי מובנה

החוקרת מכינה מראש מדריך ראיון המכיל שאלות פתוחות קבועות מראש, אך סדר השאלות אינו קבוע והחוקרת רשאית להוסיף שאלות נוספות ושאלות הבהרה בהתאם להתפתחות הראיון. הראיונות ארכו בין שעה וחצי לשלוש שעות. השאלות במדריך הראיון עסקו בתפיסת המיניות, בהתמודדויות בתחום המיניות, אם ישנן, ובתפיסת הפגיעות המיניות בציבור הדתי. נערכו שני ראיונות פיילוט כדי לבחון את מדריך הראיון ולשכלל אותו. מדריך הראיון נמצא בפרק הנספחים.

2.ה. ניתוח הנתונים

מטרת הניתוח האיכותני היא להקיף את מורכבותה של המציאות הנלמדת ולהפיק את המרכיבים המשמעותיים והמרכזיים של אותה מציאות עבור המתנסים בה (אזר, 2013). הראיונות נותחו בשיטת הניתוח התמטי. ניתוח תמטי (Braun & Clarke, 2006) הוא שיטה לזיהוי, ניתוח ודיווח על תמות. הוא מכוון לארגון ולתיאור של הנתונים באופן עשיר ועוסק בפרשנות של היבטים שונים של הנושא הנחקר. ניתוח זה מתבסס על פירוק של הטקסט ליחידות קטנות, שיום שלהן, קישור בניהן והרכבה בצורה שמייצרת משמעות חדשה ומורכבת לתופעה. הניתוח יכלול מספר שלבים מובנים: (1) הכרות אינטימית עם הנתונים; (2) קידוד ראשוני; (3) קיבוץ קודים בתמות ראשוניות ויצירת מפות תמטיות; (4) עיבוד התמות; (5) הגדרה, המשגה ומתן שם לתמות (טנר, 2009).

2.ו. אמינות ואותנטיות

לינקולן וגובה (Lincoln & Guba, 1985) פיתחו את המושג אמינות כמדד ייחודי להערכת מחקרים איכותניים. כדי שהמחקר יהיה אמין, יש צורך שקוראי המחקר יהיו מסוגלים לאתר את הדרך שבה הגיע החוקר לפירוש הנתונים, ולהשתכנע שמסקנות המחקר אכן נובעות מהממצאים ולא מהנחות מוקדמות. בנוסף, המחקר אמור לשקף עקביות ודיוק של החוקר ותאור התהליך הפרשני דרכו הגיע החוקר למסקנותיו (טנר, 2009). במחקר זה, כדי לייצר אמינות, קבוצת עמיתים השתתפה בתהליך ניתוח הנתונים, ודנה עד הגעה להסכמה בנוגע ליחידות הניתוח והפרשנות. בנוסף, החוקרת תיעדה את המהלכים שליוו את המחקר הן ברמה הטכנית והן בהתרחשות הפנימית שלה עצמה ביומן.

2.ז. היבטים אתיים

מיניות ופגיעות מיניות הינם נושאים רגישים, אשר שיח אודות סוגיות אלו עלול לייצר הצפה רגשית בקרב המשתתפות. הובהר למשתתפות מראש במה כרוכה ההשתתפות, אילו השלכות רגשיות עלולות להיות לה ואלו מורכבויות עשויות לצוץ כתוצאה מהמחקר. בתחילת הראיון ניתן למשתתפות מספר טלפון של מרכז סיוע לנשים דתיות, אשר יוכל להוות עבורן כתובת במידת הצורך. בנוסף, הובהר למשתתפות כי במקרה הצורך החוקרת תפנה אותן לדמות טיפולית מתאימה. החוקרת ביקשה את הסכמת המשתתפות באמצעות טופס הסכמה מדעת אשר כלל את אישורן להשתתף במחקר. השאלות בתחום המיניות עלולות להחוות כפוגעות בפרטיות המשתתפת. לפיכך, בטופס ההסכמה הובהר כי המשתתפת רשאית לא לענות על כל השאלות. כמו כן, כדי לשמור על כללי האתיקה הובהר למשתתפות כי פרטיהן יישארו אנונימיים כדי להבטיח שלא יזוהו והמידע שיתקבל מהן לא יזוהה. בנוסף, ניתן להקל על הנטל הרגשי הכרוך בקיום הראיון באמצעות יחס חם ואמפתי למשתתפות, כבוד והכרת תודה כלפיהן והימנעות מביקורת (פרל ופלד, 2005). החוקרת עשתה כמיטב יכולתה לשדר אוירה פתוחה וחסרת ביקורת.

2.ח. תרומת המחקר

מחקר זה יכול לתרום לאנשי המקצוע בתחומי החינוך והטיפול בכך שיגביר את המודעות וההבנה שלהם את מרכזיותו ומורכבותו של התחום המיני בקרב צעירות דתיות. בנוסף, הידע התאורטי בתחום המיניות בקרב צעירות דתיות הינו דל, ומחקר גישוש זה בא להשלים את הפער הקיים בספרות בתחום.

3. ממצאים

מניתוח הממצאים עולה כי משתתפות המחקר תיארו את התפיסות המיניות שלהן תוך התייחסות למרחבים השונים אשר עיצבו תפיסות אלו. בפרק זה יוצגו 4 מרחבים אשר המשתתפות תיארו כמשמעותיים בעיצוב המיניות שלהן: מיניות כמתעצבת במרחב הביתי, מיניות כמתעצבת במרחב הדתי, מיניות כמתעצבת במרחב התרבותי ומיניות כמתעצבת במרחב של פגיעה מינית. כל אחד מהמרחבים משפיע במגוון של דרכים, ערכים ושיחים – לעיתים סותרים ולעיתים משותפים.

מצד אחד, כל אחד מהמרחבים הוא בעל ייחודיות ומאפיינים משל עצמו. מצד שני, כל מרחב נושק ומתערבב עם המרחבים האחרים. ביחד הם מייצרים מערכת יחסים מורכבת והדדית שמייצרת את תפיסת המיניות השלמה. כך לדוגמה המיניות מתעצבת במרחב הביתי, אך בהיות המשפחה דתית - מרחב זה הוא גם מרחב דתי. לכן החינוך ההורי יכול גם מרכיבים הקשורים למרחב הדתי. כך שבמציאות ההפרדה בין המרחבים אינה חדה כפי שמוצגת בתמות השונות. בנוסף, ייתכנו תופעות דומות שיוצגו בתמות שונות. כך למשל, בתת התמה בנושא "השפעת הצניעות על תפיסת הגוף" יופיע הנושא של השפעת הצניעות על היכולת להיות חשופה בפני בן הזוג. ובתמה בנושא "מיניות זוגית כמתעצבת במרחב דתי" יופיע הנושא של השפעת האיסורים בגיל ההתבגרות על החוויות המיניות של בני הזוג. החפיפה החלקית נובעת ממורכבות ההפרדה בין המרחבים ומתוך תפיסה אינטגרטיבית של החוויה. סדר המרחבים נקבע על פי מידת הראשוניות של המרחב בתפיסה המינית של המשתתפות. כך לדוגמה המרחב הביתי הוא המרחב הראשון עמו הן נפגשו במהלך חייהן, ורובן פגשו את המרחב החילוני רק בהיותן בוגרות.

3.א. תמה 1: מיניות כמתעצבת במרחב הביתי

כל המשתתפות במחקר ציינו את המרחב הביתי כמעצב ומשפיע על תפיסת המיניות שלהן, בדרכים שונות. המרחב הביתי הוא המרחב הראשוני בו פוגש האדם. הוא מייצר יחס בסיסי כלפי גוף, נורמות של מגע, של שיח ושל היעדר שיח. המרחב הביתי ממשיך להשפיע באופן מופנם על ההתפתחות המינית של צעירים וצעירות, גם לאחר עזיבת הבית הפיזי.

3.א.1. "כאלו רוח עוברת ביניהם": המרחב הביתי כמעצב תפיסת גוף ומיניות

מתיאוריהן של המשתתפות עולה רצף של התייחסויות לגוף, למיניות ולמגע במרחבים ביתיים. בקצה אחד של הרצף מופע של מרחב ביתי אשר איפשר למיניות להיות נוכחת באווירה הביתית באופן מודע ומאוזן ולהוות חלק ממצואות שלמה והרמונית. בקצה השני של הרצף מופע של מרחב ביתי אשר הנכיח את המיניות בצורה בוטה או מושקת. בקצה זה המיניות אינה משתלבת במכלול החיים המשפחתי, אינה מתווכת אל הילדים, היא קיימת בעולם מקביל

ודיכוטומי משאר התרחשויות הבית. באמצע הרצף ישנו מרחב ביתי אשר אינו שולל או מחצין מיניות, אך גם אינו מתווך אותה לילדים.

את הקצה הראשון של הרצף, קצה של הנכחה מטיבה של מיניות במרחב הביתי, מציגה הודיה (שם בדוי, וכן כל השמות במחקר), בת 20, נשואה בהריון, כאשר היא מתארת כיצד אימה היוותה עבורה ועבור חברותיה כתובת לשאלות בנושאים מיניים:

"יש לי אמא מאוד מיוחדת. ממש. מהממת. שתמיד ענתה לנו על כל שאלה. גם השאלה הכי מביכה, הכי הזויה, תמיד ידעתי שאני יכולה לפנות אליה בהכל, בכל נושא... כשאני הייתי בכיתה א' ואחותי בכיתה ג' משהו כזה אז אחותי שאלה משהו בבית בשולחן בשבת בערב כזה. היא שאלה "אמא זה נכון שהאבא שם את הבולבול שלו בתוך הפושפוש של האימא?" במילים האלה. אמא שלי מסתכלת, (צוחקת), ואומרת כן. והסבירה קצת, קצת עידנה את זה, וזהו. וזה היה כאילו... (צוחקת) ומאז הכול אנחנו. היא לא נתנה סטירה, כן יש אימהות שנבהלות מדברים כאלה, מאיפה הבאת את זה. היא שאלה אותה מי אמר לה את זה. איזה ילדה מהכיתה אמרה לה. הביאה את השמועה המרתקת הזו. אבל היא פשוט ענתה לה על הכול."

הודיה מתארת את התגובה של אמא שלה כתגובה המאפשרת למיניות לנכוח במרחב הביתי, ובדפוס התקשורת בין האם לבת. התגובה הרגועה מעודדת המשך שיח בנושאים מיניים, כחלק ממכלול החיים. שולחן שבת מהווה מקום משמעותי למשפחה הדתית, מקום של התרחשות משפחתית ציבורית, ולא רק מרחב פרטי שבין אם לביתה, כך שתגובת האם מאפשרת לשיח המיני לקחת חלק בהתרחשות המשפחתית היומיומית.

הנכחה מאפשרת של מיניות בבית עוברת לא רק דרך שיח, אלא גם דרך אווירה ביתית מאפשרת. אווירה זו יכולה לבוא לידי ביטוי בדרך קניית מוצרים אינטימיים, באופן שבו לבושים בבית או דרך מגע. טהר, בת 20, נשואה, גם היא מייצגת קצה הזה של הרצף. בציטוט הבא היא מתארת אקלים ביתי מאפשר:

"אנחנו משפחה שיש בה מגע. חיבוקים, וסתם יושבים ביחד וזה, כאילו גם הרגל, כאילו הולכים להתכרבל עם אימא במיטה. וגם ההורים שלי נגיד מראים חיבה בבית. אימא שלי אמרה איך שאני נוגעת בילדים שלי ככה אני גם עם בעלי מול הילדים. כאילו כמו שאני נותנת חיבוק לילדים שלי אני אתן חיבוק לבעלי. אבל דברים אינטימיים יותר אז יש את המקום שלהם. אבל כן יש כאילו דיבור. וכן מפרידים את המיטות (=בתקופת הוסת = הנידה, בני הזוג מפרידים את המיטות שלהם אחד מהשני על פי ההלכה) וכשהמיטות מופרדות אנחנו רואים. זה לא מוסתר".

מתיאורה של טהר עולה כי האווירה הביתית שמאפשרת מגע פיזי מטמיעה את תפיסה לפיה הוא מהווה חלק בריא מקשר. ההנכחה של המגע הפיזי בין בני הזוג כמו גם ההנכחה של הלכות נידה במרחב המשפחתי מאפשרת נגישות ושיח על הנושא, במקום הסתרה שלו.

בקצה השני של הרצף נמצאת הנכחה בוטה או הדחקה בוטה של המיניות בבית. קצה זה מתאר כעס על סקרנות מינית, או לחילופין התנהגות מינית לא מתווכת של אחד ההורים. בקצה זה נמצאת אביה, בת 21, בזוגיות, המתארת העדרו של שיח מותאם על מיניות ובמקומו הנכחה של מיניות שאינה מטיבה ומותאמת לתפיסתה:

"אמא שלי היא עד היום מאוננת לידנו. ששוב, אני מאוד, עד היום אני אצל פסיכולוגית אבל זה... זה משהו דפוק... אח שלי פעם אמר לה, הוא צעק עליה שתפסיק את זה

לפחות לידנו. אבל אני לא מסוגלת לבוא ולהגיד לה את זה. פעם אחת אמרתי לה שזה ממש לא נעים לי, והיא לא הייתה.. כאילו באותו הרגע היא הפסיקה אבל את יודעת, זה כזה.. שזה מסר מאוד מעוות, מצד אחד את משדרת את שיא המיניות ומצד שני את לא מדברת מיניות, את לא נותנת לזה מקום, את לא נותנת לשאול שאלות, את לא נותנת לחקור את לא נותנת לדעת, משהו פה מאוד.. הבנת?"

אביה מתארת מסרים סותרים: מצד אחד חוסר דיבור על מיניות וחוסר לגיטימציה לשיח, ומצד שני הנכחה מוחצנת ולא מותאמת של המיניות במרחב הציבורי של הבית המייצרים מצוקה קשה בקרב הילדים. בקצה זה של הרצף נמצאת גם סמדר, בת 23, רווקה. סמדר מתארת ההתנהלות ביתית שאינה תומכת ביצירת מרחב אישי, גם בשלב זה של חייה:

"לפני שנה היה ממש עניין גדול בבית. אבא, אתה לא יכול להיכנס אליי לחדר. אז מה שאתה משלם משכנתא על החדר הזה. זה היה בלאגן. היה מצב שהייתי צריכה לצעוק לאימא שלי שתגיד לאבא שלי לצאת מהחדר כי לא רציתי שהוא ייכנס, לא הייתי לבושה כמו שהייתי רוצה. ואבא שלי אם הוא נכנס אליי לחדר הוא ייכנס אליי למיטה. והכול מאוד בתמימות. ועדיין אבא שלי מרגיש בבית להסתובב עם תחתונים. ואני אומרת לאימא שלי זה לא מתאים לי. אני לא רוצה לחזור הביתה ולראות את אבא שלי בתחתונים. לא מתאים."

סמדר מתארת פריצה לא מותאמת של מיניות מצד האב, אל תוך המרחב הפרטי ביתי שלה (חדרה הפרטי). האב חודר לתוך המרחב הפיזי-נפשי הזה. גם המרחב הביתי אינו פרטי, וההסתובבות של האב בתחתונים מטשטשת את הגבולות בין המרחב האינטימי למרחב הציבורי. ניכר כי מתקיימת כאן ציפייה של הבת לתמיכה מצד האם ולכך שתאפשר לה לפרש את הסיטואציה כפוגענית ולא מותאמת, ולא כתמימה.

באמצע הרצף ישנו מרחב ביתי אשר אינו שולל או מחצין מיניות, אך גם אינו מתווך אותה לילדים. מרחב כזה יכול להתבטא בשני מופעים – מופע אחד הוא שיח חלקי ובסיסי, ומופע שני הוא מסרים בלתי מילוליים. משתתפות רבות תיארו היעדר שיח משמעותי עם הוריהן בנושאים מיניים. היעדר השיח נתפס בעיניהן כחוסר הבנה של ההורים את עולמן, או התעלמות מהחוויות שלהן. אחת מהן היא נעה, בת 25, נשואה:

"בכיתה המורה אמרה משהו ואני לא הבנתי. ואז בליל שבת הלכתי לישון. אימא שלי עברה במסדרון. אמרתי לה 'אימא, בואי רגע. מה זה מחזור?' ואז אימא שלי, אני מאוד אוהבת אותה, אבל אני אתנהג שונה ממנה. אמרה לי 'מה, מחזור הדם?' כאילו, מה את סתומה? אמרתי לה 'לא, את זה אני יודעת, למדתי בכתה ה'. היא אמרה לי – 'מחזור זה משהו שבנות מדממות'. בקטע הזה יש לי בלק אווט. היא אמרה לי לך יש עוד זמן. מאוד כזה.. משהו שנשים... יש דם. שמים תחבושת. משהו מאוד בסיסי. מאוד לא אישי. לא הרגשתי שקיבלתי את המענה. ואז אני הולכת לישון. הבנתי שיש לי עוד מה לחפש כאילו... הרגשתי מאוד לא בחברה, שגם אין לי חזיה. לא היה לי כל כך חזה. אבל גם כשכבר היה, הייתי צריכה לבקש את החזיה. התביישתי לפנות לאימא שלי בנושא הזה. רק כשהיה מחנה של תנועת נוער, ואמרתי – לעזאזל, אני לא מגיעה למחנה הזה בלי חזיה, זה לא נעים, התביישתי מהחברות. אז אזרתי אומץ לבקש. התחלתי מ.ב. השיח עם אימא שלי, לא היה לי למי לפנות."

המסר שנעה קיבלה הוא, שהנושאים הללו אינם ראויים להיות חלק מהמרחב הביתי. ההתחמקות והטיית השיח לרמה ביולוגית מסמלת את הרתיעה מהנושא, את הרצון לבחור בחלופות, לא להניח אותו במרכז הבמה. התחמקות זו מותירה את נעה לבדה בחוויית ההתפתחות, כאשר היא דוחקת באימה להיות חלק ממנה. מופע של שיח חלקי מתארת גם מוריה, בת 20, רווקה. היא מתארת שהיה לה שיח בסיסי עם ההורים, אך השיח היה כזה שמייצר תמונה שגויה של המציאות:

"כשהייתי בכיתה ה' שאלתי פעם את אבא שלי, איך זה שהתינוק דומה לאבא, הרי התינוק יוצא מהאימא. אז אמא שלי ישבה דיברה איתי, פתחה תנ"ך ודיברה על ידיעה, שזה חיבור עמוק נורא בין האיש לאישה. בעיניים בוגרות אני רואה את זה כטעות שהיא לא הכניסה את זה למילים של גוף. כי חיבור עמוק מאוד באסוציאציה שלי, גוף לא קשור, מה הקשר, רחוק מזרח ממערב. דמיינתי את זה משהו של אויר ורוח. ואז זה גם הסתדר לי גנטיקה וביולוגיה. של גנים. זה הסתדר לי עם התפיסה הזו. שיש חיבור בין תא זרע לתא ביצית, וזה משהו רוחני, כאילו רוח עוברת ביניהם. זה באמת הייתה תפיסה שגויה, אבל זה החזיק אותי עד השמינית".

מוריה מתארת מציאות שבה השיח נשאר ברובד של הרוח, אך לא נכנס למילים של גוף. יש בכך מסר חזק: השיח הלגיטימי נשאר כל הזמן בעולמות הרוח, בעולמות מופשטים ואינו מתחבר לשיח הגופני. סוג השיח הזה אמנם מאפשר מקום לשיח ולקשר, אך אין בו הנכחה של העולם הגופני ובטח שלא המיני. אלה נשארים מחוץ לתחום. "כאילו רוח עוברת ביניהם".

המופע השני הוא של קשר בלתי מילולי סביב מיניות. כך שברובד השיח היה חוסר, אך היו מסרים לא וורבליים שאיפשרו הנכחה בריאה של המיניות. כך המיניות הונכחה באופן בריא בבית אך לא תווכה אל הצעירות. מופע זה מתבטא בתיאורה של אפרת, בת 25, נשואה + 1:

"כאילו לא הרגשתי שיש לי חסמים מיוחדים כשמותר. כאילו באתי מבית מאוד פתוח יחסית, כאילו מבחינה מינית ההורים שלי תמיד.. היו לנו סרטים, קראתי ספרים שזה גם פיתח את המיניות שלי לאט לאט, כל מיני ספרים שקראתי כי אני תולעת ספרים.. אז קראתי קראתי וקראתי וזה לא תמיד היו ספרים שמתאימים לגיל שלי. זה גם פיתח לי דימיון בגיל מוקדם. הבית היה פתוח אז זה..

מ: גם שיח?

לא מאוד, היום זהו, היום השיח שלי ושל אמא שלי מאוד פתוח... אבל דווקא בכלל לא, בכל הנושא של המיניות, ממש לא. פשוט מבחינת התכנים שהיו בבית אז כאילו, זה לא המשפחות הסגורות".

אפרת מתארת איך המרחב הביתי איפשר קריאה או צפייה בתכנים מיניים. המרחב הזה איפשר לה להיפגש עם העולם המיני כחלק מעולמה הפנימי. עולם שיש בו דמיון ונעימות. ניתן לומר שהזהות שלה כאדם מיני התחילה להיבנות כבר במפגש המשפחתי, מה שאיפשר לה בהמשך חייה לזהות את המקומות המיניים כחלק מזהות העצמי שלה. ניתן לומר שאצלה המסרים הלא מילוליים היו חזקים יותר מאשר היעדרו של השיח הוורבלי. גם שיר, בת 22, נשואה, תיארה מסרים בלתי מילוליים בביתה, מסרים של היעדר זרימה מינית:

" נגיד בתור ילדה בבית שלנו לא היו מדברים על זה. ההורים שלי גרושים ואמא שלי מאוד לא תלויה בגברים, היא יודעת להשתמש במברגות, היא עושה כל דבר לבד... כשהיינו קטנים היא לא הייתה אישה שמתלבשת יפה ומפנקת את עצמה. היא כן אבל

לא כמו אישה. היא בחיים לא שמה לק. לא מתאפרת... אמא שלי תמיד היא הולכת עם נעליים סגורות כי היא מרגישה שהאצבעות רגליים שלה מכוערות לדעתה. אז את זה היא כן עשתה בשביל המראה כאילו. באופן כללי היא לא הסתירה ממני, היא פשוט לא דיברה."

על פי תפיסתה של שיר היעדר השיח לא נבע מהסתרה, אלא מהאופן שבו אימה חיה. אימה לא חיה את הנשיות והמיניות כנושא מרכזי בחייה. הטיפוח והמודעות הנשית לא נכחו בבית. כחלק מהתדר הזה לא הייתה הנכחה של מיניות במרחב הביתי. לא הסתרה, היעדר נוכחות טבעית. מדברי המשתתפות ניתן לראות כי המרחבים הביתיים נעים על רצף בין הנכחה בריאה של המיניות לבין הדחקה או הנכחה בוטה של מיניות. באמצע קיימים מרחבים ביתיים אשר מתייחסים למיניות באופן חלקי, מילולי או לא מילולי. האופן שבו המרחב הביתי מנכיח או מדחיק מיניות משפיע על תפיסת המיניות. האם היא חלק מזרימת החיים הטבעית שמתחוללת בבית, או שהיא מופרדת ממנה. ההנכחה או ההדחקה של המיניות משפיעה על האופן שבו חוות הצעירות את המיניות: האם היא חלק מהמכלול השלם שהן, או שהיא חלק שראוי להתעלם ממנו. באופן ספציפי יותר, המרחב הביתי משפיע באופן וורבלי ולא וורבלי על עוד מגוון של סוגיות מיניות, ביניהן קשרים בין בנים לבנות בגיל ההתבגרות והמיניות הבוגרת. בכך תעסוק תת התמה הבאה.

3.א.2. "דובי מתחת לשמיכה" - קשר עם הורים כמעצב התנסויות מיניות

חלק מהמשתתפות ציינו את מורכבות הקשר עם ההורים סביב קשרים עם בנים בגיל ההתבגרות. מסגרות החינוך הנפרדות והאיסור למימוש מיני בשנות ההתבגרות עלולים לייצר בקרב ההורים תחושה שבנים ובנות לא מתעסקים בבני המין השני בשלבי ההתבגרות. חלק מהמשתתפות אכן תיארו מציאות של הפרדה וחוסר עיסוק במשיכה מינית ובבנים. עם זאת, חלק מהמשתתפות, שכן חוו עיסוק משמעותי בבנים בבגרותן, תיארו שהיה פער בין ההתנסויות המיניות שלהן, לבין מה שההורים שלהן ידעו שמתרחש.

לדברי המשתתפות, חוויה של היעדר נוכחות הורית סביב קשרים עם בנים יכולה להעצים תחושת לבדיות ותלישות. אביה, בת 21, בזוגיות, תיארה כיצד הסתירה מהוריה אונס שחוותה בגיל ההתבגרות כמו גם מגעים מיניים אינטנסיביים שקיימה כתוצאה ממנו בשנות ההתבגרות. בציטוט הבא היא מתארת מציאות של ההסתרה:

"סתם אני נזכרת עכשיו באיזושהי סיטואציה שהייתי כל כולי באמוק של המיניות והלכתי לשכן שלי במושב ולא רציתי שההורים שלי ישמעו שאני יוצאת מהבית שלי בשתיים בלילה אז הייתי יוצאת מהחלון שלי בשתיים בלילה והייתי שמה דובי מתחת לשמיכה שלא יראו שאני לא שם ויוצאת, חוזרת."

באופן מטאפורי, הדובי מתחת לשמיכה מספר סיפור על בובה שנמצאת איפה שההורים חושבים שהיא, אך הילדה האמיתית נמצאת הרחק משם, בפעילות מינית. הפער הזה בין הדמיון של ההורים ובין המציאות בהווה בא לידי ביטוי בחוויותיהן של משתתפות נוספות. גם אפרת, בת 25, נשואה +1, שחוותה יחסי מין לפני החתונה, תיארה את ההסתרה מההורים כמייצרת התמודדות:

" יחסים לפני החתונה זה כאילו דבר שההורים שלי, וההורים שלו בכלל... ההורים שלו זוג רבנים וזה בכלל מבחינתם ברור ששמרנו נגיעה. ההורים שלי דווקא יש לי קשר מאוד פתוח עם ההורים שלי וכאילו... זה לא היה בכלל כיון לחשוב שזה בכלל קרה אצלנו. אני מניחה שהם לא היו מדמיינים שזה קרה."

אפרת מתארת את הפער בין תפיסת ההורים לבין המציאות שלה בשטח. ההורים הרבנים מייצגים עולם דתי טהור, והחוויה שלהם כבני זוג רחוקה מהעולם הרבני הזה. נוצר פער בין החזות החיצונית "יש לי קשר מאוד פתוח עם ההורים" לבין החוויה הפנימית, המייצרת שתי דמויות שונות: דמותה של אפרת כפי שנתפסת בעיני הוריה ודמותה של אפרת כפי שנתפסת עבור עצמה. הפער בין ההתנסויות לבין מה שההורים יודעים, מייצר לדברי המשתתפות כאב ומרחק.

נושא נוסף הוא מעורבות ההורים בקשרים המיניים לאחר החתונה. לאחר החתונה יש יותר לגיטימציה לשיח, שכן ברור שהבת חווה מיניות. אצל חלק מהמשתתפות החתונה אכן פתחה משהו חדש ביחסים עם ההורים. עם זאת מדובר בנושא אינטימי ורגיש והוא ממשיך להיות כזה גם לאחר החתונה. מרים, בת 22, נשואה, חוותה קשיים בחיים המיניים לאחר החתונה, שבעקבותיהם הלכה לטיפול מיני. היא תיארה כיצד הגיבה אימה כשנודע לה שהם הולכים לטיפול מיני:

"היא מבחינתה כאילו היא לא יודעה איך להגיב. בהתחלה רק סיפרתי שהולכים לטיפול מיני ואז היא אומרת לי - היום כולם צריכים ללכת, כל הצעירים רק צריכים לדבר על המיניות שלהם. כל אחד היום צריך להרגיש שהוא הולך לטיפול. קיצר זה היה ההתחלה מ: אז איך הרגשת?"

נורא. אז הפסקתי לשתף אותה... ואז הגיעה תקופה מזעזעת אז שיתפתי שוב. ואז היא הזדעזעה פשוט. כאילו לא היה לה מילים.. תמיד הרגשתי לחץ מהם. כאילו מה קורה, מה קורה, מתי מסיימים. כאילו הם עזרו לנו גם מבחינה כלכלית כאילו לממן את הטיפול. הרגשתי כל הזמן - מתי את חוזרת להיות נורמאלית. אמא שלי הזדעזעה כאילו מזה שסיפרתי לה שכמעט שנה אנחנו לא מקיימים יחסי מין (=בהוראת המטפל). הזדעזעה אז. כאילו פשוט כאילו היא לא יכלה להכיל את זה. "אבל איך? אבל מה זה? אבל נדב צריך!" אבל אי אפשר, מה אני יעשה?! היא פשוט, כאילו מבחינתה עד היום לא הייתה מסוגלת להכיל את זה. היא אמרה לי גם - כאילו בסדר, בהתחלה כואב, קשה, אבל אין מה לעשות, עושים את זה."

בתיאור של מרים בולטת המורכבות של האם להכיל את הקושי המיני של ביתה. כאשר ההורים לא יודעים מה מתרחש בחדר המיטות של ילדיהם הם יכולים לדמיין שהכול זורם שם על מי מנוחות. אבל דווקא השיתוף והחשיפה יכולים לעורר בהלה. המפגש הזה מצטייר לדברי מרים כמורכב ביותר עבור הורים. חוסר ההכלה של ההורים יכול לייצר קושי עבור הצעירות להכיל את עצמן באתגר הזה.

עם זאת, ישנן משתתפות שתיארו מציאות אחרת. נעם, בת 21, נשואה בהריון, תיארה שאמא שלה הייתה מדריכת הכלות שלה, וכי היא הדמות איתה היא מתייעצת בנושאים שקשורים למיניות.:

"אמא שלי הייתה המדריכת כלות שלי. הקשר שלנו ממש חזק אז ממש הרגשתי איתה בנוח. לדעתי הרגשתי איתה בנוח יותר ממה שאם הייתי עם מישהי אחרת. קטע של לשאול

וכאילו לקבל את המידע שאני רוצה. ממש. היה ממש טוב. גם אחרי זה כאילו אם היה לי כל מיני שאלות וכל מיני זה, כאילו אחרי החתונה עוד נעזרתי. זה היה מסוג הדברים שזה כזה ברור מאליה שזה אימא שלי”

אימא יכולה להוות כתובת עבור ביתה גם בנושאים רגישים ואינטימיים, כך נראה מהתיאור של נעם. עם זאת קשר כזה תואר רק בקרב שתיים מהמשתתפות.

לסיכום, מתוך דברי המשתתפות ניתן להבחין כי המרחב הביתי תופס מקום משמעותי בבניית התפיסה המינית של הצעירות, וממשיך לייצר דיאלוג בתוכן גם לאחר גיל ההתבגרות. תפיסת המיניות מוזנת הן ממסרים בלתי מילוליים בבית, כגון צריכת תרבות, וקודי הלבוש עמם מסתובבים בבית. והן ממסרים מילוליים של טרמינולוגיה, אפשרות לשיח או שתיקה על נושאים מסויימים. גם בהתמודדויות במיניות והתנסויות מיניות – הנוכחות ההורית או היעדרה משפיעים על מידת הפגיעות ועל התפיסה העצמית של הצעירות. התמודדויות אלה מתעצבות במרחב הביתי, אך הן מוזנות גם ממעגלי השפעה נוספים. בהתאם, תעסוקת התמה הבאה בהשפעת המרחב הדתי על תפיסת המיניות של צעירות דתיות.

3.1.2. תמה 2: מיניות כמתעצבת במרחב דתי

המרחב הדתי מעצב את המיניות במספר דרכים. הצעירה הדתית מתחנכת מגיל צעיר ללבוש צנוע והתנהגות צנעה, מה שמשפיע על הקשר שלה עם גופה. בהמשך הצעירה הדתית חווה את גיל ההתבגרות שלה לצד האיסור למימוש מיני, מה שמשפיע על ההתפתחות המינית. לאחר החתונה, התפיסות הערכיות וההלכות ממשיכות להשפיע על בני הזוג בחוויות המיניות שלהם. בנוסף, קיים הנושא של חוויות מיניות תוך מגדריות, שמושפעות אף הן מהמרחב הדתי. כל אלה יוצגו בתמה הבאה.

ישנן מספר הלכות העוסקות בתחום המיניות ומתוארות בתת תמה זו. העיקריות שבהן: הלכות צניעות המגדירות את חוקי הלבוש, הלכות ייחוד האוסרות על גבר ואישה שאינם נשואים להיות במקום סגור או מבודד לבדם, הלכות נגיעה האוסרות על גבר ואישה שאינם נשואים לגעת זה בזה, והלכות נידה הקובעות דפוסי מרחק וקרבה גופניים בין בני זוג נשואים. ישנן הלכות נוספות והן יוזכרו במהלך תת התמה כאשר יהיה בכך צורך. השיח הערכי והחינוכי יוצג כשזור בתתי התמות השונות.

3.1.3.1. “לפעמים האיסור הופך להיות אופיי” צניעות כמתעצבת חויית גוף

צניעות היא ערך מרכזי ביהדות, המתבטא גם בהלכות לבוש. ההלכה קובעת את מידת חשיפת הגוף המותרת בציבור. הלכות צניעות השפיעו על המשתתפות באופנים שונים. המשתתפות נעו על רצף, בתחילתו משתתפות שציינו שהצניעות גרמה להן לניכור מגופן, בסופו משתתפות שחוו חיבור לגוף בתוך המגבלות ההלכתיות, ובאמצע הרצף נשים שחוו קונפליקטים פנימיים בין האסור למותר.

בקצה הראשון של הרצף, צעירות שציינו כי הצניעות הרחיקה אותן מגופן. אלו משתתפות שהפנימו את האיסור להראות את הגוף בציבור כערך של הסתרת הגוף בכל מצב. הן תפסו כי צניעות היא מהות - הגוף אינו צריך להיות חשוף לעולם, אין לו מקום בפני עצמו, והפנימיות היא העיקר. הן חשו בושה כלפי גוף חשוף גם כשהחשיפה היה מותרת - בינן לבין עצמן, או עם בן זוג. כפי שהגדירה זאת שיר, נשואה בת 22 - “לפעמים האיסור הופך להיות אופיי”. כך למשל תיארה זאת אפרת, בת 25, נשואה עם ילדה:

"הגוף היה חבוי כל השנים. כאילו באולפנא לא היינו מחליפות בגד אחת ליד השנייה, תמיד הייתי.. כאילו הכי אינטימי שהייתי מגיעה אליו עם חברות שלי זה גופייה ומכנסיים קצרות אולי. תמיד הייתי מתפדחת.. את הגוף שלי לא הייתי מוכנה לחשוף ליד אנשים. גם כאילו בבריכה וכאלה. אז כאילו הגוף שלך כל כך חבוי כל השנים ופתאום אתה מתחיל להיות ערום. אם זה ליד רופא נשים, אם זה במקווה, אם זה עם הבעל.. לקח לי הרבה זמן להיפתח מולו, התפדחתי מולו.. לי לקח איזה שנה עד שהייתי לגמרי משוחררת איתו. אני חושבת שכל ההתחלה שלי וותה אותי של הבושה זה כן קשור לחינוך הדתי שבסוף בחורות חילוניות מסתובבות עם החברה שלהן בבקיני בים. כאילו אני עד היום מתפדחת ללכת לים בבקיני".

בתיאור של אפרת המצב של חשיפת הגוף לא היה מוכר לה. היא הורגלה בהסתרה. הלבוש כבר לא היה קשור להלכה אלא הופנם כמצב פנימי – מצב מוסתר, שקשה להשתחרר ממנו. החשיפה נראית זרה ומנוכרת. גם כאשר שכלית היא מבינה שיש מקום לגילוי הזה, נפשית היא מתקשה להתחבר אליו.

בקצה השני של הרצף משתתפות שתיארו שהאיסור אמנם השפיע עליהן, אך בתוכו הן חשו חיבור לגופן וטבעיות בחשיפה. כך לדוגמא תמר, בת 20, רווקה. תמר תיארה שעברה תהליך באופן שבו הבינה צניעות. בכתה ט' הסתרה טוטאלית, מופנמת, ובהמשך בניית בטחון בגוף שלה ובנראות שלה, בתוך חוקי הלבוש:

"אני זוכרת את עצמי בכתה ט' באולפנא, הייתי מקפידה להתלבש בשירותים, הייתי מקפידה להישאר עם חצאית עד שאני נכנסת למיטה, הייתי במקום אחר מכתה יב' שבאמת הרגשתי משהו אחר! אנחנו אחלה! רק בנות, הכול בסדר! איך זה קרה?... נראה לי שזה באמת משהו פנימי שרצה לפרוץ. כאילו כמו שאדם רוצה בטחון עצמי, ככה הוא רוצה להיות מסוגל להסתכל על עצמו חשוף ולהרגיש טוב... זה משהו שפשוט עולה בדך. אחר כך גם העזתי להתלבש בצורה שאתה מרגיש שרואים אותך. אתה לא סתם מסתתר." תמר מתארת שלצד חוקי הצניעות יש רצון טבעי של חיבור לגוף. הרצון הזה נבע מתוכה, והתרחש כחלק מתהליך ההתבגרות. תמר מתארת שניתן לשמור הלכה מתוך שתי עמדות נפשיות שונות: עמדה נפשית של הסתרות ובושה, לעומת עמדה נפשית של שחרור ורצון להיראות.

באמצע הרצף מצויות משתתפות שהיו בעמדות שונות כלפי תנועת הצניעות ותנועת החיבור לגוף בחייהן. שתי העמדות האלה, הסתרה ושחרור, יכולות להוות תנועות הפוכות ומאתגרות. טהר, בת 20, נשואה, תיארה פער מובנה, שהצעירה הדתית צריכה להתקיים בתוכו ולמצוא את עצמה בתוכו. הפער בין ההסתרה, לבין מציאת הנשיות והמיניות בתוך האיסורים: "כל הנושא של צניעות. כשבשירות אמרו לי להעיר על צניעות אמרתי אני לא מסוגלת לגעת במקום העדין הזה של אישה והגוף שלה ולהגיד לה תכסי. כי זה לא מרגיש לי בטוב. ואמרתי אני עושה ערבים על נשיות, מה שכן אישה יהודיה, לא רק מה לא. את צריכה להיות יפה, את צריכה להיות מחוברת לגוף, ושאינ לנו אנטי על הדבר הזה אלא ההיפך, יש לנו כבוד ויש לנו אהבה לגוף. זה פער כזה. שהוא עד היום לא לגמרי פתור. בין תכסי, לבין תרגישי הכי בנוח בגוף שלך.."

טהר מתארת שיש עיסוק אינטנסיבי במה אסור ואיפה לשמור. ואין מספיק עיסוק בחיבור לגוף ובנשיות, במה כן. בחוויה האישית שלה וגם בשירות הלאומי היא ניסתה לייצר מרחב של חיבור בתוך תנועת הצניעות המסתירה. התנועות הללו נתפסות בעיניה כפער מובנה.

יש גם משתתפות שחשו שחרור בגוף אך חוו זאת כדבר שלילי ומעורר אשמה. הן חשו שהציפייה מהן היא לא רק להתלבש צנוע, אלא להסתתר תמידית. סמדר, בת 23, רווקה, תיארה איך היא התלבשה צנוע, אך לא הפנימה את הצניעות כדרך חיים טוטאלית, מה שנתפס בעיניה כחיסרון:

"הייתי רואה את החברות הכי טובות שלי כל כך לבנות מתחת לבגדים הצנועים שלהם. ואני וואלה לא היה לי אכפת להיות עם בגד ים בחוף הנפרד. חוף נפרד - אז חוף נפרד. אז בוא ננצל את זה עד הסוף. הייתי רואה אותן בשבתות אולפנא מחליפות בגדים, את השיזוף הדוסי הטהור שלהן. והייתי המומה. היה לי כאילו מיינד פאק כזה. וואו. אף אחד אף פעם לא ראה את ה.. חלקת עור של הגב שלה. חוץ מ... מי שהיא תתחתן איתו. והייתי כל כך מקנאה והייתי אומרת אין, לא יעזור. אני בחיים לא יגיע לזה. אני כבר שרופה כאילו. כבר זהו. כבר לא יקרה. הייתה לי מחשבה של רחמים על בעלי. כאילו... יש פה מישהי הרבה יותר טהורה וזכה ממני".

סמדר מתארת שהמודל של החברות, שמעולם לא חשפו את חלקות גופן, היה נראה לה המודל האידיאלי. החברות מייצגות עמדה מופנמת לפיה התפיסה הדתית האידיאלית היא תפיסה מסתירה שלא חושפת לעולם. האישה האידיאלית היא אישה שתמיד נשארת בהסתרה. חשיפת העור לשמש בחוף הים, והתכחותו, מסמלת עבור סמדר את הדיכוטומיה בין טהור לטמא. מעניין, כי שש משתתפות במחקר תיארו את האתגר בין שחרור להסתרה דרך שאלת הבקיני: האם כשהן בים רק של בנות, הן יכולות ללכת עם בקיני? האם זה נכון בעיניהן? אם לא, האם זה מתוך בושה? האם זה מתוך תפיסה?

הלכות צניעות מייצרות חוקי לבוש. אך בתוך חוקים אלו יכולות להיווצר תנועות נפשיות שונות שמצויות על רצף: בקצה אחד, תנעה נפשית שמחוברת לגוף ושמחה בו. על פי תפיסת המשתתפות, תנעה כזו תתאמץ ליצור שיחרור וחשיפה של הגוף כאשר זה מותר ברמה ההלכתית. בצד השני של הרצף יכולה להתרחש תנעה נפשית של הפנמת האיסור. חוקי הצניעות מופנמים בנפש כאיסור על הגוף כולו. כל חשיפה או עירום מתפרשים כדבר אסור. על פי תפיסת המשתתפות תנעה כזו תקשה על היחשפות בפני בן זוג ואפילו על חוויה אישית של גוף. התנועות הנפשיות השונות כלפי מיניות והלכה, יכולות לבוא לידי ביטוי גם בתפיסת המיניות בתוך המרחב הדתי בשנים שטרם חתונה.

2.3.2. "מיניות לפני החתונה זה פשוט להיות נשית" המרחב הדתי כמעצב מיניות טרום חתונה

באופן הלכתי המימוש המיני המלא של מגע ויחסי מין שמור לאחר החתונה, והשנים עד אז אסורות במגע כזה. במהלך הראיונות נתנו המשתתפות פרשנויות שונות למושג מיניות, ולמהות המיניות טרום בן זוג. חלקן תפסו מיניות כחוויה שמתחילה מהמפגש האישי של אישה וגופה וחלקן תפסו מיניות כקשורות ליחסי מין וחיבור עם בן זוג. בהתאמה, חלק מהמשתתפות התחילו את הסיפור המיני שלהן מגיל ההתבגרות, וחלקן התחילו את הסיפור המיני ממפגש עם בן זוג. עבורן, המיניות כלל לא נכחה בחיים שלהן לפני הנישואין. כך לדוגמא מרים, בת 23, נשואה:

”מ: מיניות בשבילך זה?

מרים: זה מורכב מאוד, וזה חדש מאוד יחסית. אם אני נשואה שנתיים, אז שנה וחצי זה בכלל לא נושא שאני מכירה. זה לא נושא שהתעסקתי בו לפני החתונה, לא משהו שעניין אותי, שדיברו איתי עליו. לא חשבתי על זה בכלל, לא הייתי מודעת לזה, לא משהו שהטריד אותי.”

בתפיסה של מרים המיניות הופיעה רק לאחר החתונה והמפגש עם בן הזוג, במשך שנה וחצי לאחר החתונה בהם לא קיימו יחסי מין מרים לא חוותה את עצמה כאדם מיני. על פי תפיסתה, חוויית המיניות כרוכה בקיום יחסי מין. מתוך תפיסה זו, היא לא חוותה את עצמה כלל כאדם מיני לפני החתונה. הזהות שלה לא כללה מרכיבים מיניים, או שהיא כללה מרכיבים מיניים מודחקים. לעומת זאת, משתתפות אחרות ציינו שמיניות עבורן התחילה במפגש מול עצמן, בחוויית הגוף. עשר מתוך ארבע עשרה המשתתפות סיפרו על אוננות בשנות ההתבגרות. חוויית האוננות היא חוויה של מיניות אישית במהותה. פעמים רבות היא הוזכרה בהקשר של אשמה, או תהיה האם יש לכך מקום? אפרת, בת 25, נשואה+1, תיארה ממש בסיום הראיון את חוויית האוננות שלה:

”יש נושאים אבל גם מתפדחת לפתוח את חלקם כאילו נגיע הנושא של אוננות נשית, זה גם משהו שהיה לי ממש קשה איתו כל החיים... בתור ילדה, גיליתי את זה כמשחק. לא כמשהו מיני, ואז כשגדלתי כאילו מאוד הסתבכתי עם זה. כאילו וואי איזה מגעיל זה ולמה אני עושה את זה וכאלו. אממ... שזה משהו שבכלל לא היה דיבור עליו וגם היום, אין לו הרבה לגיטימציה.

אז כאילו הנושא הזה גם היה מורכב בתור נערה, אם זה מותר או אסור. אם זה בעייתי, אם זה נורמלי. ואני חושבת שהיום אין התייחסות לזה, כאילו זה לא משהו שמרגיש לי שמוכנים לדבר עליו אצל בנות דתיות... אני לא יודעת מה ההתייחסות ההלכתית. את מבינה גם היום אני לא יודעת מה נכון בנושא. אין לי מושג מה כדאי לומר לבנות, לא יודעת. פשוט לומר שזה קורה ושזה תקין. אני זוכרת שבשירות הלאומי, גם דיברו איתנו על הקטע שחניכות מאוננות. זו היתה פעם ראשונה שנתקלתי בהתייחסות לאוננות נשית, כאילו פעם ראשונה. זה היה כזה, הא אוקיי. זה כאילו פעם ראשונה, כשאתה עובד עם אנשים שיש להם פיגור, פתאום כל הדחפים הנורמטיביים שיש לאנשים, צפים לפניך. דווקא מתוך הסתכלות על אנשים עם פיגור, קצת הזוי.”

אפרת חוותה מיניות מגיל צעיר, אך החוויה הזו נתפסה אצלה כגורם מביך ואף כמגעילה. היעדר הדיבור הקשה עליה לחוות זאת באופן נורמטיבי. באופן אבסורדי, רק המפגש עם חינוך מיוחד שיקף לה שאוננות היא תופעה נפוצה ונורמטיבית. משתתפות נוספות הזכירו את חוויית האוננות כמצויה בסימן שאלה בתוך עולמן הפנימי. המיניות במובנים האישיים שלה, של מפגש אישי עם גוף, אינה מקבלת תמיד תיקוף חיצוני. כך תיארה זאת מוריה, בת 20, רווקה:

” במדרשה הגיעה מישהי להסביר קצת. היא התחילה דיון, ובדיון ניסינו להסביר לה למה בנות דתיות צריכות ללמוד על מיניות לפני חתונה. מישהי אמרה לה ממש בדמעות - פעם אולי יכלו לדבר רק לפני חתונה. אבל היום אי אפשר. קורה גם לנו משהו!... אני רוצה לתת מקום לגוף שלי. להכיר את הגוף, להבין מה קורה לי כל חודש, כל מחזור. הגוף שלי צריך גם יחס. אולי זה להשקיע בטיפוח שלי. יותר להתאפר. אם זה להבין מה

קורה לי בגוף. לרקוד. אימפורביזציה. כשרקדתי זה היה לי וואו! זה נתן לי המון. זה מקום ביטוי לגוף שלי”.

מוריה משמיעה את הקריאה להתייחס גם אל רווקה כאדם שהמיניות רלוונטית כלפיו. גם מישהי שלא חווה מיניות זוגית חווה גוף, ומחפשת מקום לחוויה הזו. הדמות במדרשה מייצגת את היחס למיניות דרך המבט של יחסי מין, וכאשר הם אינם אזי המיניות לא רלוונטית. גם הסביבה החינוכית משפיעה על האופן שבו חוו המשתתפות את מיניותן. חלק מהמשתתפות תיארו שקיבלו מסרים מנרמלים ומכילים כלפי התחושות המיניות שלהן. וחלקן קיבלו מסרים של התעלמות ממיניותן בשנות ההתבגרות. לתפיסתן של המשתתפות, המסרים השונים שקיבלו השפיעו על האופן שבו התמודדו עם מיניותן בשנים אלו, ועל האופן שבו חוו את עצמן כנשים מיניות. הודיה, בת 20, נשואה בהריון, פגשה מסרים של נירמול. בגיל ההתבגרות שלה היא חוותה פנטזיות מיניות, היא תיארה כי קיבלה תיקוף לפנטזיה המינית שלה, גם אם לא לגיטימציה למגע ולהתנסות מינית:

”הרגשתי לא בסדר שהיה בא לי כל מיני דברים, שהיו דברים פחות צנועים שהיו עושים לי את זה, הרגשתי לא בסדר. שזה לא שייך. היו לי רגשות אשמה... ואני זוכרת שהיה איזה מישהו שהיה לי קטע איתו, זה היה בכיתה י’, ואז ממש רציתי קירבה פיזית כזה, חיבוק, נשיקה, אני יודעת מה חשבתי על זה? ואז סיפרתי את זה למישהי, דמות חינוכית, אז היא אמרה לי – כל עוד את מפנטזת, זה טוב. טוב שתפנטזי. תפנטזי, תהני, אבל אל תעשי עם זה שום דבר”.

הדמות החינוכית התייחסה בנירמול ובריאות כלפי הרצון המיני. היא שללה מימוש של מעשים מיניים, אך נתנה להודיה לחוש נורמלית עם הרצונות והתשוקות שלה. באופן כזה הודיה יכולה לקבל את החלקים המיניים והמפנטזים שלה כחלק מהעצמי שלה. לעומת זאת אפרת, בת 25, נשואה+1, תיארה שהמסרים שקיבלה לא נתנו מקום להיותה אישה מינית, ועסקו בעיקר בשיח הלכתי:

”זה היה שיח על שמירת נגיעה, על זה דיברנו וזה אפילו לא היה מגיע ממקום של מיניות, כאילו לא דיברו על מה שמוביל ללא לרצות לשמור נגיעה. כאילו דיברנו על הפן ההלכתי של כל הדברים, כאילו זה היה הדיבור, גם בהקשר של חתונה. כאילו היה לנו שיעור ודווקא המחנכת שלי הייתה אדם מאוד פתוח ומקסים אבל זה לא היה מתוך מקום של בנות רוצות, בנות חושקות וזה הגיוני מותר לכן שתוצו, אלא יותר ממקום של בין בני הזוג זה קורה, בנים נורא רוצים, יותר מידי. זה משהו שהיה לי קשה בתחילת הקשר מהחתונה, ההבנה שגם הבנות רוצות וזה הגיוני, ושזה כיף לי שאני גם רוצה ושזה טוב. זה לא היה לי ברור בהתחלה”.

אפרת קיבלה מסרים על גבולות, אך לא על מיניות. ההתייחסות היא אל הגבר כאדם מיני, אך לא אל האישה. באופן כזה יהיה לה קשה לקבל את עצמה כאישה מינית ובטח שיקשה עליה לזהות זאת ככוח חיובי. במסר שתיארה הודיה היחס הוא – טוב שאת חושבת על זה, גם אם את לא יכולה להגשים. במסר שתיארה אפרת המסר הוא – בנות לא אמורות להתעסק עם מיניות. המסרים השונים מביאים ליחס אחר בנפש כלפי מיניות נשית. יחס מקבל וחיובי, או יחס מורכב השואל על עצם קיומה של המיניות הנשית.

בתוך המרחב שטרום חתונה קיימים גם קשרים זוגיים. הקשר הזוגי טרום חתונה מובנה על ידי הלכות ייחוד והלכות נגיעה. המשתתפות שחוו קשרים משמעותיים לפני החתונה

ציינו את השפעת ההלכה על הרגשות שלהן ועל החוויות המיניות שלהן, גם אם לא שמרו אותה. ניתן לזהות את החוויות השונות כנעות על פני שני צירים: ציר שמירת הלכה/ אי שמירת הלכה, וציר חיבור פנימי להלכה/ חוסר חיבור להלכה. ציר שמירת ההלכה מביע האם הצעירה אכן לא נגעה בבן הזוג שלה לפני החתונה, או השתדלה לעשות זאת. ציר החיבור להלכה מביע עד כמה המשתתפת חשה אמון בערכים שמאחורי ההלכה ובהיגיון שהיא מביעה. המשתתפות נעות על פני הצירים השונים, כאשר לא חייבת להיות הלימה בין שני הצירים.

ישנן צעירות ששמרו הלכה וחוו את ההלכה כעוזרת להן להתחבר למהות הקשר, לפנות מקום לרגשות ולשיח פנימי. יש צעירות ששמרו הלכה אך חוו כעס והאשמה כלפי הדת. הצעירות שלא שמרו הלכה חלקן הזדהו עם ההיגיון הפנימי של ההלכה וחלקן לא, אך רובן חוו קושי ואשמה עם ההתנסויות המיניות שלהן.

על הציר של שמירת הלכה וחיבור להלכה מצויה אור, בת 23, נשואה+1. אור מתארת איך, לאחר שחוותה קשרים אחרים, היא הגיעה לקשר עם האיש שאיתו התחתנה. בקשר זה הם הקפידו על שמירת הלכה. היא תיארה זאת כך:

"ממש רציתי כי ידעתי שזה טוב. גם הבנתי שאני צריכה מישהו מאופק. ידעתי שאם הוא לא ישמור איתי נגיעה אז זה פשוט יערער לי את הביטחון בו כי הוא לא עומד על שלו. אז זה היה לי קשה. מצד אחד ממש רציתי, מצד שני פחדתי שניגע כי אז זה ממש יוריד לי ממנו. שמרנו נגיעה עד הסוף."

אור מתארת ששמירת ההלכה הביעה בעיניה יכולת לאיפוק ולעמידה על עקרונות, יכולת שאותה היא חיפשה והעריכה. נראה ששמירת ההלכה מהווה עבורה חלק מהותי בתפיסת בן הזוג, דרך שמירת הנגיעה התבוננה על הזהות שלו ועל הקשר ביניהם.

המשתתפות שלא שמרו הלכה ציינו את השפעת האיסור על החוויה הרגשית והמינית שלהן. המשתתפות הללו ציינו מרכיבים של: בדידות, אשמה וכאב. אצל רבות מהן האלמנטים האלה השפיעו גם לאחר הנישואין והתרת המגע, כפי שיוצג בתת התמה הבאה. עבור חלק מהמשתתפות התנסות מינית שאסורה על פי הלכה מייצרת הפרדה בין החוויה הפיזית, חוויה של הנאה ומשיכה, לבין החוויה השכלית-ערכית של אשמה וייסורי מצפון.

ההשלכות הרגשיות של התנסות מינית אסורה על פי ההלכה היו מרכזיות בסיפוריהן של המשתתפות. על פי תיאורי המשתתפות, אחת ההשלכות המרכזיות היא האשמה. ההתנסות המינית נעשית מתוך נקודת הנחה ש"זה לא היה אמור לקרות". התחושה הזו צובעת את החוויה המינית תוך כדי האירוע. גם זיכרון החוויה מעורב ביחד עם תחושות של ייסורי מצפון. האשמה משפיעה במגוון דרכים: היא משפיעה על עצם החוויה המינית, על הקשר עם אלוקים ועל תפיסת העצמי. היא משפיעה על עצם החוויה המינית על ידי כיווץ, חוסר הרפיה, לעיתים חוסר יכולת ליהנות. היא משפיעה על הקשר עם אלוקים: האם הוא יסלח לי? האם אני יכולה להישאר דתיה אחרי כזו חוויה? האשמה משפיעה גם על תפיסת העצמי: איך לא הצלחתי לשמור על עצמי? האם המיניות מפעילה אותי או השכל? האם אני אישה עם שליטה? האשמה אף מייצרת תחושת הבדידות, שכן לא נעים לשתף בנפילות ובחולשות.

אחת המשתתפות אשר תיארה את חוויית האשמה כחוויה מרכזית היא אפרת, בת 25, נשואה+1. אפרת ובן זוגה קיימו יחסי מין לאחר אירוסיהם. ההתנסות הזו והאשמה שהיא הביאה עימה השפיעה הן על הזוגיות שלהם והן על הקשר שלה עם אלוקים:

"כשהתחלתי את הגלולות אז כן עשינו (=קיימנו יחסי-מין) וזה משהו שממש שבר אותי. זה היה ממש רע, לא הגענו לזה מתוך בחירה, הגענו לזה מתוך מקום של איבוד שליטה. מבינה? זה מבאס להגיע לזה ממקום כזה, בגלל זה גם בכיתי. הייתי שבורה מאוד ברמה של לבטל אירוסים... הזיכרון הזה מגעיל אותי, הוא באמת מגעיל אותי. אני מרגישה שזה היה כאילו שתי חיות, שזה היה חייתי כאילו... ושנייה אחרי זה אתה בשוק ואתה כאילו מזועזע וזה אפילו לא היה כיף, אז כאילו סתם חטאת בשביל הדבר הזה שנגמר בסוף ככה וכאילו תחושה כזאת סתמית של זה היה סתם תאוה, נטו תאוה ולא אהבה... לפעמים, יש תחושה שנכנסתי לסוג של מקום לא נכון גם מבחינה רוחנית ודתית. כאילו באיזשהו שלב בחתונה עצמה אמרתי הלוואי והקב"ה סולח לי על זה כי אומרים שכל החטאים נמחלים ושיש לנו התחלה חדשה ונקייה".

בתפיסה של אפרת התאוה השתלטה עליהם, השתלטה על החוויה הנפשית, השתלטה על מרחב הבחירה. לאפרת היה קשה להכיל את עצמם במקום חסר שליטה כזה, עד כדי רצון לסיים את הקשר. הרצון לסיים את הקשר מעיד על הרצון לקבור את החייתיות הזו, ולא לזהות אותה כחלק ממנה. החתונה היוותה עבורה נקודת של רצון להיטהר ולהתחיל מחדש. הזהות הדתית משפיעה על החוויה המינית, אך גם מושפעת ממנה. בתיאוריהן של המשתתפות הזהות הדתית שלהן עברה לעיתים שינוי בעקבות ההתנסויות המיניות שלהן. סמדר, בת 23, רווקה, תיארה כיצד המיניות השפיעה על הגדרת הדתיות שלה. מצד אחד היא תפסה את עצמה כמחויבת להלכה, מצד שני היא חשה שזה כבר בלתי אפשרי מבחינתה לא לגעת. הדיסוננס הזה התבטא בשיח שלה עם אלוקים:

"התפללתי שחרית וממש בכיתי. כזה עדכנתי שאני לא הולכת לשמור נגיעה יותר. (בוכה). לא דיברתי על זה כאילו. ופשוט הרגשתי שהדיסוננס הזה, אני לא יכולה איתו יותר. אני ממש רוצה להיות איתו ואני לא יכולה לא לגעת בו. אני באמת לא יכולה עם זה יותר. זה הרגיש לא הגיוני. זה היה לא קביל. לא הגיוני במציאות. אז הייתי מאוד שלמה עם זה. התפללתי וכזה, רק שתדע שזה הולך לקרות היום."

סמדר מייצרת שיח עם אלוקים על החטאים שלה. התנעה הזו היא ייחודית, שכן היא מכניסה את האיסור לתוך המרחב הדתי. היא יוצרת מרחב דתי אחר שמכיל את שתי התנועות המנוגדות: חטא וקשר עם אלוקים. על אף שבתחושה שלה, ההלכה כבר לא אפשרית במציאות חייה, היא יוצרת בקשר שלה עם ה' מקום של כנות והודאה בחולשה שלה.

אל האשמה מצטרפת לעיתים רבות חוויית הבדידות. האיסור מייצר חוסר לגיטימציה לדבר על החוויה המינית. לדברי המשתתפות, ההתנסות היא חוויה מטלטלת ומשמעותית, וחוסר היכולת לשתף בה מותיר את הצעירה לבדה. אור, בת 23, נשואה+1, תיארה את חוויית הבדידות כמרכזית עבורה. בשנות ההתבגרות אור נמצאה על הרצף של חוסר שמירת הלכה וחוסר חיבור. מתוך החלטה היא רצתה להתנסות בחוויה מינית. אחת ההשלכות המרכזיות של ההתנסות המינית שעברה היא הבדידות:

"הרגשתי שאני רוצה לרדת ולנסות. החלטנו לצאת, להיות ממש חברים... לאט לאט נגענו התחבקנו התנשקנו. ובלילה האחרון כשהייתי שם היינו באוטו התנשקנו ואז הוא עשה לי עם היד. לא ידעתי על זה כלום. ידעתי שבנים עושים את זה. בנות בכלל לא. וזה היה לי נעים. הוא שאל אותי אם נעים לי. זה היה בהסכמתי. אבל... אחרי זה זה הרס אותי. התחלתי לגעת בעצמי. לא היה עם מי לדבר. ורוב הבנות אין לי מושג אם לא

מדברים, או לא יודעים. הכול היה כזה חדש. ואז הייתי תקועה עם זה לבד. לבד לבד לבד.

התחושה של לעבור התנסות משמעותית, מטלטלת חיים, אך לא להיות מסוגלת לשתף בה, חזרה בקרב משתתפות נוספות. הפער בין החוויה האישית והזוגית, לבין העולם האחר, שאינו יודע דבר, שבטוח שהם שומרים הלכה, הוא פער כואב. חוויית ההסתרה עלולה גם לייצר תחושה שאף אחד לא באמת מכיר אותי ויודע מי אני באמת, מעבר לניראות החיצונית. גם שיר, 22, בזוגיות, תיארה שהיא ובן זוגה קיימו יחסים. נראה כי שיר מצויה על הציר

של חוסר קיום הלכה וחוסר חיבור להלכה, כך שנוצרה לה חוויה של שלמות עצמית: "שכבנו לפני החתונה. זה מרגיש לי בסדר. אהבנו והיינו קרובים. אולי אם לא היינו מתחתנים זה היה מבאס אותי. גם עם החבר הקודם שלי נגעתי. בהתחלה היה לי את הגבול של לשכב, ואחר כך כבר לא. אני לא מתביישת לדבר על זה. לא שאני הולכת לכל מקום ואומרת שכבתי עם חבר שלי בעיקר בגלל הקטע החברתי של זה. אבל נגיד למדריכת כלות שלי לא היה לי בעיה לומר"

שיר מתארת את ההתנסות המינית שלה מתוך קבלה. ההלכה יצרה אצלה תפיסה ראשונית דרכה הגיעה לקשר, תפיסה של הימנעות ממגע, אך כאשר הקשר היה בשל היא בחרה לתת למיניות להיות שם על אף האיסור. התפיסה החברתית מפריעה לה יותר מאשר התפיסה ההלכתית, אך במרחב התוך אישי היא שלמה עם הבחירה. בין האסור למותר נוצרת החוויה המינית של הזוג. גם הזוג השומר הלכה, גם הזוג שאינו שומר הלכה וגם הזוגות שנעים בין שמירת הלכה ובין חוסר שמירת הלכה, מושפעים מהמרחב הדתי שלהם, ומנסים לייצר שם מרחב בריא. שוהם, בת 21, רווקה, תיארה כיצד בתפיסה שלה המרחב ההלכתי הוא מסגרת שדורשת תמיד עבודה נוספת:

"יש דברים שאסור. אסור בינתיים לחבק, לגעת, לגרום לו להוציא זרע לבטלה. סבבה. וי, וי, וי. ויש מותר. מותר לדבר בצורה פתוחה על מה קורה ביניכם, על הקשר שלכם, על הציפיות שלכם לאחר החתונה. אתם מתחתנים עוד חודש אז אין סיבה בעולם שלא תדברו על זה. אני חושבת שהדת, אחת התפיסות השגויות שלנו על הדת זה שהיא עושה פלאות. אין קסמים בזוגיות, זה עבודה קשה, ארוכה ומפרכת. ומותר להגיד את זה, זה לא מצייר את הדת כפחות טובה, זה פשוט מצייר אותה כדרך חיים שונה, וזה בסדר. אין לנו דרך חיים מדויקת, החיים האלה לא מדויקים אף פעם, בשום מקום, בשום מישור. זה הדבר הכי טוב שיש למציאות להציע, אז זה מה שתבחרי."

בתפיסתה של שוהם הדת מבנה חוקי בסיס, אבל לב העניין הוא עבודה זוגית שקיימת תמיד גם בתוך מרחבי הדת וגם מחוץ לה. בכך היא מתכללת את המרחב הדתי כחלק ממרחב תפיסתי רחב יותר לגבי זוגיות. היא משליכה את האחריות על בני הזוג, שחיים במרחב דתי אך אחראיים על מה שמתרחש בתוך המרחב הזה.

כמובן שגם לאחר החתונה המרחב הדתי ממשיך לעצב את המיניות של בני הזוג. הן דרך ההיסטוריה שחוו, הזיכרונות והאשמה שנשזרו בסיפור המיניות שלהם. והן דרך הלכות נידה. בכך תעסוק תת התמה הבאה.

3.ב.3. "אומרים תשמיש או אומרים סקס" המרחב הדתי כמעצב מיניות זוגית לאחר חתונה

המעבר למיניות לאחר חתונה הינו מעבר מהותי, שכן בתפיסה הדתית יחסי מין אחרי חתונה מהווים את "מצוות עונה", מצווה לקיום יחסים תוך היענות של הגבר לרצונותיה של האישה. עם זאת המרחב הדתי ממשיך להשפיע על המיניות: הן על ידי העבר האישי של בני הזוג שהתעצב במרחב הדתי בשנים של איסור למימוש מיני, והן על ידי הלכות נידה. המעבר משנים של איסור ללילה אחד שבו הכול מותר הוא מעבר חד. חלק מהמשתתפות תיארו את המעבר כמאתגר ואילו אחרות כטבעי ופשוט.

בחווייה של מרים, בת 23, נשואה בהריון, המעבר מההסתרה והאיסור, אל המצווה והמותר, אינו פשוט לה. מרים ונדב לא הצליחו לקיים יחסים במשך חצי שנה. בחווייה של מרים הקושי לקיים יחסים נבע מחוסר ההכרות עם הגוף שלה ומהדחקת המיניות בשנות ההתבגרות. גם לאחר שהצליחו לקיים יחסים, חווית האסור משפיעה על האופן שבו היא תופסת מיניות ועל המרחב המיני הזוגי שלהם:

"הפער כאילו בין מה שהיה אסור כל הזמן, פתאום למשהו שהוא מותר, זה, לא יודעת. זה קשה. אממ כאילו ממש קשה לי. כאילו עדיין המעבר הזה, בין כל מה שהיה אסור אסור אסור אסור, פתאום כאילו מותר. וכאילו מבחינת נדב – זה מותר, בואי נתפרע! ואני כאילו לא.. אני בעמדה שכזה רק מה שצריך

מ: מה זה אומר מה שצריך?

לא יודעת, ת'הכי בסיסי.. הוא רוצה כל מיני תנחות, מוזיקה ועניינים ואני כאילו זה לא יודעת. זה משהו מרתיע אותי. כי שוב, לא יודעת זה מבחינתי זה משהו שלא יודעת אולי לא בסדר".

פער בצפיפות המיניות של בני הזוג יכול להתקיים בכל זוגיות, אך התפיסות הדתיות נותנות לו משנה תוקף. מרים מתארת שיש לה רתיעה מגיוון ויצירתיות במיניות, והרתיעה הזו קשורה לפחד שזה לא מספיק בסדר, שזה לא מספיק מותר. המחשבה על מעשים שאולי לא בסדר מייצגת את החיפוש אחרי המיניות 'הראויה' על פי הדת, מיניות מאופקת יותר לתפיסתה. יש משתתפות שחוו מעבר מאוד פשוט אל המיניות והמותר, אך תיארו שדווקא בן הזוג הוא זה שנשא עימו חוויות קשות מגיל ההתבגרות. הודיה, בת 20, נשואה בהריון, תיארה איך האישה שלה נשא עימו חוויה של אשמה סביב הוצאת זרע. וגם כאשר זה היה במסגרת נישואין אך לא בתוך גופה, היה לו קשה להכיל זאת:

"אחרי החתונה בפעמים הראשונות לא תמיד מצליחים להכנס ואז הוא כזה גומר בחוץ. אני חושבת שגמרנו בחוץ איזה 10 פעמים בשבוע של החתונה. הוא הרגיש רע, פשוט רע. ואני כזה, שלמה, לא עשית שום דבר, זה עם אישה שלך, כאילו הכול בסדר. זה לא שהסתכלת בדברים לא צנועים. הוא הרגיש אשם, אשם. ואני כזה, טמטמו לו את השכל! אבל אני אישתו, אז כאב לי, אז אוקיי אל תכנס, אבל בא תהיה איתי, למה אתה מרגיש רע עם זה, תשמח עם זה... זה ישב אצלו במקום קשה, של מצפון."

הודיה מתארת את ההזמנה שלה לנוכחות זוגית-מינית, אך הנוכחות הזו נתקלה במחסום של אשמה שהופנמה על ידו בחינוך הדתי. האשמה לא איפשרה להם לפנות מרחב זוגי, שבו שניהם מקבלים את המצב ואת המפגש המיני כפי שהוא מתאפשר בהווה.

בגמרא כתוב "איש ואישה זכו – שכינה ביניהם", וספר הזוהר מסביר שהשכינה מתבטאת דווקא דרך הקשר הפיזי בין בני הזוג (זהר ח"א, כ"ו). בתיאוריהן של המשתתפות, תפיסת הקשר כקדוש יכולה לעזור או להקשות. היא יכולה לעזור בכך שיש הסכמה אלוות

למתרחש שם. היא יכולה גם להקשות אם הקדושה נתפסת כרוחנית וסותרת פיזיות. תחושה כזו תיארה הודיה:

"משהו בקטע של יחסי מין. אומרים שכונה ביניהם, ואז כזה את שם, ואת אומרת – אני מקווה שהשכינה לא פה, מסתכלת.. מקשיבה למה שאני אומרת, כאילו... זה לא השכינה כמו שאת מדמיית בתפילה ובסעודת שבת. זה שכינה אחרת. כאילו. וגם, כאילו כל הזמן אנחנו בדיבורים מה להגיד מה לא להגיד, מבחינת מילים. אומרים תשמיש, או אומרים סקס. הרבה יותר עושה לי את זה שהוא אומר שאני סקסית, מאשר שהוא אומר לי ש... אין לי מילה אחרת תכל'ס. "תשמישית"... אין לזה מילה אחרת. כאילו... זה מילים שעושות לך את זה, שבא לך לומר אותם. באלך לתאר איך שאתה מרגיש בצורה ארוטית. זה עושה טוב. ואז זה בסדר, או... היום ב"ה אנחנו במקום יותר שלם"

הודיה מתארת את התהליך להכיל את ה"שכינה" כחלק נינוח בקשר המיני שלהם, ולא כחלק מכביד. היא מתארת את חיפוש המילים הנכונות להם כדרך למצוא ארוטיקה בתוך החיים הדתיים. להיות סקסיים בתוך קיום מצוות תשמיש המיטה. מצוות נידה מעצבת את ההתנהלות המינית של בני הזוג, היא קובעת את הזמנים בהם מותר או אסור לגעת. המשתתפות תיארו יחס אמביוולנטי כלפי המצווה. מצד אחד חיבור לרציונאל של המצווה, אך מצד שני קושי לקיים אותה, כפי שבא לידי ביטוי בדבריה של נעה, בת 25, נשואה:

"הלכות נידה, זה ממש כמו קללה בתחושה שלי. זה לא קל לי. טהרת המשפחה זו מצוה שממש מאתגרת אותי. ברוך ה' שזה מאתגר אותי. הרחקות אנחנו שומרים ממש כמו שצריך... זה לא קל. אבל אני מבינה את הצורך בזה. כשהיה לי חצי שנה בלי מחזור זה היה לי קצת טו מאצ'. החיבוק נהיה אוביאס. פחות מרגישה כשהוא נכנס הביתה צורך לקום לחבק. וגם היחסי מין, יש לי כוח אין לי כוח. פחות הרצון של לעשות קצת מאמץ ל-כן... בחצי שנה הזו הרגשתי שנהיה קצת קל בעיניי. התדירות ירדה טיפה. עדיין היינו שנה ראשונה, לא בטירוף כן? לא נראה לי ירדנו מפעמיים בשבוע. אבל מצידו היו תקופות של כל יום, גם מצידו, או ארבע חמש פעמים בשבוע. ואם פתאום נהיה שתיים אז כזה מה קורה? צריך קצת להתגעגע".

נעה מתארת שני צדדים: מצד אחד ההלכות קשות מאוד ליישום והיא חווה שהן מכבידות עליה. מצד שני היא יכולה להתחבר לתחושה שהריחוק יוצר געגוע, געגוע שמבורך במערכת יחסים ארוכת טווח.

הלכות נידה יכולות גם לאתגר את החוויה המינית הזוגית ולהרחיק בין בני הזוג. אור, בת 23, נשואה+1, תיארה כיצד המגע נתפס בעיניה כדרך הכרחית ליצור אהבה, דרך לנתינה, ובהיעדרו היא חשה לא אהובה:

"כשאסור לו לגעת בי אז אין לי מה לתת לו. יצא מצב שבלי שאנחנו עושים את זה הרגשתי שהוא לא אוהב אותי. ואם היינו אסורים היה לי ממש קשה. לפעמים זה ממש קשה אבל עכשיו הוא מנסה להגיד יותר במילים, אני אוהב אותך... עכשיו זה קצת השתנה כאילו אני כן מרגישה יותר את האהבה שלו, עדיין קשה לי כשאנחנו לא נוגעים אבל אני אגיד לו תגיד לי שאתה אוהב אותי.. ואז באמת כשהיינו אסורים היה לי ממש ממש קשה. כי הוא שכח ממני או לא אכפת לו."

היעדר המגע ייצר תחושה אמיתית של מרחק, של חוסר נאהבות. המגע והמיניות הם דרך לחיבור, ובחוויה של אור בהיעדרם משהו מהאהבה חסר. בנוסף, יש לה תחושה בסיסית שהגוף שלה הוא הדבר הראשוני שיש לה לתת לו. בהיעדרו היא מרגישה חוסר בנתינה. התפיסה הזו מעוררת שאלות על משמעות של מגע בקשר, ועל הקושי לחוות זוגיות ואהבה ללא תדר המגע. במהלך הראיונות תיאורו המשתתפות את האופן שבו הודרכו כלפי מיניות והלכה. שני בני הזוג מגיעים לפני החתונה למפגשי הכנה, מפגשים בהם מתקיים לימוד של ההלכות והדרכה זוגית-מינית. המדריכים מציגים תפיסה הלכתית מסוימת, כאשר יש תפיסות הלכתיות מחמירות יותר כלפי האופן שבו צריך לקיים יחסי מין. ויש תפיסות מקלות יותר. חלק מהמשתתפות פגשו מראש תפיסות מאפשרות והן ציינו זאת כמשהו שעזר להן. לעומתן יש משתתפות שההדרכה הראשונית שלהן הקשתה עליהן, והם היו בתהליך זוגי לחפש את המיקום ההלכתי שנכון להם. אפרת, בת 25, נשואה+1, תיארה ששניהם עברו הדרכה הלכתית רכה, מה שאיפשר להם להגיע למפגש הזוגי שלהם מתוך שחרור:

"היה לנו טוב מההתחלה. והיינו מאוד פתוחים וגם בעלי סופר כנה, כאילו אבל יותר מידי... כאילו ההדרכה שעברנו היא אותו הדבר כאילו מה שרוצים ובכל החדרים וכו'. בלי איזה משהו שאסור שהאישה תיהיה למעלה שאני יודעת מחברות שלי שהדריכו אותן ככה או שמותר רק בלילה. כאילו אז שנינו באנו באותו הראש של הדרכה הלכתית אז כאילו זה היה מאוד קל, זה לא שהוא למד משהו אחד ואני למדתי משהו אחר ואז יש לנו שתי תשובות. ולא היו לי בכלל כאבים, כלום. כאילו זה היה ממש כיף."

חוסר ההגבלה ההלכתי והסנכרון בין ההדרכה של שני בני הזוג איפשר לאפרת ובן זוגה לייצר חוויה משוחררת וכיפית. לעומת זאת נעה תיארה איך בהדרכת הכלות שלה היא קיבלה מסר של התייחסות שלילית כלפי האישה כאשר היא נידה:

"בגלל המדריכת כלות הרגשתי זונה כשנאסרנו. כאילו אם אכלתי מהעוגיות אז אסרתי את העוגיות בשבילו, כאילו אני פרוצה שאם אני נוגעת במשהו אז זה טמא. בכיתי מזה כל כך הרבה אחרי שנאסרנו. הייתי בוכה ימים שלמים. נגעת בעוגיות והרגשתי למה הכנתי את העוגיות? מזל שהוא דיבר עם הרב מאוד מהר. והרב אמר מה פתאום. בסדר לא קרה שום דבר... זו הייתה החוויה. טומאה וטהרה, הרבה היסטוריה. או למשל שאני צריכה לתת לו כל פעם שהוא רוצה. אי אפשר לקרוא לזה שותפות. צריך שותפות והרבה רצון טוב של שני הצדדים! אהבה, רצון להיטיב אחד עם השני, לפנק אחד את השני, לענג אחת את השני. וגם היא אמרה שאסור להגיד לו שאת רוצה.. אני חושבת שמאוד נכון ובריא שאישה תוכל להגיד שהיא רוצה. זה האיש שלה. זה בריא שהם ירצו אחד את השני. ומה שאני מכירה היום שיש מילים מסוימות לא לומר, אבל מותר להגיד שאת רוצה בפה מלא."

ההדרכה שקיבלה נעה הטמיעה מושגים קשים כלפי האיסור, מושגי טומאה וטהרה, חרדה, שתיקה של האישה, ריצוי. נעה מתארת שהתפיסה הזו צמצמה אותה, ולקח לה זמן לייצר תפיסה חילופית שמאפשרת להם הדדיות.

המרחב המיני הזוגי מתרחש במרחב שלוקח בחשבון את השכינה – כנוכחת, מפריעה או מעשירה. קיום ההלכה בעבר ובהווה מעצב את התחושות, את הזרימה, את התדירות ואת התפיסה העצמית. התהליך המיני שזוג דתי עובר נרקם לא רק דרך הגילוי הפיזי, אלא גם דרך העיצוב של הקשר המיני כחלק מהזהות הדתית שלהם.

בתיאוריהן של המשתתפות הקשר המיני יכול להשתלב בזהות הדתית, כאשר ההלכה מאפשרת מרחב מוגן להיות בו. לעומת זאת ההקשר הדתי יכול להיות גם סתירה לחוויות המיניות, להגביל אותן או לצמצם אותן: הן ברמת התדירות והן ברמת השיחורור והיכולת להיות אדם מיני דתי.

המרחב המיני בין נשים לגברים הוא מרחב מוגבל על ידי ההלכה, אך הוא נמצא במרחב מקובל. לעומת זאת התנסויות מיניות בין בנות נמצאות באופן פשוט מחוץ למרחב המקובל, כאשר התפיסה הדתית הבסיסית היא של הקמת משפחה על ידי גבר ואישה. עם זאת ההתנסויות הללו נוכחות, והעיצוב שלהן מושפע מהמרחב הדתי. בכך תעסוק תת התמה הבאה.

3.ב.4. "אם לא הייתי דתיה פשוט הייתי לסבית" התנסויות מיניות בין בנות במרחב דתי

הנושא של התנסויות מיניות בין בנות והתפתחות הזהות המינית היווה נושא מרכזי בסיפורן של מיעוט מהבנות, שלוש במספר. יחד עם זאת, מדובר במשמעויות ייחודיות לתופעה מורכבת ביותר, שלרוב תתרחש מתחת לרדאר של אנשי החינוך וההורים בעולם הדתי. תופעה זו מאתגרת את העולם הדתי ואת התפיסה הדתית הקלאסית של משפחה. על כן הוחלט להקדיש לנושא זה את תת התמה הבאה.

שלוש המשתתפות תיארו שנכנסו לקשר מיני עם בנות לא מתוך הבנה ובחירה, אלא מתוך התגלגלות. היעדר השיח בנושא בציבור הדתי גורם לדעתן לחוסר מודעות. משום כך הן תיארו שלא הבחינו בהתחלה בקשר המיני שמתרחש, לא ידעו לקרוא לו בשם, וודאי שלא בחרו בו מתוך מודעות. כך למשל מתארת זאת גילי, בת 19, רווקה:

"אני תמיד חושבת שבגלל שזה היה עם אישה זה לא משהו שידענו להיזהר ממנו. תמיד

מדברים על שמירת נגיעה וכל זה אבל זה רק עם גברים, וזאת באמת הייתה חברות שבאיזשהו שלב זה נהיה נורא קרוב ואז זה נכנס גם לצד הזה, הפיזי. אז זה היה מאוד לא צפוי. וגם לא באמת הסכמנו לעמוד מול זה ולהגיד שזה מה שיש פה... מבחינתי זה לגמרי קשר זוגי אבל זה לא מה שאמרנו אז. לא אני ולא היא. זה היה מאוד אה... לא הסכמנו להודות בזה."

גילי מתארת שלגבי גברים דיברו איתה על גבול: שמירת נגיעה. לעומת זאת באופן פשוט קשר פיזי עם נשים מותר, ולכן לא היה במודעות שלה שגם שם יכול להתרחש משהו. גילי תיארה שגם כאשר הייתה בתוך קשר זוגי ומיני מלא עם חברה, הן לא קראו לזה קשר זוגי. רק בפרספקטיבה היא מבינה שזה מה שהיה שם. היעדר השיום מעיד על חוסר הכרות עם הנושא, מה שמשפיע על היכולת להגדיר את החוויה הפיזית והרגשית בזמן אמת. חוויית העוררות וההנאה הפיזית ממפגש עם אישה היא חוויה מפתיעה עבור צעירה דתית, חוויה שאינה באופציות הידועות לה. כך למשל מתארת זאת נעם, 22, נשואה:

"מ: איך את חווה אז את הקשר הפיזי?"

בצורה עוצמתית מאוד. כאילו בהתחלה זה היה כאילו היה שוק, כאילו זה הרתיע אותי, זה היה לי הזוי. אבל אחר כך, מבחינתי זה היה הכל. כל החיים. ואין לי ספק שזה באמת רק, כאילו רק קטע מיני עשה את זה. באמת. אתה מבין כמה יש לזה עוצמות שזה פשוט מושך אותך פנימה ואתה לא יכול כאילו, פשוט לא ראיתי שום דבר אחר. כי היה לי עוד קשרים קרובים עם חברות ואף פעם לא יכולתי להשוות את זה כאילו לאותו דבר. תמיד אמרתי לעצמי, מה ההבדל פה. וזה היה רק זה. פשוט היה משהו אחר כאילו."

העוצמה הפיזית שבקשר מיני עם אישה יכולה להפגיע ואף להרתיע בעצם קיומה. עם זאת היא מלאה גם בעוצמה חיובית ומסעירה. שלושת המשתתפות תיארו שהגוף שלהן הגיב בהנאה כלפי הגירוי המיני, וההנאה הזו היוותה גילוי מבלבל עבורן.

הפרספקטיבות של שלוש המשתתפות על הקשרים שחוו, שונות במהותן. גילי חוותה את הקשר כחיובי והדדי, וכיום היא מתלבטת על הזהות המינית שלה. נעם חוותה את הקשר כמספק צורך נפשי ולא פיזי, כאשר ברור לה שהיא לא לסבית והיא נשואה היום לגבר. שוהם, בת 21, רווקה, חוותה את הקשר הפיזי כפגיעה מינית. כל אחת מהפרספקטיבות נבנתה בהתבוננות לאחור, אך במהלך הקשר הן התקשו לזהות ולשיים את המתרחש אצלן, כתוצאה מהיעדר שיח ומילים.

גילי תיארה קשר מיני הדדי, שהיה משמעותי לשתיהן. קשר שסחף אותה אל תוכו והיווה מרכיב משמעותי בזהות שלה.

"זה קשר, זה מאוד שואב. דיברתי איתה כל היום. כשלא דיברתי איתה חשבתי על זה, חשבתי עליה. לא יכולתי להתרכז בשום דבר אחר בחיים שלי... אני כן נמשכת לבנות, זה קצת, כאילו כל השיח הזה (=השיח הדתי) יכול, אני חושבת שיש בנות שהוא יכול לגרום להן להגיד שזה לא אמיתי, המשיכה הזאת, שזאת פיקציה. אבל זאת לא פיקציה, זה היה שם, והיה לי קל להגיד את זה לעצמי שזה יכול לקרות לכל אחת וזה קרה לי, אבל זה לא התחיל שם, זה היה שם קודם."

גילי חוותה שהשיח החינוכי מנסה לייחס את ההתרחשות המינית לסיטואציה ספציפית, כאשר מבחינתה היא משויכת לנקודת מוצא עמוקה יותר בחיים שלה: משיכה כלפי בנות. המשיכה הזו לא קשורה בעיניה רק לקשר הספציפי, אלא למשהו באישיותה. חשוב לציין שגילי אמרה בהמשך הריאיון שהיא נמצאת בבירור האם היא חשה משיכה גם כלפי גברים. בכל אופן, את המשיכה כלפי נשים היא מזהה בבירור כחלק ממנה.

נעם תיארה קשר חברי ומיני משמעותי, אבל באופן מובהק הצורך המיני היה יותר של בת הזוג. עבור נעם הקשר סיפק צורך נפשי בשייכות, והיא מעולם לא חוותה את עצמה כנמשכת לבנות. הפער ביניהן יצר גם גבולות שונים וציפיות שונות:

"נגיד להוריד חולצה בחיים לא נתתי לה, למרות שתמיד היא הייתה רוצה וזה. אז תכלס זה עשה לי משהו מטורף כאילו בגוף ובנפש. אבל כאילו בתכלס אם אני חושבת על זה, נגיד נשיקה בפה בחיים לא נתתי לה. אם זה לא היה, אז מה כן היה? אבל כאילו הכל היה שם, הביחד... אני הייתי מאוד פסיבית, כאילו היא בעיקר זאתי שכאילו נגעה. אני פשוט הייתי שם ונהנית, אני אף פעם לא נגעתי מעצמי. לא יכולתי לעשות את זה כאילו. גם אף פעם לא היה לי, כי באמת אין לי את זה. לא היה לי, זה פשוט כנראה נהיה לי איזשהו צורך, לא היה לי אף פעם איזשהי משיכה אליה או משהו. היה לי פשוט רצון כל הזמן להיות איתה... תמיד היא הייתה אומרת לי וואי, את כזאת סטרייטית, כאילו כל מיני משפטים כאלה."

נעם מתארת מצב שבו ההתנסות המינית לא היוותה את העיקר עבורה, אלא החוויה הנפשית. זאת בשונה מבת הזוג שלה שחיפשה בעיקר קשר מיני. נעם תיארה כיצד התנסות מינית עם חברה לא חייבת להיות תוצאה של משיכה תוך מגדרית אלא יכולה להוות מענה לצורך נפשי בשייכות, מענה שמתפתח גם לכדי חוויות פיזיות.

קשר מיני עם בת יכול להיות גם קשר פוגעני. אצל שוהם החוויות המיניות עם חברה בשירות הלאומי מתורגמות בפרספקטיבה כניצול מיני. במהלך הקשר שוהם לא קראה כך את המפה, אך במבט לאחור כך היא מבינה את מה שהתרחש שם. המושג ניצול מיני כלפי קשר עם חברה הוא לא מובן מאליו, שכן הוא מאתגר את התפיסה הקלאסית של פגיעה מינית בין גבר לצעירה, ולכן לקח לשוהם זמן להשתמש במונח הזה.

"ניצול מיני, אני לא יודעת איך לקרוא לזה, אני עדיין מבררת בעצמי, המושגים משתנים. ככל שאני עוברת את התהליך שלי, בהתחלה זה היה כאילו, תפסתי את עצמי כאילו נפלתי, עשיתי טעות. אח"כ הבנתי שלא ממש שלטתי בסיטואציה. כאילו, בדיעבד מאוד הבנתי, וככל שאני מתרחקת אני מבינה יותר מה קרה לי שם... אחרי איזה זמן מהקשר הבנתי שאני יכולה להרגיש הרבה יותר חופשייה, שהגוף שלי הוא שלי פתאום, שאני בבחירה חופשית לגמרי על מה שקורה איתי. כשהבנתי אז גם דיברתי עם מרכז תמיכה, הרמתי טלפון, פשוט התקשרתי, ודיברתי איזה זמן, זה היה ממש כאילו משבר, ופעם ראשונה שקראתי לזה בשם של פגיעה מינית. לפני זה לא קראתי לזה ככה. כי בתיכון הסבירו לי את הגבולות שלי מול גברים, אבל הגבולות שלי מול אישה להגיד 'אני מרגישה לא בנוח', 'זה לא מתאים לי, זה לא נכון לי', 'אני לא לגמרי מבינה מה אני מרגישה'. זה קשה. זה היה זה מול האפקט ההורמונאלי של קרבה פיזית, ולא הבנתי באמת מה קורה".

שוהם מתארת איך כשהתרחקה מהקשר היא חשה שוב אוטונומיה על הגוף שלה, אוטונומיה שאבדה לה במהלך הקשר המיני עם החברה. היא תיארה במהלך הריאיון שאנשים סביבה שיקפו לה שהקשר שלהן נראה לא בריא. אך היא לא הצליחה לחשוב על קשר עם חברה כקשר שיכול להיות פוגעני. היא מתארת איך השיח הדתי שמתמקד בהלכה, לא נותן את המיומנות לבחון סיטואציה מינית במונחים של "מה נעים לי, מה נכון לי" ולא במונחים של "יותר ואסור".

במרחב הדתי קיים שיח אסור/מותר, כפי שתיארה שוהם, אך קיימת גם תפיסה רוחנית, לפיה מפגש בין גבר לאישה הוא מפגש בעל משמעות רוחנית. גילי, שחווה חוויה מינית הדדית וזוגית, תיארה שברמה התפיסתית היא מאחלת לעצמה מפגש אחר. מפגש של חיבור בין גבר לאישה, שיש בו ערך רוחני. אמנם התפיסה הזו מאתגרת אותה, אך היא נראית לה תפיסה שלמה וטבעית יותר:

"זה כל הזמן נע בין שני קצוות מאוד חזקים. שמצד אחד אני נורא רוצה את זה, ואין בזה שום טיעונים, אני פשוט רוצה את זה עכשיו. ומצד שני, אז כל ה... יכול להיות שזה משהו שבהתחלה היה רק מין תחושה כזאת שאסור וזה לא צריך לקרות בינינו. ולאט לאט יותר נכנסתי לזה לעומק, היה לי בירור עם זה והיו שם טיעונים כבר יותר מבוססים... מה אני רוצה בחיים. אני רוצה איש, ואני רוצה בית. וגם הרבה בצד המהותי, מה זה? למה דווקא איש ואישה? הייתי, אני עדיין מתעסקת בזה המון. אני מאמינה בזה. שצריך להיות קשר של איש ואישה, ולא של אישה ואישה. שזה באמת מביא שלום לעולם. יכול להיות שיש קשרים אחרים שאני יכולה לספק את עצמי, אבל זה לא... זה לא מביא חיים".

גילי מתארת תפיסה מהותנית ששורשיה בתפיסות רוחניות, לפיהן יש משמעות למפגש של זכר עם נקבה. מפגש כזה מפרה ויכול ליצור חיים – הן ברובד הפיזי והן ברובד הרוחני. על פי תפיסה

זו המשמעות של קשר בין גבר לאישה היא לא רק תוצאה של המשיכה הראשונית שלהם, אלא יש לה משמעות רוחנית ערכית. לכן היא מחפשת את התשוקה לגבר בתוכה.

לסיכום תמה זו, בתוך המרחב הדתי יכולות להיווצר תנועות נפשיות שונות: תנעה של חיבור ושחרור בתוך הגבלות ההלכה. מול תנעה של חסימה והסתרה. רוב המשתתפות תארו שעברו תהליכים בין התנועות השונות. כאשר לעיתים ההלכה הכאיבה, הרחיקה ובודדה. ולעיתים ההלכה קרבה, הגדירה ועזרה. התהליך מתרחש תוך הקשבה לקול העצמי שלהן, לצרכים הזוגיים ולערכים הדתיים. הן תיארו את המחירים ואת הרווחים שהן מקבלות מהעולם הדתי ומיצבו את המיניות שלהן בתוכו.

התנסויות מיניות בין בנות מהוות נקודת קצה של מפגש בין העולם המערבי לעולם הדתי. תפיסות העולם שונות ואף מנוגדות. בעולם המערבי ישנה לגיטימציה לזהות מינית הומוסקסואלית ולמשפחה חד מינית, ואילו בעולם היהודי תפיסת המשפחה היא במודל הקלאסי של אבא אמא וילדים. תפיסות מנוגדות אלומגדילות את המצוקה של הצעירות ושל אנשי החינוך. זהות מינית מבטאת נקודת קצה לתפיסות המנוגדות בין העולמות, אך התפיסות כלפי מיניות שונות בנושאים נוספים ומייצרת קונפליקטים, ובכך תעסוק התמה הבאה.

3.ג. תמה 3: "לפרוק חוויה משוגעת": מיניות כמתעצבת במרחב החברתי-תרבותי

המשתתפות במחקר גדלו במרחב דתי שמצוי בתוך מרחב מערבי. ההפרדות בין העולם הדתי לעולם המערבי אינן דיכוטומיות והגבולות אינם נוקשים. בצורה כזו חוו המשתתפות נקודות ממשק בין התפיסות הדתיות שלהן לבין המיניות בעולם המערבי. נקודות הממשק היו במפגש ממשי עם אנשים חילוניים, מפגש שמתרחש פעמים רבות בשלב שאחרי תיכון. או דרך המדיה – סרטים וסדרות בעלות תוכן מיני שמעוצבות בתוך מרחב ציבורי מערבי.

3.ג.1. "לא דוברת חילונית שוטפת" מיניות כמתעצבת במפגש עם העולם החילוני

המפגש עם העולם החילוני מעמיד במבחן את התפיסות הדתיות וההתנהגות הדתית ביחס לאהבה ומיניות. במרחב החילוני המגע בין בנים לבנות אינו מוגבל ואף אינו שמור דווקא לקשר זוגי. לעומתו, המרחב הדתי מייצר גבולות תפיסיות ומעשיות. אצל רוב המשתתפות המפגש עם העולם החילוני ייצר תנעה נפשית כלשהי. התנעה הזו מצויה על רצף. בקצה אחד של הרצף המפגש עם העולם החילוני יצר אתגור כלפי העולם הדתי שלהן, קושי לקיים את ההלכה ושאלות תפיסיות. בקצה השני של הרצף המפגש עם העולם החילוני יצר הערכה ושמחה על הנורמות שקובע העולם הדתי וחיזק אותן בעמדותיהן. באמצע הרצף נמצאות צעירות שחוו קונפליקטים בין העולם החילוני לבין התפיסות הדתיות, אשר יצרו אצלן איזונים שונים והתנהגויות מגוונות.

בקצה הראשון של הרצף, המטולטל ומאתגר מהמפגש עם העולם החילוני, נמצאת אפרת, בת 25, נשואה+1. חבר של אפרת היה בצבא בזמן היכרותם, והמפגש עם חבר'ה בצבא הציב בפניו רף אחר למימוש מיני מאשר הרף ההלכתי. המפגש הזה טלטל את הגבולות שהם רצו לבנות לעצמם:

"הוא היה בצבא והוא היה בצוות של חילונים וזה גם השפיע לדעתי. כי כאילו כל החבר'ה מסביבו רק מדברים על סקס, כל היום, ממש. מגיעים לבסיס מה עשיתם בסופ"ש? הא כן שכבתי עם חברה שלי בשדה. ואז אני מגיעה, ואומרת לו בוא רק נתנשק כאילו פתאום זה

כזה, כאילו כשיש מסביבך כל הזמן דיבורים על סקס ומה עשיתי עם חברה שלי וזה כל הזמן הדיבורים שלהם בצבא, של החילונים, אני מניחה שזה גם השפיע. אולי אם הוא היה במסגרת אחרת זה היה פחות חזק."

אפרת מתארת תחושה של השוואה שנוצרה מתוך המפגש עם העולם החילוני, להם יש ולי אין. האין הזה מטלטל את החוויה המינית, מנכיח את ההיעדר, מייצר תשוקה עזה יותר למימוש מיני. הנורמות של העולם החילוני מציירות את הגבולות שלהם כלא רלוונטיים וקשים מאוד לשמירה.

המפגש עם העולם החילוני יכול גם לייצר אימוץ של הנורמות החילוניות. סמדר, בת 23, רווקה, תיארה שכצעירה היה לה ברור שהיא שומרת נגיעה, אבל במפגש באוניברסיטה עם חבר חילוני היא הבינה שזה לא יכול להחזיק. המרחב החילוני גרם לה להתבונן באופן שונה על מגע בין בנים לבנות ולבחון את האמיתות עליהם גדלה:

"עכשיו אני גרה בכפר סטודנטים. בתחילת שנה זה היה לי ממש מוזר פתאום לגור בחברה מעורבת עם בנים, שאף אחד לא שומר נגיעה. פתאום יש מלא בנים הטרוסקסואליים שאני נוגעת בהם ויש אוירה מינית. ואני תוהה אם אני הדוסית השרוטה ויש לי בעיות אינטימיות ואני נדלקת מכל מי שנוגע בי? או כולם ככה? או שזה נורמלי שאנשים יושבים אחד על השני? הרגשתי - או שאני פסיכית או שהם פסיכים או שהעולם פסיכי. היום אני במקום יותר רגוע. זה היה לי מוזר. ממש. עכשיו אני יודעת שיש מגע ניטרלי, סתם מגע שהוא לא מוביל לשום דבר."

בתפיסה שסמדר גדלה בה מגע בין גבר לאישה הוא מגע מיני, ולכן הוא אסור כאשר הוא לא חלק מקשר זוגי. המיניות מתאפשרת רק במסגרת של זוגיות. בחיים בכפר הסטודנטים סמדר פגשה במציאות אחרת, שיש בה מגע ניטרלי בין בנים לבנות, והמציאות הזו ערערה את המוכר לה וגרמה לה להתנהג באופן שונה.

בצד השני של הרצף מצויה תמר, בת 20, רווקה. תמר מייצגת מופע שבו המפגש עם העולם החילוני מעמיק את הבחירה שלה בהלכה. דווקא המפגש הבלתי אמצעי עם נורמות מיניות משוחררות יותר יצרו אצלה בחירה להגביל את המיניות. היא תיארה טיול שלה למזרח ואת הנורמות שהיו שם:

"היה ידוע שאנחנו דתיות. שכשהם יוצאים בלילה אנחנו לא נבוא איתם. אנחנו נטייל כולם ביחד ואז נחזור בערב ולא נבוא איתם לשתות בלילה ולהשתכר. לא נווגעים בנו... לא נהיה חלק מדיבורים נורא סוטים או מיניים זה היה לנו נורא ברור. הגבולות שלנו טיפה נבנו מחדש סביב, שניה אני אנסח, הגבולות בטיול נבנו לא לפי מה שהורגלנו. אלא רק באמת מה שנראה לנו בעייתי. לא רצינו להיות חלק מזה. יכולנו לעשות שם כל דבר שרצינו בלי שישפטו אותנו ועדיין לא עשינו. כי בחרנו."

התיאור של גבולות ברורים, הם שם ואנחנו כאן, כפי שמתבטא בתיאור של תמר, מייצג סוג אחר של מפגש עם חילונים. התמודדות שמאפשרת חוויות משותפות אך גם מייצרת הפרדה ברורה בתוך מרחב הביחד. להיות חלק אבל גם להיות שונה, בעלת גבולות משל עצמך. תמר מבטאת בחירה בגבולות והסכמה להיות שונה, מתוך חיבור לעולם הערכים שהגבול הזה מייצג. הבחירה שלה התחדדה דווקא כאשר לא היו דמויות סמכות דתיות שכפו את הגבול הזה.

באמצע הרצף מצויות מספר משתתפות שתיארו איך המפגש עם העולם החילוני גם מפחיד, גם מטלטל, גם מחבר וגם מרחיק. לפעמים כך ולפעמים כך. שוהם, בת 21, רווקה,

מתכוננת ללימודים אקדמיים בסביבה חילונית בשנה הקרובה. האני מאמין שלה ברור לה, אך עם זאת המפגש עם העולם החילוני מאיים עליה בהקשרים תפיסתיים :

"לי יש שיח של הכל ביחד, כאילו מתחתנים ואז- זוגיות-מיניות-קרבה. שם זה בא בדרך קצת אחרת, אפשר להפריד ביניהם. וזה מלחיץ להתבונן על זה כל כך מקרוב והפערים הם מאוד גדולים בשיח. משהו בי נורא רגיש לבדיחות סקסיסטיות או לבדיחות מיניות, משהו בי אומר - אני לא מוכנה ליפול לזה וזה בעיניי שטויות, ולהיות שם זה בזבוז זמן ובזבוז כוחות. אז משהו בזה שאפשר לדבר על זה ולהכניס את זה ככה בקלילות ופתאום הנושא הזה הופך להיות קליל, ולא 'אישי', זה עושה לי קושי נורא גדול. שזה יהיה סביבי כל השיח. ואני לא דוברת חילונית שוטף, זה מלחיץ. וחילונית שוטף זה גם בתחום של אינטימיות מאוד. בעיניי זה לא תחום שאפשר להקל בחשיבותו ולא בא לי גם שהשיח סביבי יגרור אותי לזה. נראה לאן זה יגיע."

בתפיסה של שוהם העולם החילוני מבטא תפיסה בסיסית אחרת ביחס למיניות : המיניות לא חייבת להיות קשורה לזוגיות ולקרבה. המפגש עם התפיסה הזו הוא לא קל ואף מאיים. גם תמר וגם שוהם ציינו גם את האווירה המינית של בדיחות וקללות שיצרו להן תחושה של זרות. בדיחות גסות מבטאות את המקום המיני שאינו מקושר עם כובד ראש אלא נושא שאפשר לצחוק עליו.

המפגש באקדמיה עם העולם החילוני מייצר לפעמים גם רצון "לייצג". בהקשר של מיניות השונות כל כך גדולה, שהיא יכולה להציף בדידות. כך למשל תיארה אור, בת 23, נשואה+1, את הבדידות שלה באקדמיה :

"לחזור ללימודים עם כיסוי ראש. זה מביך. בתואר הזה לא היו הרבה דתיים. וגם להיכנס להריון ולחוות את זה. כל פעם לא היו לי חברות שרציתי לשתף. התביישתי לספר להן. וגם בחוויות המיניות בכלל."

אור מבטאת את החוויה של השוני בין העולם הדתי לעולם החילוני בנורמות החיים בהקשרים רחבים של המיניות : הלבוש=כיסוי הראש, וכניסה להריון בשלב מוקדם של החיים. השוני הזה יצר מרחק בינה לבין החברה החילונית שסביבה, שבה הרגישה זרה ואחרת. אור לא אמרה זאת באופן ישיר, אך מדבריה השתמע שהיא מתקשה להביא את הצדדים המיניים שלה באקדמיה, משום שבמרחב הזה האדם הדתי לא נתפס כאדם מיני ואורח חייו אינו לגיטימי.

המרחב החילוני מאתגר את המרחב הדתי בעצם קיומן של נורמות חיים אחרות. המפגש עם נורמות החיים הללו מציב סימני שאלה על המוכר בחברה הדתית. סימני השאלה הללו התרחשו גם באופן גלובאלי, כאשר המהפכה המינית טלטלה את נורמות החיים הדתיות ואת תפיסת המשפחה השמרנית. אך הם מלווים גם כל משתתפת בחייה האישים. סימני השאלה הללו יצרו אצל חלק מהצעירות סימני קריאה חזקים יותר, ואצל חלקן הדהדו במרחב האישי והמיני שלהם. דרך נוספת של מפגש עם העולם המערבי מתרחש דרך מדיה, ובכך תעסוק תת התמה הבאה.

2.ג.3. "התכנים האלה יש בהם רוע" מיניות כמתעצבת דרך חשיפה למדיה

מקום נוסף של מפגש בין הצעירות הדתיות לבין המרחב המערבי הוא המדיה. משתתפות רבות תיארו מפגש עם מיניות דרך מדיה. המדיה היא מקור מידע משמעותי, והיא מהווה את המודל הכי נגיש לאופן שבו מתרחשים יחסי מין ונרקמת מיניות.

בתורה כתוב "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם" (במדבר טו לט), והכוונה באיסור זה שאסור להסתכל במראות ערווה, כפי שאומר שם רש"י "העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה". התפיסה הבסיסית היא שצפייה במראות מינייים היא אסורה. הצפייה בתכנים מינייים דרך מדיה מהווה עבור צעירות רבות התמודדות שמלווה אותן, וחלקן מנהלות מלחמה מול הצפייה. מרים, בת 23, נשואה, תיארה זאת כך: "אני זוכרת שהייתי לפעמים מחפשת באינטרנט. אני זוכרת שהאינטרנט רימון (=חסימה מפני תכנים מינייים) חירפן אותי. אז אחותי גילתה לי את הסיסמא אז אפשר היה כאילו לפרוץ את זה. הייתי מחפשת כל מיני. הייתי כותבת 'הגוף של הגבר', או כל מיני דברים כאלה. הייתי מוצאת יותר מידי.. אממ אני זוכרת שנורא כעסתי על עצמי ונורא נבהלתי".

מרים מתארת את החוויה הדיאלקטית שלה, מצד אחד סקרנות ורצון ללמוד על מיניות דרך מדיה. מצד שני הידיעה שזה לא מתאים, והכעס העצמי על הפעולה. החוויה הדיאלקטית הזו התבטאה בסיפוריהן של משתתפות נוספות, וליוותה את חלקן גם לאורך שנים. תמר, רווקה בת 20, תיארה שעברה דרך, מצפיה רבה במדיה, אל הפסקה כמעט מוחלטת:

"התכנים שמוצגים יש בהם רוע. זה לא משאיר בתחושה טובה או שמחה. זה גם באמת מעסיק. זה משתלט על המחשבה. כל היום. זהו. זה חזק, זה מחשבות חזקות ומעסיקות, וכזה באמת למה אני צריכה את זה? היה רגע שהבנתי שאני לא באמת רוצה. עובדתית במהלך היום אתה לא רוצה. זה דברים שבאים בלילה כזה. אז זה לא מתאים. כן. ואני חושבת שזה מדהים כי זה באמת מראה שזה... זה לא איזה צורך שחייב סיפוק. שאם יחסם הפלאפון אז כל היום תחפש את זה. התקשרתי, שמת חסימה. היום זה כבר לא צורך. אני מרגישה שאם זה לא זמין, אז זה לא בוער. נראה לי זה פחות במחשבות. כאילו, כן. קשה להגיד לא התמודדות. אבל כן. כשזה לא אצלך זה יותר קל".

תמר מתארת שבעבר המפגש עם מיניות במדיה היה נתפס אצלה כהכרח, אך ככל שעברה תהליך של התרחקות מהמדיה היא חשה פחות צורך בכך. בתפיסה שלה כיום כאשר המדיה פחות זמינה, אז יש פחות רצון לחשיפה.

חלק מהמשתתפות תיארו את התכנים המיניים במדיה כתכנים שהשפיעו על תפיסת המיניות שלהן. המיניות שמוצגת במדיה פעמים רבות נעדרת רגש ומכוונת הנאה גברית. סמדר, בת 23, רווקה, תיארה שהמפגש הראשוני שלה עם איבר המין הגברי היה מעורר רתיעה, והיא ניתחה את הרתיעה הזו כקשורה למסרים שקיבלה במרחב המערבי כלפי מיניות גברית: "פעם אחת נגעתי בו (-באיבר המין), וזה היה לי ממש מוזר. והתעצבנתי על הנרטיב הקולקטיבי שיש לי בראש שזה בהכרח מקושר לאלימות ולחודרנות. ממש פחדתי מהמיניות שלו. ממש. כאילו הרגשתי איך כל הנרטיבים של שזה נחש וזה חודר וזה אליים. לא משנה כמה הוא נחמד ונעים אליי. זה היה ממש מתחרה רציני מולו. כל הגועל הזה שנבנה אצלי על גוף של גבר ועל איבר מין של גבר. ממש גועל שאי אפשר לתאר... התבאסתי על זה. יש לי רגשי אהבה כלפיו, אני רוצה שגם לו יהיה נעים. למה זה נותן פייט כזה חזק? למה זה כזה משמעותי פה? זה מרחב שאנחנו אמורים להיות רק אני והוא, לא הנרטיבים המערביים שאיבר מין של גבר הוא אליים וחודרני".

בתפיסה של סמדר הנרטיב המערבי הוא נרטיב של מיניות גברית אלימה וחודרנית. היא חווה קונפליקט בין העולם הפנימי שלה שרוצה חיבור והערכה, לבין העולם החיצוני המערבי ששידר לה שהמיניות הגברית ברוטאלית. הקונפליקט הזה קשה לשליטה, שכן הצפייה לא מתרחשת ברובד השכלי אלא ברבדים תת מודעים.

המיניות המוחצנת במדיה משפיעה גם על תפיסת המיניות כאקט זול. כאשר המיניות מוצגת ללא עולם רגשי ולעיתים אף ללא עולם ערכי, היא נתפסת בקלות במשקפיים דתיות כשילית. כאשר צעירות נחשפות למיניות בדרך זו, זה משפיע על תפיסה שלילית של המיניות. כך לדוגמא תיארה זאת גילי, בת 19, רווקה:

"הכרתי את זה בעיקר מספרים וסרטים. וזה לא היה חיובי. וחשבתי אז שאין אופציה

שאני אשכב עם מישהו. התביישתי בצורך המיני. בטח לא רק התביישתי, אבל הרגשתי

רע בקשר לזה. שזה לא דבר טוב. לא הכרתי את זה בהקשר טוב".

גילי מתארת כיצד נחשפה למיניות במדיה, וזה צבע לה את המיניות באופן שלילי. לאחר מפגש כזה עם המיניות היה לה קשה לדמיין יחסים כחלק מעולם חיובי, מכבד ורגיש, ונוצרה אצלה הרחקה בין העולם המיני לבין החיים האישיים שלה.

כיוון שהצפייה ההלכתית היא להימנע מצפייה בתכנים מיניים, פעמים רבות הורים ומחנכים לא מדברים עם הצעירות על מיניות במדיה – שכן הם מצפים מהן לא להיות שם. חוסר ההדרכה וההתייחסות להתמודדות זו עלה בקרב משתתפות רבות. תמר תיארה זאת כך:

"אבל באמת נראה לי מקבלים מידע באינטרנט. ואפילו אני אגיד שבגלל שזה קצת מושקק

אז אפילו לא עד הסוף מדברים, גם על האינטרנט. אצלנו בבית יהיה רימון (=חסימה

באינטרנט), אבל ההורים שלי לא ישימו לנו חסימות בפלאפונים. כי כאילו כדי לשים

חסימה בפלאפון אתה צריך להודות בזה שזה.. מפתה, מושך. משהו שצריך להיזהר ממנו.

נראה לי בגלל שזה כל כך לא בדיבור אז אפילו בזה לא מודים. כנות כזו שאין אותה. ופה

זה רק מראה כמה זה מוזר. כי זה.. אם אתה כל כך לא רוצה שזה יהיה אז אתה צריך

להיזהר. אבל בזה שאתה לא מודה שזה קיים אז אתה אפילו לא נזהר."

בעיני תמר ההתעלמות של הוריה מסוגיית המדיה בחיים שלה ושל אחיה היא שיקוף

להתייחסות עולם המבוגרים אל צעירים: אין הודאה בכך שהם מיניים, מתמודדים עם סקרנות

כלפי מיניות ורוצים לחוות ריגוש. היעדר הנוכחות החינוכית מותירה אותן לבדן, חשופות,

ועוברות את הדרך שלהן בעצמן.

עבור חלק מהמשתתפות, המיניות מתעצבת דרך מרחב נוסף, מרחב של פגיעה מינית.

אישה שעברה פגיעה עוברת טלטלה בסיפור חייה המיני, שמעצבת גם היא את המיניות שלה.

בכך תעסוק התמה הבאה.

3.4. תמה 4: "אני רואה את השפתיים של סבא שלי" מיניות כמתעצבת במרחב של פגיעה

במהלך הראיונות נשאלו המשתתפות על תפיסותיהן וחוויותיהן ביחס לפגיעות מיניות.

חלק מהמשתתפות במחקר תיארו פגיעות מיניות שחוו בעצמן. שלוש מהן תיארו את הפגיעה

כמרכזית בסיפור המיני שלהן. כמחצית מהמשתתפות תיארו סיפורי פגיעה בסביבתן הקרובה

או כחלק מינורי יותר בסיפור חייהן. סיפורי הפגיעה לא היו מושפעים באופן ישיר מהמרחב

הדתי בתפיסת המשתתפות, גם כאשר נשאלו על כך. בתת תמה זו תוצג ההתפתחות של המיניות

כמושפעת ומתעצבת דרך סיפור הפגיעה.

פגיעה מינית חושפת את העולם המיני בפני הנפגעת, לעיתים בפעם הראשונה בחייה.

החשיפה הזו, שאינה במרחב מוגן ומטיב, מפגישה עם עוצמות של גוף ומיניות. שתיים מהמשתתפות תיארו שהפגיעה גילתה להן את עצמן כנשים מיניות לראשונה. חוויית האישה המינית לאו דווקא הייתה חיובית עבורן, אך היא הפכה להיות חלק מהעצמי שלהן. בהמשך חייהן, אם וכאשר מתקיימת מיניות מתוך בחירה וקשר בריא, היא מקיימת מערכת יחסים עם המיניות שהתעצבה דרך הפגיעה.

גילוי המיניות דרך הפגיעה יכול להוביל לתגובות שונות. אביה, בת 21, רווקה, עברה אונס על ידי חבר. לפני האונס היא לא ידעה דבר על מיניות. כך היא תיארה את המיניות שלה לאחר הפגיעה: "פתאום גיליתי שאני מאוד אוהבת מיניות. שאגב, עד היום אני מאוד מברכת על זה. אני ממש מרגישה שהעולם שלנו, של הנפגעות מתחלק לשתיים. או שהן מאוד מאוד רוצות את המגע, כי ככה הן מרגישות שוות, או שהן לא רוצות את המגע והן נדפקות אחר כך כשצריך את המגע וכשיש מקום למגע, שהוא טוב. אז אני די מודה על זה שאני במקום הזה. חיפשתי מין".

האונס שעברה אביה הפגיש אותה עם העולם המיני, וגרם לה להתחיל לחפש אותו בעולם. במובן הזה הפגיעה עיצבה אותה כאישה מינית והפכה את המיניות למרכיב נוכח בחייה. אביה חשה שהתגובה הזו היא מבורכת ביחס לתגובה של הימנעות, שכן היא משאירה את מיניות כאופציה עבורה. עם זאת המיניות נכנסה לחייה באופן מעוות שייצר מפגשים מיניים מנצלים, שאינם מחוברים לעולם הרגשי שלה:

"אז היו לי מערכות יחסים כאלו ואחרות, לא באמת ארוכות טווח, עם נשואים, לא נשואים. הכל מהכל. את מאבדת צלם אנוש. פשוט מאבדת צלם אנוש. כאילו כל מה שאת רואה בעיניים זה מין וכל מה ש... ההורים שלי לא יודעים כלום וחברות שלי לא יודעות כלום. אף אחד לא יודע... וזה פשוט כל הזמן, כל פעם שאת מרגישה קצת לא שווה אז את הולכת לגבר שהוא יגיד לך כמה את יפה, כמה שאת מושכת ולקיים איתו יחסים ולהמשיך. כי שם את מרגישה שווה, כי שם את מרגישה מוערכת... בדרך כלל זה היה ממקום מאוד מנצל שלהם, אותי. כאילו, זה תמיד לספק אותם, וזה תמיד שהם ייהנו, וזה תמיד מאוד ממקום שלא אכפת לי העיקר שיהיה איזה רגע שאני ארגיש שאני מוערכת למרות שזה לא באמת".

גילוי המיניות בפגיעה היווה עבור אביה גילוי של כוח עוצמתי. אבל כיוון שהגילוי שלו היה בצורה פוגענית ונצלנית, הוא קיבל ביטוי דומה בחייה לאחר מכן. בהמשך, דרך עזרה חיצונית של טיפול, היא למדה להבין את המיניות כחלק ממנה, לזהות את הגבולות שלה ולכוון את המיניות לצרכים שלה. למקם אותו במקום הנכון בתוכה.

תגובה אחרת עשויה להיות הימנעות ממיניות כאשר המפגש עם מיניות דרך פגיעה עלול לייצר רתיעה ממין. ההימנעות תוארה על ידי המשתתפות בשני רבדים - ברובד הנפשי: הימנעות וחרדה, והן ברובד הפיזי: כיווץ וסגירות. לעיתים שניהם יכולים להופיע ביחד, ולעיתים רק אחד מהם. מרים, בת 23, נשואה בהריון, תיארה שסיפור הפגיעה צץ לה בעקבות קשיים במפגש המיני עם בעלה. לאחר שהתקשו לקיים יחסי מין מרים הלכה לטיפול מיני, שם צפה הפגיעה: "היו לי יסורי מצפון תמידיים, כלפי כאילו כלפי נדב (בעלה, שם בדוי) שאני לא מספקת אותו, שאני מקשה עליו. היו תקופות שהיה לו ממש קשה. גם כאילו הייתי שקועה בעצמי. לא הבנתי, לא הבנתי מה הוא רוצה ממני, כי לי אין ת'תשוקה המטורפת הזאת

כאילו לעשות משהו, כאילו רק רציתי להצליח... ובטיפול, אני לא יודעת איך זה קרה, אני מניחה שהוא הוביל לשם, איך שהוא אבל, פתאום זה עלה בטיפול. אממ יצאתי לפני נדב עם בחור ממש כמה חודשים, והיה נגיעות. כאילו ידעתי להגיד שאני לא זוכרת מה היה. זה הזוי הזוי שאני עדיין לא זוכרת. הוא כאילו פגע בי פשוט, הבחור נגע בי... אני מבינה עכשיו שכאילו הייתה טראומה. משהו שישב עליי ותקע את כל, כל מה שקשור. אממ לא שאני אשמה בפגיעה הזאת, אבל כאילו הרקע שלי רק הוסיף לזה, כאילו זה שאף פעם לא דיברו איתי על זה ולא היה לי שום קשר לגוף שלי זה גם כאילו הוסיף".

מרים מספרת על הימנעות ממיניות בעקבות הפגיעה, כאשר היא אפילו לא הבינה זאת. ההימנעות התרחשה באופן לא מודע. ברובד המודע היא אפילו לא זכרה את הסיפור, אך הגוף שלה חסם את עצמו בפני יחסי מין. רק כאשר היה לה מקום בטוח, בטיפול, הפגיעה עלתה וההימנעות הובנה. לאחר שסיפור הפגיעה צף בטיפול תוך חצי שנה התחולל שינוי מדהים בחיי המיניות שלהם. ההעלאה של הטראומה למודע איפשרה לעבוד איתה ולפתוח את רבדי הגוף והנפש לחוויה המינית.

חוויה אחרת של הימנעות תיארה טהר, בת 20, נשואה. טהר עברה גילוי עריות על ידי סבה. היא הגיעה לחתונה מתוך מודעות לפגיעה שעברה. היא הגיעה מעובדת, אחרי טיפול, ולפני החתונה הלכה לשיח מניעתי עם אשת טיפול כדי למנוע קשיים במיניות. למרות זאת הגוף שלה דיבר את הטראומה שעבר :

"לקח הרבה זמן עד שהצלחנו באמת, הייתי ממש סגורה. ממש. וכשיתפתי את ע' (דמות מלווה) אז היא אמרה לי שזה ממש קשור. היא אמרה לי, כאילו, זה מאוד הגיוני. ואז התחלתי ללכת למטפלת, וכאילו... בואי נעזור לאזור להיפתח, להשתחרר, להגיד כאילו, עכשיו אני רוצה שמישהו יכנס לשם, אני לא צריכה להיות ככה סגורה וקפואה, למרות שברור שנפתחתי הרבה יותר כשהייתי איתו, וברור שכאילו בראש הסכמתי, ובנפש הסכמתי, אבל הגוף התנגד".

טהר הגיעה כשהימנעות היא אך ורק ברובד הפיזי. הנפש והראש הגיעו מכוונים, אך הגוף נשאר חסום. חלק מהחוויה בפגיעה המינית היא חוויית הניתוק: הגוף חווה משהו שהראש והנפש לא מחוברים אליו. החוויה הזו שוחזרה באופן הפוך אצל טהר. התקיים מפגש מיני רצוי בראש ובנפש, אבל הגוף נותר סגור. הטיפול מנסה לייצר חוויה של חיבור בין הגוף לבין הרבדים הנפשיים והשכליים.

החוויה המינית הרצויה יכולה גם לעורר זיכרונות שנשכחו, או שנחשבו כמעובדים. טהר תיארה זאת כך :

"נגיד עד היום הפריע לי ממש שפתיים, כאילו נשיקה בפה, לא כי עצם הנשיקה אלא כי אני רואה את השפתיים של סבא שלי. כאילו זה קטע, אמרתי אני לא רוצה שסבא שלי יכנס לחדר שינה, סליחה, כאילו שישב בכלא וירקב, מה אני צריכה אותו פה. וכאילו זה פתאום נגע".

חוויית הנשיקה שמתארת טהר מייצגת את הקושי. היא רוצה לחוות אותה עם בעלה, בנקיות ובריכוז, אבל זה לא מתאפשר. משהו אחר צץ – הזיכרונות מסבא שלה. החוויה הזו מייצגת את הרצון לחוות משהו אחר, מתקן, אבל חוויית הפגיעה כל הזמן צצה ומפריעה לחוויה החדשה להתרחש.

כל עוד טהר לא חוותה מיניות עם גבר, רמת העיבוד שעברה בטיפול הספיקה. אבל כאשר חוותה פעילות מינית, צצו החוויות, באופן לא בחירי ועוצמתי. כל חייה טהר בחרה לא לתת לפגיעה ולסבא שלה להיכנס לה לחיים. פתאום הוא נכנס למקום הכי אישי שלה, לחדר המיטות שלה, והיא לא מצליחה להוציא אותו משם.

חוויה מינית עם בן זוג אוהב במרחב בטוח יכולה להוות גם חוויה מתקנת. אביה תיארה כיצד מציאות חייה בהווה, עם זוגיות מטיבה, מחזירה לה את האמון בגברים ומייצרת אצלה חוויה מינית אחרת, קשובה:

"זה מדהים כמה שאני מסוגלת להגיד "לא" וכמה שהוא מסוגל להקשיב ל"לא" הזה ולתת לו מקום, ואם לא בא לי באותו הלילה אז זה בסדר, אנחנו רק נישן באותו הלילה, ורק נתחבק, והכל בסדר, זה לא.. כאילו בתפיסה שלי – מה זאת אומרת? כל לילה זה סקס, אין דבר כזה לא. ו-וואלה, יש פעמים שלא בא לי, ויש פעמים שבא לי רק חיבוק, יש פעמים שכן בא לי להתפרע איתך ויש פעמים.. זה מאוד כזה.. ברגע שזו שיגרת חיים שאנחנו ביחד אז זה אחרת, זה כאילו.. מדהים, פשוט מדויק לי וזה כף. יש לזה סוף טוב."

החוויה עם בן זוג מטיב היא חוויה שבה יש לאביה את יכולת הבחירה. היא יכולה לומר מתי כן ומתי לא. המיקוד חוזר אליה ואל החוויה שלה. המיניות מחוברת לשאר הרבדים בנפש שלה, לתחושות, למערך הכוחות. היא חוזרת להיות במקום מחובר לעצמי, ולא הערך היחידי שלה. לסיכום תמה זו, המשתתפות שעברו פגיעה משמעותית התחילו את סיפור המיניות שלהן מהפגיעה עצמה. שם הסיפור התחיל, שם התרחש גילוי המיניות. גילוי המיניות דרך משקפי הפגיעה משפיע על האופן שבו יחוו מיניות בהמשך חייהן. אצל אחת המשתתפות הפגיעה יצרה פעילות מינית אינטנסיבית ולא מאוזנת. אצל אחרת הימנעות ואצל אחת כאב. אך המשותף לכולן הוא ההשפעה של הפגיעה על המרחב המיני הזוגי. חלק מהמשתתפות תיארו תהליך של ריפוי הפגיעה, דרך מפגש עם מיניות מכבדת מתוך בחירה. אך גם תהליך הריפוי דורש כנות ויכולת לגעת בכאב.

3.ה. החוקר כנוסע: החוקר האיכותני ככלי המחקר

לחוקר האיכותני יש תפקיד ביחס לטקסט אותו הוא מציג, ועל כן הוא נדרש להציג את זיקתו לכתוב (שלסקי ואלפרט, 2007). החוקר הוא כלי המחקר, ועל כן אישיותו, סיפור חייו, הרקע התרבותי שלו והתקופה שהוא עובר בחיים – כל אלה משפיעים על המחקר ומעצבים אותו. המשמעויות במחקר הן תוצר של אינטראקציה בין החוקר, המרוויינים ועוד הקשרים נוספים שנפגשים. הנחת המוצא היא שחוקר אחר במפגש עם אותם מרוויינים היה משרטט תמות שונות ומתאר ממצאים אחרים (Finlay, 2002). ברצוני לתאר בחלק זה את החוויה שעברתי אני במהלך המחקר, וכיצד אני חשה שהדברים משפיעים ומשתקפים במחקר עצמו.

תחום המחקר שלי הינו תחום רגיש, מיניות. מהספרות המקצועית עולה כי ישנה הימנעות בקרב אנשי מקצוע מהשיח והדיון על נושא המיניות. הגורמים לכך רבים ושונים, כגון: אמביוולנטיות ומבוכה של אנשי המקצוע, סטיגמה חברתית הרואה באוכלוסייה מוחלשת יצורים א-מיניים ומחסור בידע והכשרה (Quinn & Browne, 2009). גם ברמת השיח החברתי ישנה מבוכה והימנעות משיח עמוק ומשתף בחוויות מיניות. נשים לא משתפות בקלות זו את זו בחייהן המיניים. אל תוך החלל המשותף הזה נכנסתי אני. צעדתי בחשש וביראת קודש אל תוך

עולם רגיש ואישי של המשתתפות במחקר שלי. הן שיתפו אותי ברגעים החשובים שלהן, האישיים, המעורטלים, הסודיים. הכניסה הזו היא מרגשת מאוד, אך עוררה בי הרבה תחושות מורכבות. במהלך הריאיון עם אפרת, היא אמרה לי כך:

"אין לך אף אחד לדבר איתו על זה. נראה לי את היחידה, את הראשונה שסיפרתי לה על זה. שותפה לשלישייה. אני, הבן זוג שלי ואת. אממ... כאילו אף אחד לא יודע על זה, אף אחד לא מדבר."

המונח "שותפה לשלישייה" מאוד טלטל אותי. תהיתי לעצמי: איך זה להיות שותפה לשלישייה? האם אני רוצה להיות צלע שלישית בתוך זוגיות? מה ההכנסה של גורם שלישית לסיפור הזוגי שלהם עושה לזוגיות? האם אני רוצה להיות 'אשת הסוד'? לאחר החוויה הזו גיליתי שאני מעט נמנעת משיח על מיניות זוגית. כך למשל זיהיתי במהלך אחד הראיונות שהייתה בי הימנעות משיח מיני מפורש. כאשר המרואיינת נכנסה לתיאורים מפורשים, עברתי לשאול שאלות הקשורות לשנות התיכון שלה. המעבר הזה קשור בעיניי לעמדה הנפשית שלי שפחדה להיכנס למרחב זוגי, מרחב שנתפס בעיניי מקודש כל כך. וכך כתבתי ביומן המסע שלי:

"החוויה שלי שהיא כל הזמן מחזירה אותי לחדר המיטות שלהם, זה מה שמעסיק אותה כרגע. לא החינוך, ההתבגרות וכו'. אלא תחושת בדידות וחיפוש בחיים המיניים. אני מרגישה כמו נוכחת נפקדת שם, בחדר הזה. ואני רוצה להיעלם. אני רוצה שרק שניהם יהיו שם. אני מרגישה שאני יודעת דברים שאולי גם בן הזוג לא יודע. וזה לא נעים לי. תחושה של בגידה"

במאמרה של ראג'ר (Rager, 2005) היא מתארת כיצד מחקר איכותני חייב לגעת בלב ואף לשבור לרגעים את הלב הזה. אם בעבר הייתה תפיסה שהחוקר האיכותני צריך כמה שיותר להרחיק את רגשותיו ולנסות לערוך את הריאיון באופן סטרילי, "ניתוח עם כפפות", הרי שהיום מתפתחת ההבנה שאי אפשר להתרחק מהרגשות. צריך להפנות את תשומת הלב אל הרגשות ולהשתמש בתגובות הרגשיות באופן ראוי וכנה במהלך הראיונות ותיאור הממצאים. אני חשה כי היכולת להתבונן ברגשות שעלו בי במהלך ההאזנה לסיפורים המיניים של המשתתפות יכולה גם ללמד אותי. ההימנעות שלי יכולה ללמד אותי על ההימנעות של הסביבה, על חוסר הרצון לשמוע. אולי התחושה שלי היא תחושה שהן מקבלות כל הזמן, באופן ציבורי קולקטיבי. ואולי זה בעצמו מה שמייצר את הבדידות, את האשמה, את המחסור במידע. קלי וקונלי (Kelly & Conley, 2004) טוענים שבתוכן המיני קיים פוטנציאל של איום על מוסדות וארגונים חברתיים, כיוון שיש בהם איום לפלוש לגבולות גופניים וחוייתיים של אנשים. משום כך החברה מחפשת תמיד דרכים להתגונן ממיניות – על ידי חוקים וכללים חברתיים המגבילים ומצמצמים את ביטויי המיניות. הדהים אותי עד כמה אפילו אני שעובדת בתחום חשתי רצון להימנע משיח על יחסי מין באופן מפורש ומפורט.

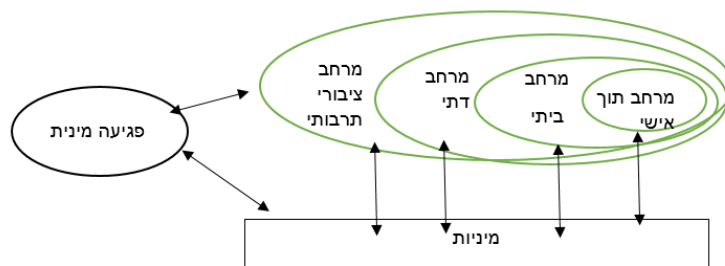
ההיחשפות לחייהן הסודיים של המשתתפות במחקר גרמה לי להרגיש עדה לתדר שקיים כל הזמן במציאות, מתחת לפני השטח. הרי כולנו יצורים מיניים. ובדרך כלל החיים המיניים נחווים בהסתר, בתדר ללא מילים, בחדר הסגור של כל אחד. הראיונות פתחו לי צהר אל התדר הנסתר הזה, ורצון להנכיח אותו יותר מעל לפני השטח, לתת לו מקום בשיח ובחינוך. יש איזון דק בין הדחקה - לבין הסתרה מודעת, בין השתקה - ובין בחירה באינטימיות. המיניות מתרחשת בין האיזונים האלה, נכון לה להיות אישית ואינטימית – חלק מהקסם של המיניות

היא היותה סוד גן נעלם. אך בתחושה שלי לעיתים קרובות מידי היא מודחקת ומבודדת. רציתי להזמין אותה להיות, לאפשר לה להיראות.

4. דיון

המחקר הנוכחי אימץ פרספקטיבה מודעת הקשר ובחן תפיסות של צעירות דתיות בנוגע למיניות. במסגרת המחקר התראיינו 14 צעירות המגדירות עצמן דתיות וגדלו במוסדות חינוך דתיים, חלקן רווקות, חלקן נשואות וחלקן אימהות. ניתוח הממצאים העלה ארבע תמות מרכזיות, שכותרתן המשותפת - מיניות כמתעצבת במרחב. בתמות השונות הוצג כי על פי תיאורי המשתתפות במחקר, מיניותן התעצבה על ידי מרחבי חיים שונים: המרחב הביתי, המרחב הדתי, המרחב הציבורי-תרבותי ומרחב של פגיעה. יצוין כי בתיאורי המשתתפות הוזכרו מרחבים נוספים אשר השפיעו על מיניותן, כגון המרחב התוך-אישי והמרחב החינוכי, מרחבים אלו לא הוזכרו בפרק הממצאים משיקולים שונים. ממצא זה הינו חדשני ביחס למחקרים הקיימים אשר התמקדו בהשפעתו של המרחב הדתי על תפיסת המיניות, ולא במערכות היחסים בין המרחב הדתי לבין מרחבי חיים נוספים (Woo et al., 2012; Wiebers & Garcia, 2013; Arnett, 1995; Dahl & Galliher, 2012).

כל אחד מהמרחבים שהוזכרו יכול לתמוך בבניה של מיניות מטיבה, או לאתגר אותה. בין המרחבים שונים קיימים קשרים הדדיים. המודל האקולוגי של ברונפנברנר (Bronfenbrenner, 1979) מדגיש את חשיבות ההשפעות ההדדיות בין המערכות השונות (מיקרוסיסטם, מזוסיסטם, אקזוסיסטם ומאקרוסיסטם) על חיי הפרט. בהתאמה, בפרק זה יסוכמו ויתוארו ממצאי המחקר דרך מודל של מערכות היחסים בין המרחבים השונים והאופן שבו הם מעצבים את המיניות.

מודל זה מאופיין בשתי נקודות מוצא: האחת, המיניות מתעצבת דרך מגוון של מרחבים. העולם הדתי לא מעצב באופן אחיד את מיניותן של צעירות, אלא מתוודך על ידי מרחבים נוספים. שנית, המרחבים השונים מייצרים ביניהם אינטראקציות ומושפעים זה מזה. המרחב הביתי מתקיים בתוך המרחב הדתי, והמרחב הדתי מאתגר ומושפע מהמרחב הציבורי-תרבותי. המיניות עצמה, שמתעצבת על ידי המרחבים השונים, ממשיכה לעצב אותם כפעולת גומלין. הפגיעות המיניות משפיעות ומושפעות אף הן מהמרחבים השונים. הפגיעה המינית משפיעה על תפיסת המיניות. בתיאוריהן של המשתתפות במחקר עולה כי הפגיעה נחוותה אצלן כנוכחת גם במיניות הבריאה. חלקן חוו כיווץ בלתי רצוני, חלקן רתיעה או כאב. הפגיעה והמיניות היו שלובות זו בזו והיה קשה לבצע עבודה של הפרדה ביניהן. הפגיעות המיניות מקיימות גם אינטראקציה עם המרחבים האחרים. כך לדוגמא תפיסת הפגיעה מושפעת מהמרחב הביתי ואף הדתי. מחקר זה לא התמקד באינטראקציות של המרחבים הביתיים

והדתיים עם תפיסת הפגיעה. רובן של המשתתפות שעברו פגיעה לא חוו את המרחב הדתי כמשמעותי בתפיסת הפגיעה. אך השפעות אלו מתוארות במחקרים אחרים (אזר, 2013; פרומן, 2015; Salazar, Goicolea & Öhman, 2016).

בהתייחס למרחב התוך אישי, פרויד הצביע על מיניות כעל חומר ראשית, שבאמצעות אפשר להבין את חייו היצריים והנפשיים של האדם. הוא ראה במיניות מפתח עיקרי להבנת הלא-מודע והבנת המימד הסימבולי של החיים. על פי הבנתו המיניות מתארת את הממד היצירתי, אנרגיה סמויה הדוחפת לפעילות של תשוקה, אשר יכולה להיות מותמרת לפעילות יצירתית אחרת (Freud, 2017). במובן זה מיניות הינה דחף אישיותי הנוצרת כבר בשלב התינוקות ומתקיימת במרחב האישי, עוד טרם פעילות מינית אישית או זוגית. חלק מהמשתתפות במחקר תארו את חוויית המיניות האישית שלהן כחלק מתפיסת הזהות שלהן. המיניות האישית יכולה להתבטא באוננות, בפנטזיות, בחיבור לגוף, תנעה ובדרכים נוספות. המיניות האישית מתעצבת דרך המרחבים הנוספים, אך עומדת גם בפני עצמה. כך למשל תיארה שיר, אחת המשתתפות במחקר, תיאור ייחודי לפיו אנרגיית המיניות שלה לא קיבלה תיקוף במרחב הביתי והציבורי שלה, אך היא נחוותה אצלה כטבעית ופורצת מתוכה. המרחב הביתי משפיע על תפיסת המיניות דרך מסרים מילוליים ולא מילוליים. כבר בשנות השמונים הגדירו אוורבק, הופמן, ניוגארד, רמר וטר (Auerback, Hoffman, Newgard, Ramer, Terr, & McIlvenna, 1976) את המושג "מטא-תקשורת" כדי לתאר את דרכי התקשורת של הורים עם ילדיהם סביב מיניות. תחת ההגדרה הזו הם הכניסו את האופן שבו הורים מחזיקים את ילדיהם, מתייחסים לגופם, מכנים את איבריהם, מגיבים לגילויי מיניות ועוד. המשתתפות במחקר חיזקו טענה זו, והן תיארו כיצד המרחב הביתי עיצב את המיניות שלהן - הן על ידי שיח, הן על ידי התנהגות מינית של ההורים, והן על ידי איפשור או חוסר איפשור של צריכת תרבות עם תכנים מיניים בתוך הבית. מחקרים שונים מראים כי למרחב הביתי החמקמק הזה השפעה על סיפוק מחיי המין, על התנסויות מיניות בגיל ההתבגרות ועל איכות החיים (Darling & Hicks, 1982; Eagle, 2011). סילברמן (Silverman, 2001) סבור כי הביטחון הגופני הקשור להתקשרות יכול לגרום, לקיים אינטראקציה ולתפקד באופן הדדי עם חוויות חושניות-מיניות בהמשך החיים. מתיאורי המשתתפות במחקר נראה כי מסרים ביתיים המטיבים עם מיניות עוזרים להכיל אותה כחלק מהמכלול האישיותי, בעוד שמסרים השוללים מיניות או המנכיחים מיניות בצורה בוטה יכולים לאתגר את תפיסת המיניות ואת הפנמתה באישיות הכוללת.

המרחב הביתי מצוי בתוך המרחב הדתי ומושפע ממנו. רגינורוס (Regnerus, 2005) הציג במחקרו כי השתייכות דתית מפחיתה את כמות השיחות הממוצעת בין הורים לילדיהם על יחסי מין ומניעת הריון, וגורמת לשיחות להיות עסוקות יותר במוסר מיני ובחשיבות החוקים הדתיים. ממצאים דומים נמצאו במחקרים נוספים (Nichols, 2011). נראה כי הימנעות משיח על מיניות קיימת בכל אוכלוסייה, אך במרחב הדתי הימנעות זו מקבלת גוון אידאולוגי, כאשר חלק מהאוכלוסייה הדתית תופסת את השיח המיני כלא צנוע, או כנותן לגיטימציה להתנהגות מינית לא ראויה.

חלק מהמשתתפות במחקר תיארו חוויה שונה לחלוטין מזו המתוארת במחקרו של רגינורוס (Regnerus, 2005) - חוויה של הורים מחויבים לדת, אך מייצרים שיח מיני פתוח ומאפשר. ייתכן כי מציאות כזו מושפעת מתפיסה דתית רחבה יותר הרואה במיניות כוח חיובי,

בשונה מההורים הקתוליים שהשתתפו במחקר שהוזכר. ייתכן גם כי המרחב הביתי מושפע מהמרחב התוך אישי של שני ההורים ומהאופן שבו הם חווים את מיניותם, וכך מרחב תוך אישי חיובי כלפי מיניות מאפשר שיח מיני בריא גם בתוך מרחב ביתי דתי.

המרחב הדתי נתפס בעיני המשתתפות באופנים שונים: כמפנה ומעצים את המיניות או כמצמצם ומגביל אותה. חלק מהמשתתפות הקפידו על כל ההלכות הקשורות למיניות וחלקן פחות, אך כולן הושפעו מתפיסת העולם והתכתבו איתה באופנים שונים. האופן שבו חוו המשתתפות את המיניות קשור גם בתפיסה הדתית שלהן. הנצרות תפסה את המיניות כחטא הקדמון, כדבר מגונה שיש לצמצם את ביטויי הממשים וכן את התשוקות החבויות בעמקי הנפש. הנצרות יצרה מנגנוני וידוי ובחינה עצמית מחמירים שעודדו אשמה תמידית בנוגע למין (מטייה, 2014). היהדות תפסה את המיניות כחיובית ואף קדושה, במסגרת בה היא מותרת – כלומר אך ורק לזוג נשוי בימי הטהרה. גבר מצווה לענג את אשתו ולשמחה במפגש הגופני כבר בתורה, בפסוק "שארה כסותה ועונתה לא יגרע" (שמות כ"א, י) וחז"ל מסבירים את המילה "עונתה" כהיענות לרצונות וצרכי האישה המיניים (כתובות ה', ה'). עם זאת התפיסה הנוצרית השפיעה גם על המרחב הדתי היהודי, והרתיעה ממיניות הופנמה גם בו (אריאל, 2005).

חלק מהמשתתפות תיארו שהפנימו תפיסה לפיה הגוף והמיניות אינם חיוביים. הן תיארו את הדת כמאתגרת את חוויית המיניות שלהן: הן חוו את הלכות צניעות כמרחיקות מחוויית הגוף המשוחררת, את הלכות נידה כמקשות על החוויה הזוגית וביחסי המין שלהן התלבטו מה מותר ומה ראוי. משתתפות אחרות תיארו כי ההגבלות ההלכתיות אמנם מאתגרות אותן, אך הן נתפסות בעיניהן כמעצמות את המיניות ומפרות אותה. המיניות נתפסה בעיניהן ככוח חיובי שהדת שומרת עליו על ידי ההלכות.

משתתפות רבות חוו דיסוננס בין ההלכה לבין התשוקות והמעשים המיניים שלהן. בסקירת הספרות הוזכר מחקרם של גרסיה ורוניס (Garceau & Ronis, 2017) אשר ביצעו ראיונות איכותניים עם סטודנטים קתוליים שחוו קונפליקט בין מיניותם לבין דרישות הדת שלהם. הם הזכירו במחקרם שלושה דרכי התמודדות עם הקונפליקט: עזיבת הדת, הגמשת הדת וחיפוש נחמה בדת. במחקר הנוכחי לא השתתפו צעירות שעזבו את הדת, אך בהחלט היה ניתן לזהות צעירות שהתמודדו עם הקונפליקט בין מיניות ודת בבגרות על ידי שני המנגנונים שהוזכרו במחקר - הגמשת הדת: תפיסה גמישה של האיסורים ותפיסת האלוהי כסולח ומקבל, וחיפוש נחמה בדת: תפילה ותשובה על המעשים האסורים. במחקר זה נמצא מנגנון נוסף, מנגנון של עזיבת המיניות. חלק מהמשתתפות תיארו שחוו בשנות ההתבגרות היעדר מיניות, גדלו בחברה נפרדת ולא חוו תשוקה מינית. הדחקת המיניות היא דרך התמודדות נוספת עם הקונפליקט שבין דת ומיניות אשר ראוי לחקור אותה במחקרי המשך.

מעניין אם כן לזהות כי מערכת היחסים בין המרחבים הינה הדדית ולא חד כיוונית. כלומר: המיניות מושפעת מהמרחבים השונים, אך אלו מושפעים ומתעצבים דרך החוויות המיניות של הצעירה. על פי בורדו (Bordo, 1997) הגוף האנושי הוא ביטוי סימבולי רב עוצמה. הוא מהווה משטח עליו חקוקים החוקים המרכזיים וההיררכיות החברתיות בכל תרבות. כל אלה באים לידי ביטוי ומכוננים את עצמם מחדש באמצעות השפה הקונקרטיית של הגוף. ששון-לוי (2000) טוענת שכאשר אנו מסתכלים על הגוף אנו יכולים להתבונן על החברה כולה. במובן זה המיניות היא תוצר של מרחבים שונים, אך קיומה גם משקף אותם, מגדיר אותם ומעצב אותם.

כך לדוגמא, המרחב הדתי של הצעירה הדתית מתעצב דרך החוויות המיניות שלה. כאשר היא חווה אשמה, תחושה זו תהיה חלק ממכלול החוויות הדתיות שלה והפניה שלה אל האלוהים. כאשר היא חווה גאווה ושלמות עם ההלכה, זה יעצים את הזהות הדתית שלה. צעירות שאותגרו על ידי ההלכה בחרו לעיתים לעזוב את ההלכה או להגמיש את הזהות הדתית שלהן.

באופן דומה מושפעים גם המרחבים האחרים מן המיניות, כך שהמרחב הביתי מושפע מהחוויה המינית של ההורים, המרחב הציבורי מושפע מהמיניות המונכחת או הנעדרת בו, וכן הלאה. ירידה לעומק הדברים תשקף כי תהליכים רבים במבנים החברתיים והמשפחתיים קשורים לתפיסות ולחוויות המיניות של החברים בו, כפי שטען פוקו (1997).

המרחב הציבורי בישראל הינו מרחב של רוב חילוני המאופיין בתרבות מערבית. בתרבות זו תפיסת מיניות שונה בתכלית מהתפיסה היהודית, וכוללת מתן לגטימציה להתנסויות מיניות מחוץ למערכת יחסים מחייבת, מרחב מיני בין בניס לבנות בשנות ההתבגרות והחצנת המיניות, ואף חוסר סובלנות כלפי ערכים דתיים בתחום המיניות (Nichols, 2011). במחקרה של מזרחי-טרייסטמן (2013) היא מצאה כי ישנו מפגש קונפליקטואלי בין ייצוגים חברתיים דתיים לבין ייצוגים חברתיים של החברה המערבית בתחום המיני. בתפיסתן של נשות החינוך שראיינה, הן תיארו כי רבות מהצעירות מאמצות ייצוגים מערביים אשר סותרות את תפיסת העולם הדתית כגון: תפיסת החשוף כיפה, רצון לאטרקטיביות מינית ולגיטימציה להתנסות מינית. התרבות המערבית הינה תרבות הגמונית, ובתור שכזו היא מייצרת מרחב תפיסתי שמאתגר את הצעירה הדתית. בתיאוריהן של המשתתפות, המרחב התרבותי-מערבי פגש אותן והשפיע עליהן. חלק מהמשתתפות אימצו את התפיסות המערביות אל תוך חייהן וחוו אותן כהכרחיות במציאות היום, חלקן חוו קונפליקט בין החיים המערביים לבין תפיסתן הדתית, וחלקן חשו בטוחות בנורמות הדתיות, ואף חוו אותן כאלטרנטיבה בריאה יותר לעולם המערבי.

ההשפעה של המרחב הציבורי-תרבותי על הצעירות יכול להיות מתווך על ידי שיח חינוכי ותפיסות דתיות. לתפיסתן של המשתתפות במחקר, תפיסות דתיות מבוררות היו גורמי חוסן עבורן, ועזרו להן להתמודד עם המודל התרבותי-מערבי. תפיסות דתיות מבוררות התבטאו בסיפוריהן של המשתתפות בשלוש דרכים שונות: האחת - בקבלת ההלכה כפי שהיא, גם כשהיא עומדת במבחן ולא ברורה. השניה – חיבור לעולם הערכי שההלכה מבטאת, כתפיסת עולם לעומתית לעולם המערבי. השלישית – קבלת העצמי בניסיונות ונפילות כחלק מהעולם הדתי. קיים מרחב נוסף והוא מרחב של פגיעה מינית. צעירות רבות חוות פגיעה מינית במהלך חייהן, כפי שתואר בסקירת הספרות. הפגיעה המינית מקיימת גם היא יחסי גומלין עם המערכות האחרות. הפגיעה המינית מעצבת את המיניות, אך גם מעוצבת על ידה. אישה שעברה פגיעה עלולה להימנע מפעילות מינית, לחוות כאב או כיווץ, או להגיע לפעילות מינית סיכונית (Campbell, Dworkin & Cabral, 2009). עם זאת, חוויה מינית מוצלחת יכולה גם לרפא חלק מהמשקעים הנפשיים בעקבות הפגיעה ולהראות תוצאות חיוביות (שוורץ, ניסים, דוד וזוהר, 2015).

פרומן (2015) מצא במחקרו כי בשנים האחרונות החברה הציונית דתית עוברת תהליך שינוי ביחס שלה לקיומן של פגיעות מיניות ולקיומם של פוגעים דתיים. הוא מתאר כי לפני כעשור כאשר הוגשו תלונות על רבנים פוגעים מינית, הייתה התגוננות אוטומטית ואמון ברב. לעומת זאת בשנים האחרונות יש יותר הכרה בקיומן של הפגיעות. קיומן של פגיעות מיניות על

ידי דמויות דתיות מהווה איום על התפיסה ההיררכית הדתית ומאתגרת אותה. כך לדוגמא מובא בגמרא (ברכות דף יט): "אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, שמא סלקא דעתך (האם זה ספק בעיניך שהוא עשה תשובה?) אלא ודאי עשה תשובה". התפיסה של תלמידי חכמים ואנשים יראי שמיים היא כעל אנשים שלמים, שגם אם הם נופלים הם מיד שבים בתשובה. התלמיד חייב לחשוב עליהם כעל מודל. תפיסה כזו לא מאפשרת התייחסות אל רבנים כאל פוגעים, היא לא יוצרת הרתעה, והציבור ימעט להוקיע תופעות כללו. תנועות פמניסטיות מתוך האוכלוסייה הדתית איתגרו את התפיסות הדתיות הללו והציפו את תיאורי הפגיעה והפוגעים, כפי שתואר בסקירת הספרות (קהת, 2011). שינוי זה מתאפשר דווקא בעידן של התפוררות הסמכות, במרחב המערבי בכלל ובמרחב הדתי בפרט, ובכך מתעצב מרחב דתי שההיררכיות בו גמישות יותר.

מגבלות המחקר

כבכל מחקר איכותני, גם מחקר זה אינו מתיימר להכללה אלא להכרת הייחודיות של המקרה המוצג (Stake, 1995). לפי תפיסת ההכללה בהקשר זה, הבנת המאפיינים הייחודיים של מקרה מסוים מאפשרת לבחון עד כמה הסיטואציה הנחקרת מתאימה לסיטואציות אחרות. ייתכן שראיונות עם צעירות דתיות אחרות היו מעלות נתונים שונים. בנוסף, הציבור הדתי-לאומי הינו ציבור הטרוגני אשר מורכב מתתי-חברות. במחקר זה רואינו מספר מועט יחסית של צעירות, וייתכן מאוד כי מספר מועט זה לא מבטא את השונות הקיימת בציבור הדתי-לאומי.

תרומת המחקר והשלכות למחקרי המשך

תכלית מחקר זה לגשר על הפער בין ההתרחשות התוך אישית והחברתית של צעירות בתחום המיניות, לבין המחסור בשיח חינוכי וטיפולי בנושא. במחקר הנוכחי הושם דגש על נקודת מבטן של הצעירות עצמן, והוא נועד לתרום להבנת התפיסות שלהן וההתמודדויות שלהן בתחום המיני. המחקר סיפק למשתתפות בו הזדמנות להשמיע את קולן ולשתף מחוויותיהן, אשר בדרך כלל אינן מוכרות ועטופות בבדידות. חלק גדול מהמשתתפות העידו כי זו להן הפעם הראשונה שהן משתפות בחוויות אלו ומתבוננות בהן באופן רפלקטיבי. גוף הידע הקיים בתחום הינו בתחילת דרכו. מחקר זה הינו מחקר גישוש התורם להעשרת הידע הראשוני הקיים לגבי מיניות של צעירים דתיים בראייה מודעת הקשר. תיאורי המשתתפות העלו נושאים שטרם נדונו במחקר עד כה, כגון: אוננות של צעירות בחברה הדתית, התנסויות מיניות בין בנות, התנסויות מיניות לפני חתונה ועוד. יש צורך במחקרי המשך בסוגיות אלו, בקרב אוכלוסיית מחקר גדולה יותר הקשורה לסוגיה זו באופן ספציפי.

במחקר זה עולה צורך בהמשך איסוף נתונים דרך מספר אוכלוסיות מחקר: צעירות דתיות וצעירים דתיים טרם נחקרו בעבר בנושא מיניות. ההתייחסות המחקרית אל צעירים דתיים כאל אנשים שחווים מיניות היא בתחילת דרכה, והידע אודותיהם נמצא בתחילתו. בנוסף יש לחקור את תפיסותיהם של אנשי חינוך וטיפול ודמויות רבניות לגבי מיניות בקרב צעירים דתיים. דמויות אלו מייצרות את המרחב הדתי-חינוכי שבו גדלים הצעירים, וכדי להרחיב את הבנתו של מרחב זה יש צורך לשמוע גם את הפרספקטיבה שלהם.

האינטראקציה של פגיעות מיניות עם המרחב הביתי, המרחב הדתי והמרחב הציבורי לא תוארה במחקר זה. תיאורי המשתתפות לא היו עשירים דיים בתחום זה כדי לעבות את גוף הידע. משום כך יש צורך להעמיק את הידע הקיים אודות פגיעות מיניות באוכלוסייה הדתית תוך שימת לב למרחבים השונים. חוויית הפגיעה המינית מושפעת מתגובות ביתיות ומאווירה ביתית, וכן מהיות החברה המסורתית, כפי שתואר כבר במחקרים קיימים (Panchanadeswara, 2004; et. al, 2002; Menjivar & Salcido, 2002), אך האינטראקציה בין המרחבים השונים והשפעתם הכוללת, ובאופן ספציפי באוכלוסייה הדתית, דורשת מחקרי המשך.

השלכות לפרקטיקה

צעירות דתיות נתפסות פעמים רבות כא-מיניות (רונפלד ועוגיא, 2017). לבוש צנוע ושיח שמור עלולים לייצר אשליה שהצעירה אינה מתמודדת עם מחשבות והתנסויות מיניות. מחקר זה מביא לקדמת הבמה את ההתרחשויות העשירות של הצעירות בתחום המיניות. בהבנה רחבה של מיניות, גם אם הצעירה נמנעת מיחסי מין (מה שלא חייב להיות, כפי שתואר בפרק הממצאים), ההתמודדויות והתפיסות קיימות בתוכה, משפיעות על חוויית הזהות שלה, על התפיסה העצמית והדתית וגם על מצוקה ודכאון. כאנשי טיפול יש צורך להתייחס לתחום המיני ולא להמנע ממנו, לאפשר שיח פתוח ולהגמיש עמדות כלפי צעירות דתיות והתפיסות שלהן. בשיח הטיפולי עם צעירות דתיות אין לקחת כמובן מאליו הימנעות ממגע מיני, לא עם בנים ולא עם בנות. צעירות דתיות יכולות לחוות מגוון של התנסויות, והחזות החיצונית לא מעידה על מה שמתרחש בפועל. פתיחת הלב של איש הטיפול אל אפשרויות אלו יכולה להזמין שיח שפעמים רבות לא מתאפשר עקב הנחות מוקדמות. גם בהיעדר התנסויות מיניות יש לפתוח אפשרות להתרחשויות התוך-אישיות בתחום המיניות של הצעירות, כגון תפיסת המיניות, פנטזיות והתלבטויות.

בקרב המשתתפות במחקר עלה פעמים רבות השפעתו של השיח החינוכי על תפיסת המיניות שלהן, התפיסה העצמית שלהן ואף על תחושות של דיכאון וחרדה. השיח הדתי-חינוכי מצוי בקונפליקט שבין חינוך לקיום הלכה וערכים דתיים ובין שיח פתוח על מיניות ויחסי מין (מזרחי-טרייסטמן, 2013). ניתן להציע כי בין שני הקצוות הללו יכול להיווצר שיח חינוכי אשר מייצר רף ערכי הלכתי מסוים, ומצד שני מנרמל את הקושי לשמור על רף זה ומתייחס למי שאינו מצליח לעמוד בו. שיח כזה ינרמל את ההתמודדות של הצעירות, יאפשר להן לקבל את עצמן כיצורים מיניים ויאפשר שיח מורכב על הסוגיות.

התחום של התנסויות מיניות בין בנות טרם נחקר דיו. אולם מהעולה בפרק הממצאים נראה כי ישנם סוגים שונים של קשרים בין בנות, כאשר חלקם הדדיים, חלקם מנצלים או מבוססים על צורך רגשי וחלקם מכילים אלמנטים של פגיעה. בהיחשף איש חינוך או טיפול לקשר כזה יש לבחון לעומק את אופי הקשר ולא להכליל כל קשר תוך מגדרי כסוג מסוים. ההקשבה לסיפור האישי ולמתרחש בו קריטית בכל תחום ובטח בנושא רגיש כל כך.

בקרב צעירות נפגעות תקיפה מינית עלה באופן חזק ההשפעה של הפגיעה על המיניות הזוגית. פעמים רבות, בהתקיים זוגיות מטיבה לנפגעות תקיפה, הגורמים המלווים חשים שהגיע 'הסוף הטוב' ונמנעים מהמשך ליווי. יש להניח כי נשים ימשיכו לחוות מפגש בין המיניות הפגועה ובין המיניות הבריאה, מפגש זה יכול להיות כואב פיזית ונפשית, ודורש המשך ליווי ושיח פתוח ומפורט לצד המיניות הזוגית הבחירתית.

הסיפור המיני של כל צעירה מורכב ויחודי כל כך, והקשבה עמוקה של אנשי חינוך וטיפול לסיפורים השונים של הצעירות שהם פוגשים יעשיר את החוויה החינוכית והטיפולית ויאפשר הצפה של רגישויות והתמודדויות שנחבאים עד כה מתחת לפני הקרקע.

המיניות היא כוח חיים, בכאב ובעונג. חיבור למיניות יאפשר חיבור מחודש לכוחות החיים ולעוצמות שבהן. כפי שכתב זאת הרב קוק (אורות לגי): "כל תשובתנו תעלה בידנו רק אם תהיה עם כל הוד רוחניותה גם תשובה גשמית, יוצרת דם בריא, בשר בריא, גופים חטובים ואיתנים. ובגבורת הבשר המקודש תאיר הנשמה שנחלשה".

נספחים

נספח 1: פרטים אודות משתתפות

מצב משפחתי	עיסוק	ארץ מוצא	גיל	שם המרואיינת (בדוי)	
בזוגיות	תיכונת	ישראל	21	אביה	1
נשואה + 1	סטודנטית	ישראל	23	אור	2
נשואה + 1	סטודנטית לתואר שני	ישראל	25	אפרת	3
רווקה	לומדת במדרשה	ישראל	19	גילי	4
נשואה בהריון	סטודנטית	ישראל	20	הודיה	5
רווקה	סטודנטית	ישראל	20	מוריה	6
רווקה	סטודנטית	ישראל	23	סמדר	7
רווקה	לומדת במדרשה	ישראל	21	שהם	8
נשואה	סטודנטית	ישראל	22	שיר	9
רווקה	עובדת	ישראל	20	תמר	10
נשואה בהריון	סטודנטית	ישראל	23	מרים	11
נשואה	עובדת	ישראל	20	טהר	12
נשואה	סטודנטית	ישראל	25	נעה	13
נשואה בהריון	סטודנטית	ישראל	21	נעם	14

נספח 2

מדריך ראיון

למחקר תפיסות אודות מיניות ופגיעות מיניות בקרב צעירות דתיות

שמי מאור קפלן ואני סטודנטית לתואר שני באוניברסיטה העברית. אני עורכת מחקר שבאמצעותו אני מנסה להבין את התפיסות של צעירות בנושא מיניות ובנושא פגיעות מיניות, ולצורך זה נפגשנו לראיון.

אני מתחייבת לשמור בסודיות מלאה על תוכן שיחתנו. איש לא יוכל לזהות אותך מהעבודה שאעשה, מכיוון שלא יצוין בה שמך, שם משפחתך ופרטים מזהים נוספים כמו מקום מגוריך או עיסוקך. כמו כן ניתוח החומר יתייחס גם לראיונות נוספים שאערוך. יש לציין כי אני מתחייבת לסודיות למעט מקרים בהם אני מחויבת לדווח על פי חוק.

בראיון אשאל אותך שאלות שאין לגביהן תשובות נכונות או לא נכונות. ברצוני ללמוד את תפיסותיך, מחשבותיך ודעותיך מנסיון החיים האישי שלך. יש נושאים שאולי לא אשאל ושתוכלי להעלות מיוזמתך. תוכלי להפסיק את הראיון בכל עת שתרצי ללא שום תוצאות שליליות. כמו כן, יתכן ויהיו נושאים שלא תרצי לענות עליהם ואני מתחייבת לכבד את רצונך. חשוב שתתקני אותי אם את חשה שאינני מבינה את דבריך.

על מנת שאוכל לזכור את מה שאמרת ולהתבסס על דבריך בנאמנות אני מתכוונת להקליט אותך. את תוכלי בכל עת שתרצי לעצור את ההקלטה ואני מתחייבת לעשות זאת. כמו כן, אוכל לתת לך בהמשך את הקלטות, לפי בקשתך.

שאלות הראיון:

1. ספרי לי על עצמך, איך את מגדירה את הדתיות שלך
2. אני חוקרת נושא של תפיסת מיניות אצל צעירות דתיות. ספרי לי מה את חושבת על הנושא הזה
3. מהי מיניות בשבילך
4. (באיזה מקומות נחשפת למיניות)
5. האם היה לך שיח סביב נושא המיניות עם חברות/ עם מבוגרים, ספרי לי על כך?
6. מה הם האתגרים מיוחדים לצעירות דתיות בתחום המיניות? במה זה שונה מצעירות שהן לא דתיות?
7. איך את/ צעירות דתיות מתמודדות לדעתך עם האתגרים הללו?
8. אני רוצה לשוחח איתך גם על הנושא של פגיעות מיניות. מה את חושבת עליו
9. איך את תופסת את הנושא של פגיעות מיניות בחברה הדתית?

טופס הסכמה מדעת

למחקר תפיסות אודות מיניות ופגיעות מיניות בקרב צעירות דתיות

שמי מאור קפלן ואני סטודנטית לתואר שני באוניברסיטה העברית. אני עורכת מחקר שבאמצעותו אני מנסה להבין את התפיסות של צעירות בנושא מיניות ובנושא פגיעות מיניות, ולצורך זה נפגשנו לראיון.

אני מתחייבת לשמור בסודיות מלאה על תוכן שיחתנו. איש לא יוכל לזהות אותך מהעבודה שאעשה, מכיוון שלא יצוין בה שמך, שם משפחתך ופרטים מזהים נוספים כמו מקום מגוריך או עיסוקך. כמו כן ניתוח החומר יתייחס גם לראיונות נוספים שאערוך. יש לציין כי אני מתחייבת לסודיות למעט מקרים בהם אני מחויבת לדווח על פי חוק.

בראיון אשאל אותך שאלות שאין לגביהן תשובות נכונות או לא נכונות. ברצוני ללמוד את תפיסותיך, מחשבותיך ודעותיך מנסיון החיים האישי שלך. יש נושאים שאולי לא אשאל ושתוכל/י להעלות מיוזמתך. תוכל/י להפסיק את הראיון בכל עת שתרצי ללא שום תוצאות שליליות. כמו כן, יתכן ויהיו נושאים שלא תרצי לענות עליהם ואני מתחייבת לכבד את רצונך. חשוב שתתקני אותי אם את חשה שאינני מבינה את דבריך.

על מנת שאוכל לזכור את מה שאמרת ולהתבסס על דבריך בנאמנות אני מתכוונת להקליט אותך. את תוכלי בכל עת שתרצי לעצור את ההקלטה ואני מתחייבת לעשות זאת. כמו כן, אוכל לתת לך בהמשך את הקלטות, לפי בקשתך.

במקרה שתחושי קושי לאחר קיום הראיון, אשמח לשמוע על כך ולתת לך מענה ראשוני, או להפנות אותך למטפלים קרובים למקום מגוריך.. תוכלי גם ליצור קשר עם תהל, מרכז הסיוע לנשים וילדים דתיים, במספר: 02-6730002.

חתימת המשתתפת:

רשימת מקורות

אזר, א. (2013). תפיסות של הורים לגבי קיומן ואופיין של פגיעות מיניות בילדים בישוברים קטנים בחברה הדתית לאומית. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית: ירושלים.

אידיסיס, י. ושחורי, מ. (2008). עמדות כלפי מגדר, מיתוסי אונס ומרחק חברתי מקורבנות ומתוקפים מינית בקרב דתיות וחילוניות. *חברה ורווחה, כח(1) 85-101*.

אפרתי, י. (2011). מימדי הקונפליקט המיני התוך-אישי בעידן הוירטואלי בקרב מתבגרים בזיקה לזהות האני, תסמינים נפשיים ורווחה נפשית. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת בר אילן: גבעת שמואל.

הברון, א., הברון, ש. (2017). מה מתי ומי בחינוך מיני: עקרונות מנחים לבניית תכניות חינוך מיני של בני נוער בישראל. [גרסה אלקטרונית]. נדלה ב 3/1/2018, מאתר פסיכולוגיה עברית <https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=3570>.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נדלה ב 31/12/17

http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201711113

חאגי-יחיא, מ. וסדן, א. (2007). נשים מוכות בחברות קולקטיביסטיות: סוגיות בהתערבות ובהעצמה. *חברה ורווחה, כז(3), 423-451*.

סנר, ד. (2009). ביני ובינם: לסלוח על גילוי עריות! (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה). אוניברסיטת חיפה: חיפה.

מזרחי-טרייסטמן, ז. (2013). דילמות מקצועיות של יועצות חינוכיות דתיות-לאומיות: התמודדות עם סוגיות הקשורות למיניות תלמידותיהן באולפנות. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית: ירושלים.

מלמד, א. (2016). שמחת הבית וברכתו: על מצות עונה ופרו ורבו. הוצאת מכון הר ברכה: הר ברכה.

עינב, מ. (2014). משאבים פסיכולוגיים והאשמת הקורבן בתקיפה מינית. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, 40, 87-113*.

פוקו, מ. (1997). תולדות המיניות: הרצון לדעת. הוצאת הקיבוץ המאוחד: תל אביב.

פרומן, י. (2015). ההתפתחות הנרטיבית של המגזר הדתי לאומי בארץ במהלך 18 השנים האחרונות ביחס לחשיפת פגיעות מיניות בתוכו. עבודת מוסמך. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

פרינס, מ. (2011). התמודדות נשים דתיות לאומיות עם מיניות וגוף לאחר החתונה. עבודת מוסמך. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

פרל, ג. ופלד, ע. (2005). חווית האבהות של גברים אלימים. *חברה ורווחה*, 25(3), 307-340.

קהת, ח. (2010). הפרת השתיקה: פגיעות מיניות בחברה הדתית. נדלה ב-3/1/18 מתוך אתר "קולך" <http://www.old.kolech.org.il/maamar/ftn1>

קוק (הרב) אברהם יצחק הכהן (תשס"ב). אורות. הוצאת מוסד הרב קוק: רמת גן.

רגב, ב. ושירי, ג. (2012). נשים על הכוונת – מדד האלימות נגד נשים. *כתב עת המשרד לביטחון פנים*, 2, 18-21.

רואר-סטריאר, ד. והברמן-פרידמן, א. (2007). טיפול משפחתי רגיש תרבות בזוגות חד מגדריים: שלוש מטפורות. *חברה ורווחה*, כז (4), 597-619.

רוזנבאום, ט. (2013). 'אני כלי שרת בידוי': תרומתם של מסרים תרבותיים לתפיסה העצמית של נשים דתיות וחרדיות בחיי האישיות. בתוך ט' כהן (עורכת). *אישה ויהדותה: שיח פמיניסטי דתי עכשווי*. ירושלים: הוצאת ראובן מס ו"קולך".

רוזנפלד, מ. ולביא עוג'אי, מ. (2017). "דת זה לא רק צניעות": התמודדות עם שיחים שמרניים על גוף ומיניות בקרב צעירות דתיות. *עיונים בשפה וחברה*, 10 (2), 107-122.

שוהם, א. (2006). להציץ מבעד לחומות, אלימות כלפי בנות זוג בקהילות סגורות. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת בן גוריון בנגב: באר שבע.

שכטר, א. (2000). התפתחות זהות קוהרנטית במצב קונפליקטואלי: התפתחות דתית ומינית בקרב צעירים אורתודוקסים מודרניים. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. האוניברסיטה העברית: ירושלים.

שקדי, א. (2003) מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני, תאוריה ויישום. תל אביב: רמות.

ששון-לוי, א. (2000). כינון זהויות מגדריות בצבא הישראלי. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית: ירושלים.

Arnett, J. J. (1995). Adolescents' uses of media for self-socialization. *Journal of youth and adolescence*, 24(5), 519-533.

Arnett, J. J. (1995). Broad and narrow socialization: The family in the context of a cultural theory. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 617-628

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens and Attitudes Toward Controversial Aspects of Sexuality. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, *31*, 97-109.
- Arnett, J. J., & Jensen, J. A. (2002). A congregation of one: Individualized religious beliefs among emerging adults. *Journal of Adolescent Research*, *17*, 451-467.
- Auerback, A., Hoffman, M., Newgard, K., Ramer, B., Terr, L., and McIlvanna, T. (1976). Symposium of sexual idiosyncrasies. *Med. Aspects Hum. Sexual.* *10*: 70-79.
- Bogdan, R., & Biklen, C. SK (1982). *Qualitative Research For Education, An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Boislard, M.A., Bongardt, D., & Blais, M. (2016). Sexuality (and Lack Thereof) in adolescence and early adulthood: A review of the literature. *Behavioral Sciences*, *68*. 125-132.
- Bordo, S. (1997). *Psychopathology as the Crystallization of Culture. Food and culture: A reader*, *1*, 226.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, *3(2)*, 77-101.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, *3(2)*, 77-101.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, *32(7)*, 513-520.
- Charmaz, K. (2000). Ground theory: Objective and constructivist method. In N. K., Denzin & Y. S. Lincoln (Eds). *Handbook of social studies in health and medicine*, 277-292.
- Charmaz, K. (2000). Ground theory: Objective and constructivist method. In N. K., Denzin & Y. S. Lincoln (Eds). *Handbook of social studies in health and medicine*, 277-292.
- Claxton, S. E., & van Dulmen, M. H. (2013). Casual sexual relationships and experiences in emerging adulthood. *Emerging Adulthood*, *1(2)*, 138-150.
- Dahl, A. L., & Galliher, R. V. (2012). LGBTQ adolescents and young adults raised within a Christian religious context: Positive and negative outcomes. *Journal of adolescence*, *35(6)*, 1611-1618.

- De Graaf, H., Vanwesenbeeck, I., Meijer, S., Woertman, L., & Meeus, W. (2009). Sexual trajectories during adolescence: Relation to demographic characteristics and sexual risk. *Archives of sexual behavior, 38*(2), 276-282.
- Diamond, Blatt, Lichtenberg, Diamond, Diana, Blatt, Sidney J., & Lichtenberg, Joseph D. (2007). Attachment & sexuality (Psychoanalytic inquiry book series ; v. 21). New York: Analytic Press*
- Finkelhor, D. (1982). Sexual abuse: A sociological perspective. *Child abuse & neglect, 4*(1), 95-102.
- Fontes, L. A. (1993). Disclosures of sexual abuse in Puerto Rican children: Oppression and cultural barriers. *Journal of Child Sexual Abuse, 2*, 21-35.
- Fontes, L. A. (1995). *Sexual abuse in nine North American cultures: Treatment and prevention*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fontes, L. A., & Plummer, C. (2010). Cultural issues in disclosures of child sexual abuse. *Journal of child sexual abuse, 19*(5), 491-518.
- Freud, S. (2017). *Three Essays on the Theory of Sexuality: The 1905 Edition*. Verso Books.
- Gannon, K. E., Becker, T., & Moreno, M. A. (2013). Religion and sex among college freshmen: A longitudinal study using Facebook. *Journal of Adolescent Research, 28*(5), 535-556.
- Garceau, C., & Ronis, S. T. (2017). The interface between young adults' religious values and their sexual experiences before age 16. *The Canadian Journal of Human Sexuality, 24*(2), 142-150.
- Gelbal, S., Duyan, V., & Öztürk, A. B. (2008). Gender differences in sexual information sources, and sexual attitudes and behaviors of university students in Turkey. *Social Behavior and Personality: an international journal, 36*(8), 1035-1052.
- Georgas, J. (1989). Changing family values in Greece: From collectivist to individualist. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 20*(1), 80-91.
- Halpern-Felsher, B.L., Cornell, J.L., Kropp, R.Y.; Tschann, J.M. (2005). Oral versus vaginal sex among adolescents: Perceptions, attitudes, and behavior. *Pediatric, 115*, 845-851.

- Hofstede, G. (1980). Culture and organizations. *International Studies of Management & Organization*, 10(4), 15-41.
- Koenig, H. G. (2001). Religion and medicine II: Religion, mental health, and related behaviors. *The International Journal of Psychiatry in Medicine*, 31(1), 97-109.
- Lieblich, A. (2004). The place of psychotherapy in the life stories of women in households without men. In A. Lieblich, D. P. McAdams, & R. Josselson (Eds.), *Healing plots: The narrative basis of psychotherapy* (171–188). Washington, DC: American Psychological Association.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998). *Narrative research: Reading, analysis, and interpretation* (47). Sage.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*, 75. Sage Publications.
- (2nd Lindlof, T. R. & Taylor, B. C. (2002). *Qualitative communication research methods ed.*) Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Lindlof, T. R. & Taylor, B. C. (2002). *Qualitative communication research methods*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (1995). *Data collection methods. Designing qualitative research*, 2(8). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (1995). *Data collection methods. Designing qualitative research*, 2(8). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Menjívar, C., & Salcido, O. (2002). Immigrant women and domestic violence: Common experiences in different countries. *Gender & society*, 16(6), 898-920.
- Nadan, Y., Spilsbury, J. C., & Korbin, J. E. (2015). Culture and context in understanding child maltreatment: Contributions of intersectionality and neighborhood-based research. *Child abuse & neglect*, 41, 40-48.
- Newcomb, M. D., Munoz, D. T., & Carmona, J. V. (2009). Child sexual abuse consequences in community samples of Latino and European American adolescents. *Child abuse & neglect*, 33(8), 533-544.

- Nichols, B.P. (2011). *The Impact of Religiosity on the Sexual socialization of Emerging Adults*. A Thesis Presented To the Faculty of the Department of Child Development and Family Relations: East Carolina University.
- Paat, Y.F., Markham, C.M. (2016). Young women's sexual involvement in emerging adulthood. *Social Work in Health Care, 55(8)*, 559-579.
- Panchanadeswaran, S., Johnson, S. C., Sivaram, S., Srikrishnan, A. K., Zelaya, C., Solomon, S., & Celentano, D. A. *Journal of Health, Population and Nutrition (28)* 3 , 211-220.
- Parental Influence on Adolescent Sexuality: Implications for Parents as Educators Carol A. Darling I and Mary W. Hicks 2 Received January 28, 1982*
- Patton, M. Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. Beverly Hills.
- Patton, M. Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. Beverly Hills.
- Patton, M. Q. (2002). Two decades of developments in qualitative inquiry: A personal, experiential perspective. *Qualitative social work, 1(3)*, 261-283.
- Patton, M. Q. (2002). Two decades of developments in qualitative inquiry: A personal, experiential perspective. *Qualitative social work, 1(3)*, 261-283.
- Petersen, J. L., & Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993–2007. *Psychol. Bull. 136*, 21-38.
- Regnerus, M. D. (2005). Talking about sex: Religion and patterns of parent–child communication about sex and contraception. *The Sociological Quarterly, 46(1)*, 79-105.
- Reisel, A. (2017). Practitioners' perceptions and decision-making regarding child sexual exploitation – a qualitative vignette study. *Child & Family Social Work, 22*, 1292–1301.
- Roer-Strier, D. (2001). Reducing risk for children in changing cultural contexts: Recommendations for intervention and training. *Child Abuse & Neglect, 25(2)*, 231-248.
- Spradley, G. B. (1982). Defensive Use of State of the Art Evidence in Strict Products Liability, *67 Minn. L. Rev, 343*.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage Publications.
- Sumer, Z.H. (2014). Gender, Religiosity, Sexual Activity, Sexual Knowledge,

through the twenties. *American Psychologist* 55 (5), pp. 469-480.

WHO, 2006.

[/http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en](http://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en)

Wiebers, T. & Garcia, C. (2013). Sexual Mores within Religiosity: A Brief Report.

Pakistan Journal of Social and Clinical Psychology 11(1), 11-15.

Woo, J. S. T., Morshedian, N., Brotto, L. A. & Gorzalka, B. B. (2012). Sex Guilt

Mediates the Relationship Between Religiosity and Sexual Desire in East Asian and Euro-Canadian College-Aged Women. *Arch Sex Behav* 41(1), 485-495.

Yehuda, R., Friedman, M., Rosenbaum T. Y., Labinsky, E. & Schmeidler, J. (2007).

History of past sexual abuse in married observant Jewish women. *The American Journal of Psychiatry*, 164(11), 1700-1706.

